

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.5Valvasor

Prejeto: 6. 6. 2013

Boris Golec

dr., izr. prof., znanstveni svetnik, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (2. del)

IZVLEČEK

Prispevek obravnava izvor, sorodstvo, primarno družino in prvih trideset let življenja kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693). Z novimi viri so osvetljeni njegovo genealoško, socialno in družinsko ozadje ter okoliščine, v katerih se je osebno oblikoval in rasel, preden se je ustalil na Bogenšperku in se v celoti posvetil znanstvenemu delu. Dejstvo, da je Valvasor po starših pripadal tako staremu kot novemu kranjskemu plemstvu, se je odražalo tudi v njegovi percepciji rodne dežele Kranjske.

KLJUČNE BESEDE

Valvasor, Medija, Ljubljana, kranjsko plemstvo, štajersko plemstvo, plemiška vzgoja in izobrazba, baroni Rauber

ABSTRACT

VALVASOR'S ORIGIN, FAMILY AND YOUTH – THE OLD UNKNOWNNS IN NEW LIGHT (PART 2)

The contribution focuses on the origin, relatives, immediate family and the first thirty years of the life of the Carniolan polymath Johann Weikhard Valvasor (1641–1693). New sources shed light on his genealogical, social and family background, as well as on circumstances in which he pursued his personal growth and development before he settled down at Bogenšperk (Wagensberg) Castle and immersed himself entirely in his scholarly work. The fact that, through his parents, Valvasor belonged to both the old and new Carniolan nobility also reflected in his perception of the native province of Carniola.

KEY WORDS

Valvasor, Medija, Ljubljana, Carniolan nobility, noble upbringing and education, Rauber barons

1.3 Oče Jernej Valvasor (ok. 1596–1651)

Podoba polihistorjevega očeta Jerneja bi bila bolj izostrena, ko bi se tudi zanj ohranila temeljna vira, ki sta na široko odstrla tančico nad življenjem in delovanjem njegovega starejšega brata Adama – morebitna oporočka in zapuščinski inventar. Kot bomo videli, je oboje ohranjeno za njegovo drugo ženo, polihistorjevo mater Ano Marijo († 1657), kar pa lahko izgubo odtehta le v manjši meri. O poslovnih in drugih zvezah Jerneja Valvasorja ter o njegovih družinskih razmerah se tako ne moremo poučiti iz »domačih« virov, v katerih bi imeli na enem mestu kolikor toliko reprezentativen pregled njegovega delovanja. To ali ono morda zelo pomembno dejstvo iz Jernejevega življenja tako še naprej ostaja neznanca, do novih podatkov, raztresenih po raznih virih, pa bo težko priti tudi v prihodnje. Dodobra je vire o polihistorjevem očetu že izčrpal in deloma objavil Peter Radics (1910),¹ s čimer je postavil več kot zanesljive kažipote poznejšim raziskovalcem.

V pričujočem podpoglavju se, drugače kot pri doslej obravnavanih Valvasorjih, ne bomo posvetili Jernejevemu življenju in delu v celoti. Njegovo družinsko življenje in potomstvo bosta namreč predmet posebne poglavja o polihistorjevi primarni družini, predstavljeni v luči genealoških podatkov. Govorili bomo predvsem o Jernejevi poslovni plati, tudi z ozirom na gmotni prispevek obeh njegovih soprog, in o njegovem javnem delovanju.

Jernej Valvasor (* okoli 1596, najbrž Medija, † 1651, prav tam),² mlajši sin italijanskega priseljenca Hieronima Valvasorja in Štajerke Neže pl. Scheyer, se je rodil v času, ko njegov oče še ni veljal za plemiča. Šele ko je bilo Jerneju približno šest let, je Hieronim tik pred smrtjo dosegel sprejem med kranjske deželane in z njim priznanje plemiškega statusa. Kot smo videli, je Jernej najpozneje leta 1607, star kakšnih enajst let, sledil bratu Adamu na graško jezuitsko gimnazijo, kjer je leta 1610 izpričan v sintaktičnem, tj. četrtem razredu (*Bartholomaeus Valvasor De Gollneg, Nob., Carniolus*).³ Naslednje leto 1611 je kot dijak poetičnega razreda (*Sacrae Poeseos Studiosus*) podpisan v izvodu neke Salustove knjige, ki je pozneje z glavnino knjižnic Janeza Vajkarda romala v zagrebško škofijsko knjižnico.⁴ Izpričano je, da je ostal na šolanju vsaj do leta 1613, skoraj brez dvoma do konca v Gradcu. Po istega leta izvedeni delitvi očetove posesti je medijski

grad pripadel Adamu, a so se v družini naslednje leto 1614 pogodili drugače. Za gospoda na Mediji je bil določen tedaj še mladoletni Jernej, v čigar imenu je posest upravljala mati Neža.⁵

Družinske razmere so Jerneja tako kot brata silile, da si je še zelo mlad našel ženo, seveda svojemu stanu primerno mladenko. Na prvi pogled se zdi, da se je Jernej Valvasor pri iskanju nevest razgledoval in segel više kakor njegov oče in brat. Oče Hieronim, »človek od nikoder« in dejansko še nepriznan plemič – sicer zglednim premoženjem in zvezami z uglednim sorodstvom svojega pokojnega zaščitnika in soimenjaka Janeza Krstnika († 1581) –, se je moral v osemdesetih letih 16. stoletja zadovoljiti z Nežo pl. Scheyer, starejši brat Adam pa leta 1611 s Sidonijo pl. Gusič. Nasprotno naj bi Jernej, sodeč po rodovnem deblu v *Slavi vojvodine Kranjske*, uspešno zasnil kar dve baronici, obe iz vrst starega deželnega plemstva.⁶ Staro plemstvo, samo že nekoliko opešano, je sprejelo za zeta že njegovega očeta Hieronima in nato za snaho sestro Sofijo, poročeno pl. Apfaltrer,⁷ vendar v njunih primerih ni šlo za priženitev oziroma primožitev v baronski rodbini. V resnici ni bila baronica tudi nobena Jernejeva žena, ne Marija Elizabeta pl. Dornberg in ne Ana Marija pl. Rauber. Kot bomo videli, je imela prva barone samo med daljnimi sorodniki, v rodbini druge žene, polihistorjeve matere, pa sta baronstvo precej pozneje dobila dva njena mlajša sorodnika, res sicer kot potrditev naslova za nazaj. Tako je Janez Vajkard Valvasor svojo mačeho in mater »pobaronil« v *Slavi vojvodine Kranjske* kar sam, kot je neupravičeno povzdignil v višji plemiški naslov še koga v sorodstvu, ne nazadnje samega sebe in »v paketu« pravzaprav vso Valvasorjevo rodbino.

Jernejevo prvo soprogo **Marijo Elizabeto pl. Dornberg** poznamo skoraj bolje s portretne upodobitve⁸ kot iz pisnih virov, saj imamo za življenja zgolj tri njene

⁵ Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 27–28.

⁶ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁷ Po izidu prvega dela razprave sem odkril nova pomembna dejstva o Sofijinemu vnuku Juriju Sigfridu baronu Apfaltrerju. Zadnji znani podatek o njem je bil iz leta 1686, ko je prodal dvorec Podšentjur pod Kumom (Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 62). Še pred tem je priženil dvorec Podgrad pri Vranskem, in sicer najverjetneje leta 1681, ko je izpričan kot lastnica njegova žena Klara Suzana, ki je Podgrad podedovala po očetu Janezu Karlu pl. Samburgu, ta pa ga je kupil leta 1652 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 190). Od leta 1681 se zakonca Apfaltrer pojavljata v vranski krstni matici, najprej kot botra, nato kot starša petih otrok, rojenih v letih 1682–1689 (ZU Vranksko, krstna matična knjiga 1673–1701, pag. 94, 103, 104, 124, 130, 141, 149, 168, 188). Jurij Sigfrid je umrl v drugi polovici leta 1688 ali v začetku naslednjega leta, kajti pri krstu zadnjega otroka, 25. marca 1689, je naveden kot že pokojni (prav tam, pag. 188). Podgrad je po vdovi Klari Suzani podedovala hči Marija Ana baronica Apfaltrer, poročena pl. Straßberg (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 190).

⁸ NG, NG S 942. – Portret spada v nekdanjo zbirko portretov Valvasorjeve rodbine, ki je okoli leta 1900 prišla z gradu Plankenwart pri Gradcu v tedanji Kranjski deželni muzej (o tem Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 63–64, 292, op. 64).

¹ Radics, *Johann Weikhard*, str. 24–40; ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, sk. 7, mapa XXVI, A Jernej por. z Marijo pl. Rauber, starši.

² Zapis njegovega imena *Bartl* v stanovskih sejnih zapisnikih 21. avgusta 1626 – kar ni okrajšava, saj tu ni pike – bi utegnil razkrivati, kako so Jerneja dejansko klicali (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., sk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 418v).

³ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 1*, str. 39.

⁴ Radics, *Johann Weikhard*, str. 24.

omembe. Rodovno deblo njenih pravnukov Valvasorjev razkriva, da je bila Marija Elizabeta hči Aleksandra barona (!) Dornberga in Salome, rojene baronice Egkh,⁹ s čimer soglašata tudi literatura.¹⁰ Vendar ni dejansko nobene potrditve za njen baronski naslov, neodgovorjeni pa ostajata tudi vprašanji, kje se je Marija Elizabeta rodila in odraščala ter kakšna je bila usoda njenih staršev in verjetnih sorojencev. Rodbina Dornberg, po izvoru z Goriškega, okoli leta 1600 na Kranjskem ni imela vidnejše vloge, pri čemer oče Aleksander tu sploh ni izpričan z zemljiško posejstjo.¹¹ Glede na to in na njegovo tedaj redko osebno ime gre skoraj brez dvoma za Aleksandra Dornberga, ki je umrl 2. novembra 1611 v furlanskem Krminu¹² in ni izvirjal iz baronske veje Dornbergov. Po istem rodovnem deblu naj bi se rodil staršema Ludviku pl. Dornbergu in Antoniji Cusana, kar za očeta Ludvika potrjuje tudi genealoški vir iz Gorice.¹³ Na drugi strani ostaja nepojasnjen izvor njegove žene Salome Egkh, ki jo omenjeno Valvasorjevo rodovno deblo navaja kot baronico, njene starše Pavla pl. Egkha in Felicito, rojeno Moscon, pa – kar ni logično – brez baronskega naslova.¹⁴ V resnici gre pri imenih zakoncev Egkh za napako, saj sta bila imenovana bistveno mlajša in nikakor ne bi mogla biti Salomina starša.¹⁵ Vprašanja niso rešili niti goriški rodoslovni viri, ki tako kot ljubljanski ne poznajo nobene Salome Egkh.¹⁶ Srečamo jo šele leta 1630 kot vdovo Marijo Salomo, ko je skupaj s hčerko Marijo Elizabeto Valvasor vstopila v ljubljansko kongregacijo Marije Vnebovzete, obe pa sta tedaj zadnjič izpričani kot živi.¹⁷

⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 8, št. 273, Valvasor.

¹⁰ Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 143; Radics, Johann Weikhard, str. 343.

¹¹ V kranjski imenjski knjigi je navedena samo Beatriks Dornberg z imenjsko rento 20 goldinarjev, prepisano leta 1618 v novo imenjsko knjigo Vidu Gašperju baronu Dornbergu (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 103v).

¹² Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Görz, str. 377. – Le nekaj dni prej, 26. oktobra 1611, se je njegova hči Doroteja poročila v Krminu z Janezom Krstnikom pl. Gorgom (prav tam, str. 292).

¹³ Biblioteca Statale Isontina, Gorizia, Manoscritti, Ms. 77. – Za podatke se iskreno zahvaljujem poznavalcu goriškega plemstva prof. dr. Silvanu Cavazzi iz Gorice.

¹⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 8, št. 273, Valvasor.

¹⁵ Prav tam, šk. 2, št. 63, Eck; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 32v.

¹⁶ Na Lukantschitshevem rodovnem deblu Egkhov (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 32v) je sicer navedena neka Marija Saloma, rojena leta 1596 in preminila dve leti pozneje, pri kateri je bil pozneje kot mož pripisan Aleksander baron Dornberg. Gre za dve evidentni napaki, saj je deklica umrla in je bila za mater Marije Elizabete Dornberg občutno premlada. Isto Marijo Salomo, hčerko Hanibala Egkha, navaja tiskana genealogija Egkhov iz leta 1703, ki ima zanj prav tako rojstno letnico 1596, medtem ko podatek o smrti ni časovno opredeljen (*Genealogische Beschreibung*). Podatke iz tiskane genealogije mi je posredoval prof. dr. Silvano Cavazza.

¹⁷ Obe sta bili v kongregacijo sprejeti 16. avgusta 1630. Mati je navedena kot vdova Marija Saloma pl. Dornberg (*Frau von Dornweg Wittib*), rojena baronica (!) Egkh (*ein geborne*

Obe rodbini, Dornbergova in Egkhova, sta v drugi polovici 16. stoletja sicer dobili baronski naslov – Dornbergi leta 1578¹⁸ in Egkhi postopoma med letoma 1549 in 1588¹⁹ –, pri čemer pa do njega nista bila upravičena zakonca Aleksander in Saloma. Neposreden dokaz za to je poročni dogovor njune hčerke Marije Elizabete z Jernejem Valvasorjem 7. februarja 1617, v katerem je nevesta navedena brez baronskega naslova, medtem ko ga imata sopodpisnika barona Egkh in Schrattenbach, na čigar gradu Ojstrica pri Vranskem so dogovor podpisali. Imen in drugih podatkov o nevestinih starših v pogodbi žal ni. Njen oče Aleksander je bil torej tedaj že dobrih pet let pokojni († 1611). Čeravno govori poročni dogovor o privolitvi staršev in sorodnikov ter o njihovih podpisih in pečatih, je listino podpisala samo Jernejeva mati vdova Neža Valvasor, ne pa tudi nevestina mati vdova Saloma Dornberg, rojena Egkh, ki je bila tedaj, kot smo videli, potrjeno še živa. Vse kaže, da so imeli pri poroki z nevestine strani glavno besedo prav Egkhi. Poleg Jerneja Valvasorja in njegove matere sta se namreč pod dogovor podpisala Markvard baron Egkh in gostitelj, ojstriški gospod Feliks baron Schrattenbach, poročen z Markvardovo sestro Marijo Elizabeto baronico Egkh.²⁰ Sorodstvene vezi med Salomo, poročeno Egkh, in kranjskimi Egkhi še niso dognane, zlasti ker Salomo prav na vseh znanih rodovnikih pogrešamo. Ni izključeno, da je hči Marija Elizabeta sama ali skupaj z materjo pred poroko živela pri daljnih sorodnikih na Ojstrici, lahko pa bi se prišla tja samo poročiti. Glede na relativno bližino ojstriškega in medijskega gradu se je z Jernejem Valvasorjem prav lahko dodobra seznanila še pred dogovorom sorodnikov o njuni poroki. V besedah poročnega dogovora, da se je med

frejn von Egkh), hči pa kot Marija Elizabeta Valvasor, rojena baronica (!) Dornberg (*Valvasorin ein geborne Frejn von Dornweg*) (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 724).

¹⁸ Baronski naslov »Dornberg z Dornegg« so 15. julija 1578 prejeli Franc, generalni namestnik v grofiji Goriški, Maksimilijan, cesaričin dvorni mojster, in Vid, odposlanec na papeškem dvoru (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 243).

¹⁹ Prvi Egkhi (Eckh) so postali baroni z dvojnimi naslovom »Egg-Hungerspach« 1. julija 1549, in sicer Jurij ter njegovi sinovi Janez Jožef, Bonaventura in Franc Jožef. Baronski naziv »zu Eckh und Hungerspach« je 28. decembra 1588 prejelo še pet bratov s Kranjskega: Kristof, Anton, Magnus, Ernest in Ludvik (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 259). Po drugih virih naj bi bila Bonaventura in Janez Jožef skupaj z bratrancem Magnusom povzdignjena v državna barona 13. marca 1560 (Slana, Utrinki iz zgodovine, str. 135).

²⁰ Tako po Lazarinijevi genealoški zbirki kot po nedodelanem rodovnem deblu v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije je bila Marija Elizabeta hči Sigmunda barona Egkha (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Schrattenbach; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 63, Eck). Po Lazariniju se je s Schrattenbachom poročila 11. julija 1600 v Gradcu, njen brat Markvard je bil križniški komtur v Metliki, oče Sigmund pa kranjski deželni upravnik.

njima »zbudila krščanska ljubezen« (*sich ein Christliche lieb erregt*),²¹ sicer ne smemo videti kaj več kot takratno retoriko. Glede na sklenitev poročne pogodbe na Ojstrici so poročni obred precej verjetno opravili na samem gradu ali v župnijski cerkvi na Vranskem, česar zaradi neohranjenih poročnih knjig ni mogoče potrditi.²²

Marija Elizabeta je Jerneju prinesla v zakon 600 goldinarjev dote, ženin pa ji je namenil prav toliko zaženila in jutrne, skupaj 1.200 goldinarjev. Če bi ovdovela, bi ji poleg stanovanja pripadla vdovščina 200 tolarjev na leto in polovica premičnin. Še leto dni po moževi smrti, dokler ji ne bi izplačali dote, zaženila in jutrne, ji tudi ne bi bilo treba odstopiti Valvasorjeve posesti.²³ Težko je z gotovostjo soditi o tem, kako petična je bila Jernejeva prva nevesta Marija Elizabeta Dornberg v resnici, saj ne vemo, kakšno dediščino je poleg dote še lahko pričakovala. Doto 600 goldinarjev se sicer giblje v običajnih okvirih.²⁴ Pozornost pritegne dejstvo, da Jernej ni bil prav radodaren s svojim prispevkom zakonski zvezi, ki je znašal 1.200 goldinarjev. Ko se je petnajst let pozneje oženil s polihistorjevo materjo Ano Marijo Rauber in mu je ta prinesla za doto 700 goldinarjev, le sto več kot prva žena, ji je sam namenil kar 2.400 goldinarjev, še enkrat toliko kot Mariji Elizabeti.²⁵ Jernejev drugi zakon je bil tako »težak« 3.100 goldinarjev, prvi pa le 1.800,²⁶ poleg tega pa bi druga žena kot vdova prejela na leto še enkrat tolikšno vdovščino (400 goldinarjev) kot prva (200).

Tako kot Marije Elizabete Dornberg sodeč po povedanem ni mogoče imeti za bogato nevesto, ni tudi nobene osnove za njeno baronstvo, ki ga navajajo zgolj poznejši sekundarni viri. Prvi je zapis o njenem sprejemu v Marijino kongregacijo v Ljubljani 16. avgusta 1630, (*ein geborne Frejn von Dornwerg*) pri čemer gre za poznejši vpis, nastal sredi stoletja.²⁷ Za

življenja pa je obakrat omenjena brez baronskega naslova, prvič v poročnem dogovoru in drugič kot krstna botra osem let pozneje, 5. maja 1625 (*nata a Dornberg*).²⁸

Marija Elizabeta Valvasor je Jerneju Valvasorju rodila sedem otrok in umrla po 16. avgustu 1630, najpозneje v začetku leta 1632, saj je vdovec nedvomno potreboval nekaj časa, da si je utiril pot do poroke s polihistorjevo materjo **Ano Marijo Rauber**. Tudi ta ni bila baronica, kakor jo je prikazoval Janez Vajkard, a je imelo njeno baronstvo, kot bomo videli, vsaj nekaj navidezne podlage, ker ga je cesar Leopold I. priznal njenima mlajšima sorodnikoma za nazaj (1681). Poročni dogovor so tokrat podpisali na gradu Križ pri Kamniku (*Gschloß Creüz*), in sicer 5. aprila 1632,²⁹ dobra dva tedna pred poroko v ljubljanski stolnici. Nevesta Ana Marija Rauber v listini, drugače kot tri od sedmih prič, upravičeno ni navedena z baronskim naslovom, temveč zgolj kot hči že pokojnih plemenitih staršev Jurija Rauberja s Kravjeka in Krumperka (*zum Weinegkh vnnnd Kreütberg*), nekdanjega stanovskega glavnega prejemnika, in Doroteje Leyser z Legna in Valdeka (*zum Lahn vnnnd Waldegkh*). Grad Križ je bil tedaj skupaj s kriškim in zgornjekamniškim gospostvom v rokah nevestinega očima Leopolda pl. Raumschüssla,³⁰ enega od sopodpisnikov pogodbe. Med ostalimi šestimi pričami (tri niso podpisane) lahko na ženinovo stran uvrstimo Valerija barona Moscona in verjetno tudi Janeza Rajmunda barona Dornberga kot daljnega sorodnika Valvasorjeve prve žene. Z nevesto je bil poleg njenega očima sorodstveno najbolj povezan svak Janez Ludvik pl. Rasp s Sostrega in Dola, ki se je

Rodovno deblo polihistorjevih pranečakov, vnukov polbrata barona Karla, nastalo nekako sredi 18. stoletja, navaja kot barona tudi njena starša Aleksandra Dornberga in Salomo Egkh, ne pa starih staršev, kar je več kot pomenljivo. Ker o pobaronjenju staršev ni poročil, seveda tudi Marija Elizabeta ni mogla biti baronica. Po zelo vprašljivem rodovniku manjšega dela rodbine Dornberg naj bi njen oče Aleksander nosil baronski naslov, bil dvakrat poročen in imel poleg nje še sina Ludvika. Rodovnik, naslovljen kot košček (*Bruchstück*) in nastal nekje na prelomu iz 18. v 19. stoletje, povezuje Marijo Elizabeto z baronsko vejo Dornbergov tako, da njenemu očetu Aleksandru pripisuje baronski naslov in kot njegovega očeta navaja barona Franca (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 60, Dornberg), enega od tistih treh Dornbergov, ki so leta 1578 dejansko postali baroni (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 243). Aleksander naj bi bil prvič poročen z Dorotejo baronico Neuhaus; sin Ludvik je na rodovniku pripisan naknadno, in to zgolj kot plemeniti (*Ludwig v. Dornberg*) (sic!). Zadnje bi še najbolj ustrezalo resnici: Marija Elizabeta bi potemtakem imela brata Ludvika – nebarona, kakor ni bil baron njen oče Aleksander, ki tudi ni mogel biti sin barona Franca s Kranjskega.

21 ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617.

22 Potrjeno je, da se nista poročila v Ljubljani, ki je bila Valvasorjem tedaj še precej tuja (prim. NSAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1605–1632).

23 ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617.

24 Ko se je deset let prej, leta 1607, na Krumperku možila Jernejeva štajerska sestrična Sofija, hči Adama pl. Scheyerja, je njena znašala doto le 400 goldinarjev, ženin Elija pl. Rasp pa je prispeval zaženilo in jutro v višini 800 goldinarjev (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 11. 11. 1607). Druga žena Jerneja Valvasorja Ana Marija pl. Rauber je prejela 700 goldinarjev dote (prav tam, 5. 4. 1632).

25 Prav tam, 5. 4. 1632.

26 Več kot Marija Elizabeta sta v skupnem prejeli tudi Jernejevi sestri Lukrecija in Sofija, omoženi v začetku stoletja, in sicer vsaka 2.000 goldinarjev (Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 55 in 59).

27 V kongregacijski knjigi, v razdelku za ženske, seže enotna pisava vpisov do leta 1651 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 715–734). Prav tako je Marijo Elizabeto »povzdignil« v baronico Janez Vajkard Valvasor na rodovnem debalu svoje rodbine (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109).

28 NSAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, pag. 182.

29 ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632.

30 »Herrn Leopolden Raumschissl zum Schön- vnnnd Wildenegkh, Röm: Kay. Mt. Etc. Landrath in Crain, vnnnd Innhabern der Herrschaft Oberstain, vnd Creüz« (kot v prejšnji opombi).

z ženo nekaj let prej naselil na njenem domu, gradu Krumperk pri Domžalah. Ana Marija Rauber je Jerneju Valvasorju prinesla v zakon 700 goldinarjev dote in prejela od njega prav toliko jutrne in zaženi ter dodatnih 1.000 goldinarjev donacije, skupaj 2.400 goldinarjev. Jernej je mladi ženi jamčil z vsem svojim premoženjem, tako v deželi kot zunaj nje in vključno z zadolžnicami, ob pogoju, da bodo njuni skupni otroci deležni po očetu enake dediščine kot njegovi otroci iz prvega zakona (*nach denn Hauptern des Väterl. gleiche miterben sein*). Čez devetnajst let, ko je umrl, je postalo aktualno določilo o tem, kaj pripade vdovi: leto in dan oziroma dokler ne dobi vsega zahtevanega, lahko uživa celotno možno premoženje in nepremično premoženje ter do smrti zaženi. Dokler se ponovno ne poroči, prejema poleg tega 400 goldinarjev letne vdovščine, dobi pa tudi voz s štirimi konji in hišo z vrtom v Ljubljani, prosto vseh davščin. Če bi Ana Marija umrla pred Jernejem in brez otrok, bi moral vdovec njenim najbližjim sorodnikom v roku enega leta in dneva izplačati doto, jutro in donacijo, kolikor tega sama ne bi za življenja in pri polni zavesti zapustila komu drugemu. O Jernejevih premoženjih, vključno s srebrnino, pa sta mladoporočenca sklenila, da pripadeta dve tretjini otrokom iz obeh zakonov in ena tretjina vdovi.

Polihistorjeva starša Jernej in Ana Marija sta pred oltar stopila petnajst dni zatem, 20. aprila 1632 v ljubljanski stolnici, in sicer v navzočnosti dveh baronskih prič, Rajnprehta barona Hendla, komturja nemškega viteškega reda v Ljubljani, in Valerija barona Moscona, ki sta bila navzoča že pri podpisovanju poročne pogodbe. Pri Jerneju Valvasorju navaja poročna matica funkcijo glavnega prejemnika kranjskih deželnih stanov (*questor prouinciae Carniolanae*), pri Ani Mariji pa je kot del njenega plemiškega naslova imenovan Krumperk (*Rauberin a Kritberg*).³¹ Kaže, da je bil kraj poroke skrbno preiščen. Jernej, zadnji dve leti nosilec pomembne javne funkcije, je hotel namreč »urbi et orbi« pokazati, da je stanovski funkcionar in tudi, kako vstopa v staro kranjsko plemiško rodbino. Omemba Krumperka v poročni matici nikakor ne pomeni, da je Ana Marija na tem gradu pred poroko res živela. Dejstvo, da je štiri leta prej (1628) zagospodaril na krumperskem gradu njen svak Janez Ludvik pl. Rasp,³² in da je bila poročna pogodba sklenjena na

Križu, gradu v posesti njenega očima, skoraj brez dvoma pričata o tem, da je šla nevesta k poroki s Križa. Kot bomo videli, se je njena zgodaj ovdovela mati Doroteja, rojena pl. Leyser, leta 1622 ali 1623 omožila z Leopoldom pl. Raumschüsslom, ki je pozidal novi mengeški grad (Novi grad) in postal kriški graščak. Ko bi Ana Marija po odselitvi materine nove družine ostala na krumperskem gradu, pri omoženi sestri, bi poročni dogovor veliko prej kot na Križu nastal tam. Vendar komaj kakšnih 17 let starega dekleta njena mati in očim nista pustila na Krumperku, še posebej, če sta se odselila pred priselitvijo Raspov (1628) in je v gradu nekaj časa prebivalo le osebje.

Kot bo govor v poglavju o polihistorjevi materi, je Ana Marija izvirala iz protestantizmu naklonjene družine in prav tako njen svak Janez Ludvik pl. Rasp, ki je po odselitvi protestantskega plemstva (1628) dvakrat dokazoval svojo zvestobo katolištvu (1629).³³ Ko se je Jernej poročil v Rauberjevo rodbino, se je protireformacija v deželi ravno končala, spomini na verska nasprotja pa so bili seveda še sveži. Valvasorji so spadali na »zmagovito« stran, ki so ji ostajali zvesti še iz časov, ko so imeli na Kranjskem glavno besedo protestanti. Naj spomnimo na oporoko Adama Valvasorja iz nedavnega leta 1624, s katero je Jernejev brat vnaprej razdedinil vsakega svojega otroka, ki bi zapustil katolištvo.³⁴ Kakšna stališča je tedaj zastopal Jernej, tudi sam jezuitski učenec, ostaja neznanka. Morda je bil podobno goreč kot brat, se je pa pozneje, s poroko z Rauberjevo, pokazal v verskih zadevah bolj pragmatičen. Pri tem moramo upoštevati, da so se razmere na Kranjskem medtem občutno spremenile. Zanimivo je dejstvo, da sta se Jernejev nečak Janez Krstnik in sin Karel v letih 1644 in 1650 poročila s sestrama pl. Barbo,³⁵ še leta 1642 izpričanima kot protestantkama. Protireformacijska komisija, ki se je omenjenega leta ukvarjala z zadnjimi plemiški evangeličanskimi gospodi in gospodičnami, je namreč obravnavala tudi vdovo gospo Katarino Barbo, rojeno pl. Gall in njene hčerke.³⁶ Katarina Barbo je bila sicer mrzla teta Jernejeve druge žene Ane Marije Rauber, nečakinja njene babice iz rodu kranjskih Gallov.³⁷

Jernejeva druga žena Ana Marija, polihistorjeva mati, je bila v nekaj manj kot devetnajstih letih zakona (1632–1651) zelo zaposlena z nosečnostmi in roje-

31 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 2. – Jerneja označuje poročna matica kot »nobilis et generosus dominus«, Ano Marijo kot »virgo nobilis«, medtem ko sta baronski prič imenovani »illustribus dominis baronibus«. – Valerij Moscon ni bil bližnji sorodnik Katarine Moscon, sestre prvega kranjskega Valvasorja Janeza Krstnika, ampak rojen protestantskim staršem z Ortneka in je še mlad leta 1625 prvič postal stanovski poverjenik (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 113, 114, 116; Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 88; prim. Smole, *Graščine*, str. 335).

32 Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90; K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119.

33 Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90; K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 120.

34 Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 45.

35 O njunem sestreskem razmerju: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 1, št. 20, Barbo. O poroki Janeza Krstnika: Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 47; o Karlovi poroki: Radics, *Johann Weikhard*, str. 344.

36 Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 381. – Katarina Barbo je imela tri hčerke (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 1, št. 20, Barbo).

37 Oče Katarine Barbo Maksimilijan Gall pl. Rudolfseck in babica Ane Marije Rauber, Ana Marija, poročena Leyser, sta bila brat in sestra (gl. op. 260).

vanjem, saj je spravila na svet kar 17 otrok, v povprečju skoraj vsako leto enega in potrjeno vsaj enkrat dvojčka. Ker je Jernejevim 24 otrokom iz obeh zakonov namenjeno posebno podpoglavje, se bomo tu posvetili drugim stvarjem, zlasti njegovi karieri.

Jernej Valvasor je bil prvi v svoji rodbini, ki se je dejavno vključeval v **javno življenje**. Poleg nespornih sposobnosti je imel zato tudi veliko ugodnejše pogoje od svojih dveh predhodnikov, očeta Hieronima, priseljenca, ki je pozno dobil kranjsko deželanstvo, in zgodaj umrlega brata Adama. Njegova karierna pot pri kranjskih deželnih stanovih je po Radicsevi zaslugi že precej dobro obdelana in jo gre nekoliko dopolniti le z nekaterimi doslej neznanimi dejstvi ter v interpretativnem pogledu. Sama vsebina Jernejevih funkcij in njegovo politično delovanje kot takšno pa bi zahtevala že skorajda posebno obravnavo.³⁸

Brez nadaljnega se je mogoče strinjati z Radicsevimi ugotovitvami, da polihistorjevega očeta iz stanovskih sejnih zapisnikov na splošno spoznamo kot »prevejanega parlamentarca« (*einen gewiegten Parlamentarier*), ki se je zelo pogosto udeleževal zasedanj, se dostikrat priglasil k besedi in premišljeno sodeloval pri pomembnih posvetovanjih in sklepih. Ni se bal izraziti svojega prepričanja in se je na drugi strani rad navezal na prepričljive obrazložitve tega ali onega sodeželana.³⁹ V tem pogledu je bil res zelo drugačen od brata Adama, ki je kot starejši sedel v viteško klop kranjskih deželnih stanov nekaj let pred njim. Adama je politika očitno pritegovala, kajti sicer se tako kot številni drugi deželani preprosto ne bi udeleževal deželnozborskih zasedanj, a na tem področju tudi zaradi zgodnje smrti ni pustil veliko sledov. Potem ko se njegovo ime pojavlja v stanovskih sejnih zapisnikih samo v letih 1619–1623,⁴⁰ ga je še pred zadnjo udeležbo zamenjal

Jernej, prvič izpričan na deželnem zboru 15. marca 1623 in nato po Adamovi smrti († 1624) zelo redno celih 25 let, od 15. januarja 1625 do 7. maja 1650, tj. osem mesecev pred smrtjo.⁴¹ V nasprotju z Adamom se je Jernej hitro pokazal kot veliko dejavnejši besednik in ambicioznejši, ko je šlo za javno delovanje. Za uveljavitev pa je potreboval čas, izkušnje in ugodne okoliščine. Ob Adamovi smrti, star okoli 28 let, vsekakor še ni imel nobene javne funkcije, o čemer nazorno priča bratova oporoka, ki med tremi bodočimi varuhi Adamovih otrok samo pri Jerneju ne navaja nobenega naziva.⁴²

Po dveh letih aktivnega delovanja na deželnozborskih zasedanjih ga leta 1627 prvič srečamo kot prisednika pri kranjskem ograjnem sodišču⁴³ in malo zatem kot novoimenovanega zakupnika čepnine za moravsko območje ali t. i. moravsko četrt.⁴⁴ Tako kot brat Adam se je dobro znašel v finančnih poslih, zato je z zakupom čepnine začel nabirati izkušnje še na področju javnih financ. Izterjevanje te izredne davščine je bilo zelo podobno njegovi poznejši funkciji, ko je moral kot glavni prejemnik skrbeti za celotno stanovsko blagajno. Čez dve leti, 1629, so ga na deželnem zboru kot dejavnega razpravljalca prvič predlagali na izpraznjeno mesto stanovskega poverjenika (*Verordneter*) iz viteških vrst,⁴⁵ torej v najožji in najpomembnejši stanovski organ – poverjeniški urad (*Verordnete Stelle*), v katerem je eno od štirih poverjeniških mest pripadalo viteškemu stanu.⁴⁶

³⁸ Radics je delovanju polihistorjevega očeta v deželnih stanovih namenil v monografiji o Valvasorju (1910) kar deset strani, a se je prikaza lotil precej neuravnoteženo (Radics, *Johann Weikhard*, str. 25–34). Medtem ko je za prva leta (od 1623 dalje) do dneva natanko navajal Jernejevo navzočnost na deželnih zbore, je nato zelo na kratko opravil z njegovim mandatom glavnega prejemnika, na drugi strani skoraj dobesedno povzel deželnozborsko razpravo o posebnem obdavčenju (1636), pri obravnavi Jerneja Valvasorja kot stanovskega poverjenika, njegove zadnje in najpomembnejše izvoljene službe, pa se je zadovoljil skoraj samo s časom opravljanja funkcije po podatkih v *Slavi vojvodine Kranjske*. V stanovskih sejnih zapisnikih so sicer do srede 17. stoletja podčrtana skoraj vsa mesta, kjer se pojavi kateri od Valvasorjev, kar kaže na Radicsevo roko. Naredil si je tudi precej več izpiskov iz zapisnikov, kot jih je nazadnje uporabil (ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, šk. 7, mapa XXVI, A Jernej por. z Marijo pl. Rauber, starši).

³⁹ Radics, *Johann Weikhard*, str. 25.

⁴⁰ Prvič ga na deželnem zboru srečamo 8. marca 1619, zadnjič pa 10. julija 1623 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 888, sejni zapisniki 14, 1617–1621, fol. 138, 139, 230, 235, 241, 439v, 464, 490v, 497v, 501, 503, 504, 545, 547v, 561, 562, 563, 564; šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 16, 480v).

⁴¹ Zaradi preštevilnih omemb navajam samo prvo in zadnjo Jernejevo pojavitev v sejnih zapisnikih (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 888, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 70v; šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 140v, 142). Sprava, leta 1625 in 1626, so namesto Jernejevega imena dvakrat pomotoma zapisali Adamovega (prav tam, šk. 888, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 342v, 429).

⁴² Druga dva varuha Adamovih otrok sta postala njegov tast Sigmund pl. Gusič, imenovan v oporoki dvorni vojni svetnik, in Burkhard Hizing, naslovljen kot prokurator kranjskega ograjnega sodišča (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani (odslej: Testamenti), II. serija, fasc. V 1–16, testament V–2, 18. 7. 1624).

⁴³ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 443, 8. 5. 1627; fol. 445v, 4. 6. 1627). Zapis obravnava ograjnega sodišča so v sejnih zapisnikih le sporadični, v seriji protokolov ograjnega sodišča pa zija v tem času kar tridesetletna vrzel (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 11, protokoli 1613–1614; knj. 12, protokoli 1644–1649).

⁴⁴ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 445v, 3. 8. 1627. – Ko so čepnino čez dve leti ponovno oddajali v zakup, je Jernej še naprej ostal zakupnik (prav tam, šk. 890, sejni zapisniki 16, 1629–1638, fol. 5, 8. 8. 1629).

⁴⁵ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 492, 15. 3. 1629.

⁴⁶ Prim. Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 239–240.

Polihistorjev oče Jernej Valvasor (* okoli 1596, † 1651) (NG, NG S 944)

Najbrž ni naključje, da se je Jernejeva kariera zares začela po dokončni zmagi protireformacije, tj. po izsiljeni izselitvi protestantskega plemstva iz Kranjske in drugih notranjeavstrijskih dežel (1628).⁴⁷ Ko so ga naslednje leto, 15. marca 1629, predlagali za mesto stanovskega poverjenika, srečamo predhodno opozorilo (deželnoknežjih komisarjev), da mora biti novi poverjenik katoliške vere.⁴⁸ Tedaj še mladi, približno 33-letni medijski gospod, je dobil le majhno podporo, saj sta ga podprla samo dva predlagatelja, oba iz pre-

latske kurije, in sicer kostanjeviški opat in ljubljanski komtur.⁴⁹ Toda že naslednje leto, 13. marca 1630, so ga z večino glasov izvolili na funkcijo glavnega stanovskega prejemnika,⁵⁰ na odgovoren položaj »deželnega blagajnika«, v čigar roke so se stekali vsi neposredni in posredni stanovski davki v deželi.⁵¹ Kot tak se je naslednja leta dokaj pogosto udeleževal tudi sej poverjeniškega urada, čeravno ni bil član najožjega stanovskega organa.⁵²

Jernej Valvasor je prevzel funkcijo v silno nehvaležnem času, ko so bile kranjske deželne finance zaradi tridesetletne vojne in drugih nadlog močno prizadete, izdatki pa so občutno presežali prejemke.⁵³ Stanovsko obdavljenec se je prav v Valvasorjevem mandatu opazno spremenilo. Ko so kranjski deželni stanovi leta 1631 prevzeli 800.000 goldinarjev dvornega dolga, so dotedanji izredni davek, imenovan nova doklada, pretvorili v stalnega. Ker pa deželni davek, namenjen predvsem deželni obrambi in kritju upravnih stroškov, ni zadoščal za pokrivanje potreb državne vojske, dvora in centralne uprave, se je leta 1633 pridružil nov davek, ki so ga na Kranjskem navadno označevali kot izredno ali tudi kot vojno kontribucijo.⁵⁴

Iz skopih navedb v stanovskih sejnih zapisnikih ni mogoče presoditi, kako uspešno je Jernej opravljal zaupano odgovorno funkcijo. Ko jo je 6. maja 1633 po izteku mandata odložil, ni zaslediti pripomb na njegovo delo.⁵⁵ Za povrh so ga na deželnem zboru malo zatem, 28. julija istega leta, predlagali skupaj s štirimi drugimi deželani kot primerne za izpraznjeno mesto svētника pri notranjeavstrijski vladi v Gradcu.⁵⁶ Tako kot ni bil sprejet tisto leto, so v Gradcu izbrali drugega moža tudi dve leti pozneje, leta 1635,⁵⁷ v nemirnem letu velikega kmečkega upora, ko je kranjski deželni zbor 9. februarja med primerne kandidate spet uvrstil Valvasorja.⁵⁸ Malo preden je postal stanovski poverjenik, je bil 25. februarja 1640 še enkrat v kombinaciji

49 Prav tam, fol. 489–492.

50 Prav tam, fol. 527v.

51 Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 239.

52 ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 890, sejni zapisniki 16, 1629–1638, npr. fol. 263v–264, 265v.

53 Deželni maršal Ditrih baron Auersperg je 30. januarja 1630 odprl deželni zbor z besedami, da izdatki presegajo prejemke za 16.690 goldinarjev, Jernej Valvasor pa se je zavzel proti najemanju posojil za obresti (Radics, *Johann Weikhard*, str. 27).

54 Ogrin, *Nekaj o neposrednih davkih*, str. 36, 37.

55 ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 616, 617v–618. – Radics podatkov o prenehanju mandata ni imel, ampak je po stanovskih sejnih zapisnikih ugotovil le, da je bil Jernej na funkciji še leta 1632 (Radics, *Johann Weikhard*, str. 32).

56 ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 623–624.

57 Po Radicevih izpiskih v: ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, šk. 7, mapa XXVI, A Jernej por. z Marijo pl. Rauber, starši. Spis je bil nekoč shranjen med gradivom notranjeavstrijske vlade (Gutachten 1635–Feb–11), danes pa je pogrešan.

58 ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 88.

47 Pörtner, *The Counter-Reformation*, str. 139. – Omeniti kaže razpravo v deželni pravdi 9. januarja 1629 o tem, koga predlagati na izpraznjeno mesto karlovskega glavarja. Slišati je bilo glas Pavla pl. Egkha, da »nimajo evangeličani zdaj več nobenega dostopa« (*die evangelischen haben nunmehr kein Zuetritt*), nazadnje pa je dobil največ podpore Janez Adam Gall, praporščak pri uskoškem (žumberškem) glavarstvu, ki oziroma ker se je v verskem pogledu prilagodil (*da er sich wegen der Religion accomodirt*) (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 460–461).

48 Prav tam, fol. 491.

za svétnika, a se ni prebil v ožji izbor dveh predlaganih.⁵⁹ Od številnih nastopov in glasovanj v dežel-nem zboru je Radics kot pomembno dejanje Jerneja Valvasorja posebej izpostavil njegov samostojni nastop na dežel-nem zboru leta 1636. V razpravi, kako pridobiti 30.000 goldinarjev kot vojno pomoč cesarju, naj bi po Radicsevemu mnenju prav on podal najprimernejši predlog, in sicer uvedbo glavarine (*Kopfsteuer*), česar pa deželni zbor ni sprejel.⁶⁰

Naslednja leta se je Jernej kot štiridesetletni družinski oče po vsem sodeč precej bolj posvečal domačemu gospodarstvu kakor javnim zadevam. Kot bomo videli, je kupil in spet prodal Stari grad pri Novem mestu, v istem času je dokumentirana intenzivna grad-bena dejavnost na medijskem gradu, slednjič pa je postal gospod Gamberka, pomembnega gradu in dežel-skosodnega gospostva nedaleč od Medije. Na odgovorni javni funkciji ga srečamo spet v štiridesetih letih, in to dvakrat. Dva mandata stanovskega poverjenika, kar mu je prvič uspelo postati leta 1640 (po neuspehu enajst let prej), sta pomenila tudi vrh in konec njegove politične poti. Zastopal je viteški stan in imel kot tak med štirimi poverjeniki najmanj teže, a zato vendarle polno odgovornost. Ko se mu je konec maja 1641 kot devetnajsti otrok rodil bodoči polihistor Janez Vajkard, je bil Jernej torej še bolj navezan na bivanje v deželni prestolnici kakor desetletje prej, ko je opravljal funkcijo stanovskega glavnega prejemnika, zato niti najmanj ne preseneča sinov krst v Ljubljani.⁶¹ Njegova prva izvolitev za poverjenika pobleže žal ni znana. Izvolili so ga neznanu kdaj po smrti Andreja Danijela pl. Barba, ki je umrl skoraj natanko sredi mandata 1. septembra 1639,⁶² Jernej Valvasor pa je kot poverjenik prvič izpričan 23. maja 1640.⁶³ Glede na triletno trajanje poverjeniškega mandata vse kaže, da ni bil izvoljen pred začetkom leta 1640, še zlasti, ker se je njegovo ime 25. februarja pojavilo med predlaganimi za izpraznjeno mesto vladnega svétnika v Gradcu.⁶⁴ Naslednje leto je sedel v viteško klop njegov najstarejši sin Karel,⁶⁵ pozneje tudi sam stanovski poverjenik,⁶⁶ sicer pa zet pokojnega Barba. Po treh letih je Jerneja na dežel-nem zboru 24. marca 1643 kot novoizvoljeni

poverjenik zamenjal Leopold pl. Raumschüssl,⁶⁷ poznejši baron, ki ga bomo še srečali kot očima Jernejeve žene Ane Marije, polihistorjeve matere. Tri leta pozneje sta »nadomestni tast« in zet še enkrat zamenjala vlogi, ko je bil Jernej Valvasor po Raumschüsslovem rutinskem odstopu 3. marca 1646⁶⁸ čez natanko štiri mesece, 3. julija, izvoljen za poverjenika še drugič. Vmes je na tem mestu tri mesece sedel mož njegove svakinje Janez Ludvik Rasp, ki je pri prvih volitvah premagal Jerneja in tri druge predlagane kandidate, a je v začetku junija umrl.⁶⁹ Jernej je na funkciji stanovskega poverjenika ostal tudi tokrat tri leta, do odstopa 3. marca 1649. Večina deželanov je morala biti z njegovim delom zadovoljna, sicer ne bi izrazili želje, naj na poverjeniškem položaju ostane še en mandat. Toda Jernej, tedaj star okrog 53 let, je čutil ali že dobro vedel, da mu življenjske moči pojenjujejo. Sklep deželnega zbora se je glasil, da ga ne bodo obremenjevali, ker ni pri najboljšem zdravju (*wegen seiner Vnpässigkeit ferrer nicht zumolestieren*). Še več, nadejali so se, da pri naslednji izpraznitvi mesta ne bo zaseden s čim drugim in bo lahko spet prevzel funkcijo, njegova neimenovana sinova pa so (v zahvalo) oskrbeli s konjema.⁷⁰ Naslednjih volitev leta 1652 Jernej Valvasor ni več dočakal, a je bil zato tedaj izvoljen njegov nečak Janez Jurij Posarel.⁷¹ Tega so sicer

⁵⁹ Prav tam, fol. 350–350v.

⁶⁰ Radics, *Johann Weikhard*, str. 27–31.

⁶¹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, pag. 163.

⁶² Barba so za poverjenika iz viteških vrst izvolili 11. marca 1638 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 280v), umrl pa je zgoraj navedenega dne v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 44). Dve njegovi hčerki sta se pozneje poročili v Valvasorjevo rod-bino, o čemer govorim na drugih mestih. Prva je postala soproga Jernejevega nečaka Janeza Krstnika (1644), druga pa žena sina Karla (1650).

⁶³ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 370v.

⁶⁴ Prav tam, fol. 350–350v.

⁶⁵ Prav tam, fol. 395v, 21. 2. 1641.

⁶⁶ Karla Valvasorja navaja *Slava* kot poverjenika v letih 1665–1667 ter 1682–1685 (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 89–91).

⁶⁷ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 497v. – Janez Vajkard je na svojem seznamu poverjenikov v *Slavi* upošteval za posamezna leta očitno le tiste, ki so to bili večino koledarskega leta, zato navaja za leto 1643 Raumschüssla, svojega očeta pa le za leta 1640, 1641 in 1642 (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 88–89).

⁶⁸ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 594v.

⁶⁹ Raspa, poročenega z Valvasorjevo svakinjo Regino Dorotejo, rojeno Rauber, so z večino glasov izvolili istega dne, 3. marca 1646, ko je funkcijo odložil Raumschüssl, očim njegove in Valvasorjeve žene (prav tam, fol. 595). Umrl je 6. junija v Ljubljani (NŠAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89). Jernejeva izvolitev 3. julija je bila torej nadomestna (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 5v).

⁷⁰ Prav tam, fol. 103v. – Eden od neimenovanih dveh sinov je bil nesporno Karel, vprašanje pa je, ali je z drugim mišljen Franc Adam, poleg Karla edini že odrasli Jernejev sin, saj se ta dotle še ni osamosvojil in ga ne srečamo med udeleženci deželnih zborov. Verjetneje so pomotoma imeli za sina nečaka Janeza Krstnika, ki mu je bil Jernej tako rekoč nadomestni oče in ga na deželnozborskih zasedanjih srečujemo od leta 1641 (prav tam, šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 418; šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 92v, 109), umrl pa je še pred stricem. – Janez Vajkard je svojega očeta iz že omenjenega razloga navedel kot poverjenika le za leta 1646, 1647 in 1648; izjemoma je pri prvem letu imenoval tudi njegovega predhodnika Leopolda Raumschüssla in posebej omenil menjavo na tem položaju (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 89), ni pa povedal, da je bil med njima kratek čas poverjenik Janez Ludvik Rasp.

⁷¹ Poverjeniško mesto je Posarel zasedel 19. februarja 1652 in ostal na njem do smrti februarja 1654 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 888, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 70v; šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 254, 394). Valvasor ga v *Slavi* navaja kot poverjenika za leti 1652 in 1653 (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 89).

predlagali že po Jernejevem odstopu (1649), vendar mu je tedaj za izvolitev zmanjkalo nekaj glasov.⁷² Polihistorjev oče, ki sta mu bili po odložitvi funkcije dani še slabi dve leti življenja, se je na deželnem zboru zadnjič pojavil čez dobro leto, 7. maja 1650,⁷³ naslednje spomladansko zasedanje je izpustil, na julijemskem pa srečamo sina Karla.⁷⁴

Tudi **kot zemljiški gospod** se Jernej Valvasor ni zadovoljil s pasivnostjo in s tem, kar je podedoval, ampak je, enako kot starejši brat Adam, stremel po širitvi posesti in pridobitvi novih gradov. Od kod je jemal denar, lahko samo sklepamo, medtem ko podrobnosti ne poznamo. Nekaj so mu prinašale funkcije, nekaj pa je, tako kot brat, najverjetneje pridobil s posojanjem in seveda s preudarnim izkoriščanjem zemljiške posesti. Kot smo videli, mu je po fevdnem pismu nadvojvode Ferdinanda iz leta 1620 pripadla od obeh očetovih deželnoknežjih fevdov polovica posesti, in sicer 27 hub ter trije oštati,⁷⁵ ki jih je upravljal z domačega medijskega gradu. Na to posest se je nanašala imenjska renta, ko so jo leta 1619 ali malo zatem vpisali na njegovo ime v novo kranjsko imenjsko knjigo. Znašala je 47 goldinarjev, 48 krajcarjev in poldrugi pfenig, tj. približno tri četrtine višine rente brata Adama (dobrih 63 goldinarjev). Sprva je desetletje in pol skoraj samo kopnela in padla leta 1636 na dobrih 31 goldinarjev ali na dve tretjini izhodiščne vsote. Od leta 1638 pa je zopet rastla, presešla leta 1641 že 51 goldinarjev in se isto leto rahlo zmanjšala na končnih nekaj več kot 47 goldinarjev, torej na skoraj natanko toliko kot ob izhodišču dvajset let prej. Odpisi do leta 1636 – skupaj jih je za 16 goldinarjev in pol – zadevajo večinoma prodaje po ene hube (štirje med letoma 1624 in 1633), največji, z imenjsko rento 9 goldinarjev, je povezan s petimi hubami in dvema oštatom, ki jih je Jernej prodal bratu Adamu in dal nato prepisati njegovim dedičem (1625), zabeležena pa sta še nakup (1633) in prodaja (1636) žitne desetine z rento 3 goldinarjev. V letih 1638–1641 se je trend obrnil, saj se je imenjska renta Jerneja Valvasorja povečala za skoraj 20 goldinarjev. S štirimi pridobitvami je svoji posesti dodal 17 hub in pol, dva oštata, dve desetini in gornino, pri čemer je zadnjih devet hub in pol po vsega letu dni spet vrnil prejšnjemu lastniku ter slednjič pristal pri 47 goldinarjih, 2 krajcarjih in poldrugem pfenigu. Toda dejansko je bilo vmesno, zgolj prehodno povečanje še neprimerno večje. Jernej je dal namreč k svoji renti leta 1640 pripisati več kot 120 goldinarjev imenjske rente pokojnega Kristofa pl. Obračana (Obritschan) in njegove soproge, ki se je nanašala na Stari grad pri Novem mestu, a jo je zelo hitro prodal Gregorju Matešiču, tako da v imenjski knjigi v skupni vsoti sploh ni

bila upoštevana.⁷⁶ Občutek, da je polihistorjev oče z novimi majhnimi pridobitvami po nekaj manjših odpisih zgolj nadoknadil izgubljeno, je zavajajoč še iz enega razloga. V imenjski knjigi namreč ni vpisana Jernejeva zadnja in najpomembnejša pridobitev, deželskosodno gospostvo Gamberk, ki ga je kupil konec leta 1640 in je kot nekdanja deželnoknežja posest ostalo obdavneno pri kranjskem vicedomskem uradu.⁷⁷ Razumljivo je, da v kranjski imenjski knjigi nista navedena nakup vinogradov v okolici Celja (1622)⁷⁸ ter pozneje nakup in prodaja dvorca Širje nad izlivom Savinje v Savo, že na štajerski strani Save.

Že Radics je kot glavne Jernejeve posestne pridobitve poudaril Širje, Stari grad pri Novem mestu in Gamberk pri Čemšeniku, poglobil pa se je le v pridobitev prvega. Pri tem je zapisal, da je polihistorjev oče prodal **dvorec Širje nad Zidanim Mostom** prav v mesecu pred poroko z njegovo materjo.⁷⁹ Širja smo se dotaknili že pri obravnavi rodbine Jernejeve matere Neže pl. Scheyer, saj je šlo ne nazadnje za »izvorni grad« Scheyerjev ali Širskih. O tem, zakaj je Jernej dvorec s skromno posestjo od svojih sorodnikov leta 1630 kupil in ga že čez dve leti prodal,⁸⁰ lahko bolj ali manj le ugibamo. Ni izključeno, da ga je k temu nagovorila mati, če je še živela, ali pa je denar preprosto želel vložiti v nekaj trdnega, v dvorec, ne zgolj v posamezne hube, gornine in desetine. Širje je imelo majhno posest in bilo v štajerski imenjski knjigi napovedano z dobrimi 12 funti (goldinarji) imenjske rente. Jerneju ga je 18. maja 1630 ali malo pred tem prodala Ester pl. Scheyer, rojena pl. Isenhauser, vdova njegovega bratranca Volfa Rajharda in varuhinja njenih petih otrok.⁸¹ Dvorec (*Edlmansitz und Hof Scheyer*) s pripadajočim imenjem je Jernej Valvasor obdržal le slabi dve leti, saj je že 31. marca 1632 prosil štajersko stanovsko knjigovodstvo za odpis oziroma prepis celotne posesti, tedaj že prodane Adamu Aschu.⁸² O

⁷² ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 104–104v.

⁷³ Prav tam, fol. 140v, 142.

⁷⁴ Prav tam, fol. 144v, 147.

⁷⁵ Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 28.

⁷⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 56v, 58v. – Po letu 1641 ni pri Jernejevi imenjski renti nobenih sprememb. Enaka ostane sprva tudi v naslednji imenjski knjigi 1662–1756 (47 goldinarjev, 2 krajcarja, 2 pfeniga in pol), v katero je imenje še vedno vodeno na ime Jerneja Valvasorja, prva posestna sprememba pa vpisana šele leta 1672 (prav tam, št. 6 (1662–1756), fol. 100).

⁷⁷ Gl. op. 94 in 95.

⁷⁸ Jernej je 10. decembra 1622 v Celju kupil od Jurija Sig-munda grofa Paradeiserja vinograde »zu Pernau vnd Ruderberg in Cillier amt«, očitno okoli Pernovega severozahodno od Celja (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani (odslej: Zap. inv.), šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. U–V–37, 30. 7. 1761, pag. 98/Nr. 59). Pridobitev ni znana iz štajerske imenjske knjige (prim. StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden).

⁷⁹ Radics, *Johann Weikhard*, str. 35.

⁸⁰ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 329, 377. – Prodaja iz same imenjske knjige ni razvidna; A. Sikora je zgolj ugotovil, da imenje po vrzeli v letih 1632–34 izgine (prav tam, str. 377).

⁸¹ Prav tam, str. 329, 377.

⁸² StLA, Landschaftliches Archiv, Abgeschriebene Aufsandter de Anno 1630–1634, Bd. XIII, fol. 130, 131, 278 (po Radicevih izpiskih v: ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel,

obeh kupninah za imenje ni podatkov, poznamo le vrednost po nekoliko starejši cenitvi iz leta 1624, ko so stavbe z vsemi pritliklinami in podložniki vred ocenili na 3.860 goldinarjev.⁸³

Jernej, v tem času glavni prejemnik kranjskih deželnih stanov, je razpolagal z znatnimi denarnimi sredstvi in se spuščal v razne naložbe. Tako je pred letom 1633 prevzel dolg (*Hofschuld*) Markvarda barona Egkha v višini dobrih 3.730 goldinarjev, ki so mu ga omenjenega leta morali izplačati kranjski stanovski poverjeniki, in sicer na ponovno zahtevo graške dvorne komore.⁸⁴ V nasprotju s to Radicsevo ugotovitvijo pa ni z ničimer potrjena njegova trditev, da je Jernej dve leti pozneje, torej leta 1635, od nekega gospoda Kheysela pridobil dvorec Wagensbüchel.⁸⁵ Tega so v resnici leto prej v imenjski knjigi šele prenesli na dediče Adama Valvasorja in je v njihovih rokah tudi ostal.⁸⁶

Neprimerno večja in pomembnejša pridobitev od Širja je bil **Stari grad pri Novem mestu**, o čemer je v *Slavi* precej pisal tudi Janez Vajkard. Ko je okoli leta 1615 umrl lastnik Krištof pl. Obračan (Obritschan), zadnji tega imena in rodu, naj bi njegovo dediščino razdelili na 60 delov, Stari grad pa naj bi pripadel Jerneju Valvasorju, »mojemu pokojnemu gospodu očetu«, ki ga je nato prodal »nekemu gospodu Matešiču« (Mathesitsch).⁸⁷ Ze Radics je ugotovil, in to zelo zgodaj, da je med Obračanovo smrtjo (okoli 1619) in Jernejevo pridobitvijo minilo precej časa in da je imel Stari grad medtem Janez Jurij pl. Hohenwart, ki je bil po materi sam iz Obračanovega rodu in je izplačal druge dediče. Grad in gospostvo vsekakor nista dolgo ostala v Jernejevih rokah. Lastnik je postal pred letom 1637, ko je datiran njegov urbar starograjskega gospostva, po Radicsevih navedbah pa ga je prodal že 1.

šk. 7, mapa XXVI, A Jernej por. z Marijo pl. Rauber, starši).

83 Po Radicsevih izpiskih iz »Landschaftliches Archiv, Landrechtsakten«, 27. 9. 1624 (kot v prejšnji opombi).

84 Radics, *Johann Weikhard*, str. 35. – Avtor se sklicuje na spise graške dvorne komore: StLA, IÖ HK, 1633–IX–1, 1633–XII–50. – Pri tem naj spomnimo, da je bil baron Egkh sorodnik Jernejeve prve žene in navzoč pri sklepanju njunega poročnega dogovora (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617).

85 Radics, *Johann Weikhard*, str. 36. – Najverjetneje je Radicsa zavedla Jernejeva prošnja deželnemu zboru 2. novembra 1634, naj mu spregledajo davčne zaostanke za Wagensbüchel, ki jih je plačal Jurij Kheysel (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 67, 67v). Wagensbüchel je v resnici pripadal otrokom Adama Valvasorja, njihov varuh pa je bil stric Jernej.

86 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 58. – Z Jernejem Valvasorjem so kot z varuhom Adamovih otrok zgoj urejali zadeve v zvezi s prepisom in davčnimi zaostanki (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 481, fasc. 296, pag. 205–206, 31. 3. 1628; šk. 485, fasc. 297a, pag. 671, 21. 7. 1635; šk. 486, fasc. 297a, pag. 1105, 13. 1. 1635). O Wagensbüchlu gl. Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 38.

87 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 15.

januarja 1639 Gregorju Matešiču, in sicer za 32.000 goldinarjev, sto dukatov ključarine in jezdnega konja.⁸⁸ Po Smoletovi je bil šele Jernej tisti, ki je izplačal dediče, skupaj 62 predententov za dediščino, gospostvo pa naj bi (za Hohenwartom) pridobil leta 1635.⁸⁹ V kranjski imenjski knjigi sta nakup in prodaja vpisana hkrati, šele leta 1640 in brez omembe vmesnega lastnika,⁹⁰ medtem ko lahko iz ohranjenega urbarja za Stari grad ugotovimo zgolj to, da ga je leta 1637 sestavil takratni lastnik Jernej Valvasor.⁹¹

Širje nad Zidanim mostom in Stari grad pri Novem mestu sta bila za medijskega gospoda Jerneja Valvasorja prejkone le začasni ali celo zgrešeni naložbi. Oddaljeni posesti zanj nista bili dovolj zanimivi, še posebej ne malo pomembna Širje. Že konec 16. stoletja, ko je Jernej šele prišel na svet, so bile oči medijskih Valvasorjev uprte v bližnji višinski **grad Gamberk** pri Čemšeniku, sedež obsežnega gospostva z deželskim sodiščem, na katerega robu je stala tudi Medija. Kot smo videli, je Hieronimu okoli leta 1593 spodletel poskus, da bi postal zakupnik ali upravitelj gamberškega gospostva,⁹² zato pa se je njegovemu sinu slabega pol stoletja pozneje posrečilo Gamberk dobiti v last, s tem zaokrožiti Valvasorjevo posest na širšem območju Zagorja ob Savi in postati deželskosodni gospod.

Janez Vajkard pri opisu gradu pravi, da je njegov oče Jernej kupil gospostvo leta 1641 od koroškega deželnega glavarja Jurija Sigmunda barona Paradeiserja, potem pa brez časovne opredelitve navede še tri lastnike, med katerimi ne imenuje brata Karla.⁹³ Kranjska imenjska knjiga o lastnikih Gamberka zelo dolgo molči, ker je šlo za nekdanjo deželnoknežjo po-

88 ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, 41u, urbar graščine Stari grad 1637–1654, fol. 44v (Jernejev lastnoročni podpis z letnico 1637). – Radics, *Valvasor* (1866), str. 11; v svoji drugi monografiji (1910) Radics ugotovitve zgoj kratko povzema (Radics, *Johann Weikhard*, str. 36).

89 Smole, *Graščine*, str. 461. – Viri, ki jih Smoletova citira, ne vsebujejo navedenih podatkov.

90 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 58v. – Pri imenjski renti Krištofa pl. Obračana (prav tam, fol. 37v) se vpisi začnejo vrstiti šele leta 1637, pri čemer prvi odpis upravičeno navaja Janeza Jurija pl. Hohenwarta že kot nekdanjega lastnika. Pod letom 1638 je manjši odpis, ki kot lastnika Starega gradu (*Innhabern des Guefts Alienburg*) imenuje Gregorja Matešiča, a gre očitno za poznejši vpis, potem ko je Matešič posest že kupil od Jerneja Valvasorja. Pri isti letnici sta med drugim vpisani prodaja, sklenjena med »gospodom Valvasorjem« in »gospodom Matešičem« za tri hube in desetino, ki jih je Valvasor kupil nazaj, ter pripis imenjske rente dedičev Obračanove pokojne vdove. Tako se je Obračanova imenjska renta dvignila na 120 goldinarjev, preden so jo prenesli na Jerneja Valvasorja; letnica prenosa je vidna iz pripisa pri Valvasorju (prav tam, fol. 58v).

91 ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, 41u, urbar graščine Stari grad 1637–1654, fol. 44v. – Tudi poznejši pripis o poravnavi med Valvasorjem in Matešičem z datumom 14. junij 1649 ne pove nič določnega o času prodaje (prav tam, fol. 45).

92 Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 22.

93 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 159.

sest in zato še naprej obdavčeno pri deželnem vice-domu, ne pri stanovih. Gamberško gospostvo najdemo šele v novi knjigi, nastavljeni leta 1662, in sicer z imenjsko rento slabih 65 goldinarjev. Še vse do začetka 18. stoletja pa so ga brez vpisov kakršnih koli posestnih in lastniških sprememb vodili pod imenom barona Paradeiserja, od katerega je Jernej gospostvo kupil.⁹⁴ Kupoprodaja med Jernejem Valvasorjem in Paradeiserjem je bila sklenjena konec leta 1640, in sicer za 56.000 goldinarjev, kar je graška dvorna komora potrjevala v začetku leta 1641.⁹⁵

Jernej Valvasor je bil gospodar Gamberka v času, ko je dosegel največje uspehe na področju javnega življenja, ni pa mogel mirno uživati sadov svoje najpomembnejše gmotne pridobitve. Že kmalu po nastopu lastništva, vsega nekaj let po velikem kmečkem uporu (1635), se je skupina nepokornih gamberskih podložnikov spustila z novim lastnikom v pravdanje zaradi tlake.⁹⁶ Janez Vajkard je nedvomno že v rosnih letih poslušal o njihovem puntanju, ki se je nato vleklo še v čas brata Karla. Zaradi davčnih zaostankov podložnikov je slednjič prišlo celo do tega, da so deželni stanovni Gamberk zarubili.⁹⁷ Spori s podložniki so bili tako hudi, da jih je Janez Vajkard pri opisu Gamberka označil kot »upor kmetov« (*Rebellion der Bauren*). Pod tem podnaslovom je po obravnavi čudežne zgodbe s konca petdesetih let 17. stoletja kratko zapisal: »Podložniki ali kmetje tega gospostva so se pred tem dolgo upirali (*rebellirt*) in veliko let jih ni bilo mogoče pripraviti do poslušnosti.«⁹⁸ V Jernejem času je bil spor pravzaprav še precej nedolžen, je pa že tedaj segel do notranjeavstrijske vlade v Gradcu, ki je Jerneju Valvasorju leta 1648 ukazala, naj gamberske podložnike pusti »pri starem običaju in urbarskih pravicah« in naj jih ne obremenjuje v nasprotju z njihovimi pravicami.

Nadaljnja pogajanja pred deželnim glavarjem so bila za Valvasorja ugodna, saj so mu na nezadovoljstvo podložnikov dali v Ljubljani prav, in to tako glede opravljanja običajne tlake kot tudi glede druge sporne zadeve, prevoza činžnega žita.⁹⁹ Svoboščine (*Freiheiten*), na katere so se podložniki sklicevali in ki naj bi jim jih potrdil cesar, ter poznejši spori z Jernejevim sinom Karlom Valvasorjem pričajo, da so bili (glavni) nezadovoljneži iz vrst kosezov.¹⁰⁰ Ti so si po zamenjavi lastnika gamberskega gospostva brž priskrbeli cesarsko potrditev starega privilegija (1642),¹⁰¹ na katerega so se v sporih z Valvasorji znali spretno sklicevati. To bi končno utegnil biti eden od razlogov, da Janez Vajkard obstoja kosezov in njihovih posebnosti v *Slavi* sploh ne omenja, čeravno je ta posebna pravna skupina podložnega prebivalstva morala pritegniti njegovo pozornost in jo je vrhu vsega dobro poznal iz prve roke.¹⁰²

Polihistorjev oče kot gospod Gamberka poleg tega ni imel težav le z neposlušnimi lastnimi podložniki, ampak je doživljal neprijetnosti tudi kot deželskosodni gospod.¹⁰³ Preizkus njegove trdnosti in sposobnosti kot jurisdicenta je predstavljal proces zoper morilce čemšeniškega župnika Matije Juvana, okrutno umorjenega maja 1644. Dogodek, ki je moral vznemiriti bližnjo in daljno okolico, je Janez Vajkard, tedaj triletni deček, pozneje opisal v II. knjigi *Slave*.¹⁰⁴ Opozoriti kaže, da je bil glavni storilec Hans Textor tri leta prej, ko je Gamberk že pripadal Jerneju Valvasorju, prav tam gosposki oskrbnik.¹⁰⁵ Preiskavo o umoru je

⁹⁴ Gamberka ni niti v dodatku na koncu imenjske knjige 1619–1661, kamor so prenesli nekoč zastavljena komorna gospostva, ki so pristala v zasebni lasti (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 517–546). V naslednji imenjski knjigi je kot lastnik vpisan Jurij Sigmund baron Paradeiser »wegen der Herrschafft Gallenberg« in z imenjsko rento 64 goldinarjev in 48 krajcarjev, šele leta 1707 pa so posest po dekretu poverjeniškega urada prepisali na Franca Adama barona Lichtenthurna (prav tam, št. 6 (1662–1756), fol. 503).

⁹⁵ Regest kupoprodajne pogodbe med Jernejem Valvasorjem in Jurijem Sigmundom baronom Paradeiserjem ima sicer datum 19. december 1640 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. V–32, 27. 3. 1759, pag. 11/Nr. 6; prim. Smole, *Graščine*, str. 150), toda Valvasor je lahko nastopil lastništvo šele naslednje leto, po privolitvi graške dvorne komore (StLA, IÖ HK 1641–I–139, 29. 1. 1641), zato je letnica 1641 v *Slavi* točna (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 159).

⁹⁶ StLA, IÖ Reg., Cop 1642–IV–16, 5. 4. 1642.

⁹⁷ Gamberk je imel Karel v zakupu od svojega očeta od leta 1648 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–6, 20. 8. 1657, pag. 4–5/Nr. 6). O njegovih sporih s podložniki in rubežu: StLA, IÖ Reg., Cop 1651–IV–74, Cop 1652–VII–114, Cop 1652–VII–115, Cop 1653–III–120, Cop 1655–VIII–140, Gut 1660–VII–9.

⁹⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 162.

⁹⁹ Radics, *Johann Weikhard*, str. 38–39; Radics je uporabil spise dvorne komore iz leta 1648.

¹⁰⁰ StLA, IÖ Reg., Cop 1651–IV–74, 29. 4. 1651; Cop 1653–III–120, 8. 3. 1653; Gut 1660–VII–9.

¹⁰¹ Potrditev cesarja Friderika III., izdana 1. junija 1642 na Dunaju, jamči koseščini Zagorje v gamberskem gospostvu (*vsere Erbholden vnd die ganze Nachbarschafft der Edlthumb am Sagor zu der Herrschafft Gallenberg [...] gehörig*) pavšalno opredeljene koseške pravice (*Ihre Edlthumbs Freyheiten*), ki jim jih je podelil nadvojvoda Karel in za njim 19. februarja 1597 potrdil nadvojvoda Ferdinand (ARS, AS 1063, Žbirka listin, št. 2385, 1642 VI. 1., Dunaj).

¹⁰² Prim. Vilfanova razmišljanja o Valvasorjevem obravnavanju kmečkenga sodstva, pri čemer se avtor kosezov niti ne dotakne; nekaterih stvari po njegovem mnenju v *Slavi* ni, ker Valvasor ni nameraval prikazovati vsakdanjih pojavov, temveč znamenitosti, raritete, kuriozitet in posebnosti (Vilfan, *Pravna ureditev*, str. 39–41).

¹⁰³ Sodni proces iz leta 1648 med Valvasorjem in Volfom Sigmundom baronom (dejansko grofom) Paradeiserjem (gospodarjem sosednjega gospostva Lebek in njegovega deželškega sodišča), ki ga je kot eno od treh zadev poudaril Radics, njegove vsebine pa zaradi skromnih uporabljenih virov ni poznal, v resnici ni bil tako pomemben, kot se zdi iz podatka, da so k pričanju pripustili več kot 60 prič (Radics, *Johann Weikhard*, str. 39). Kot pričajo protokoli kranjskega ogradnjega sodišča, ki omenjajo priče, je spor nastal zaradi odvzete suknje nekemu podložniku (ARS, AS 306, Ogradnjeno sodišče za Kranjsko, knj. 12, protokoli 1644–1649, s. p., 3.–4. 8. 1648, 1.–2. 11. 1648).

¹⁰⁴ Valvasor, *Die Ehre II*, str. 125.

¹⁰⁵ Textorjeva oskrbniška funkcija (*Pfleger der Herrschafft Gallenberg*) je izpričana v dokumentu, ki ga je 12. marca 1641 izdal na Gamberku podložniku Marku Dragarju (NŠAL, ŽA Vače, Spisi, fasc. 4, Spisi iz 17. stoletja, 12. 3. 1641).

po službeni dolžnosti vodil Jernej in ta je po Radicevih besedah preudarno ugotovil, da je bil umor posledila pristranskosti v korist drugega župnika, ki ga je na to mesto vsilila stiška cisterca kot patronatni gospod. Glavnega storilca, prijetega v Gradcu, so sredi naslednjega leta privedli na Kranjsko in Jerneju Valvasorju naložili izvedbo sodnega procesa, ki pa še spomladi 1646, ko nas viri zapustijo, ni bil zaključen.¹⁰⁶

Nemara so bili spori z gamberskimi podložniki in nehvaležna vloga deželskega sodišča eden od razlogov, da je Jernej Valvasor še za življenja prepustil Gamberk najstarejšemu sinu Karlu. V zapuščinskem inventarju žene oziroma mačhe Ane Marije (1657) najdemo regest zakupne pogodbe »za gospostvo Gamberk«, sklenjene med njima 13. marca 1648.¹⁰⁷ Nekako v tem času se je Karel tudi prvič oženil,¹⁰⁸ zato je logično, da je Gamberk dobil od očeta v upravljanje prav tedaj. Kot vse kaže, ni bil zakupnik le za očetovega življenja (do 1651), ampak do mačehine smrti (1657), ko je postal glavni dedič ter varuh mladoletnim polbratom in polsestram.¹⁰⁹

Matična zemljiška posest Jerneja Valvasorja je sicer ves čas ostajala **posest dvorca Medija**. Njen obseg se je nekoliko spremenil s prodajo petih hub in dveh oštartov bratu Adamu (1624) in z odprodajo še nekaj posameznih hub,¹¹⁰ a s tem ni prišlo do bistvenih sprememb, o čemer najbolje priča medijski urbar iz let 1635–1642.¹¹¹ Jernej se je vseskozi počutil doma na Mediji in se je na drugih gradovih zadrževal le občasno. O navzočnosti njegove družine v medijskem dvorcu ne nazadnje nazorno pričajo nekatera mesta v omenjenem urbarju, zlasti njegov lastnoročni zapis iz leta 1639 o novi obutvi družinskih članov in grajskih poslov.¹¹² Tudi polihistorjev osebni spomin iz otrošt-

va, kako so na gamberskem gradu še za očetovega življenja ustrelili velikega divjega medveda,¹¹³ ni dokaz, da bi se Jernejeva družina po letu 1641 preselila iz medijskega dvorca v manj udoben višinski grad. Kot je Janez Vajkard izpričal v opisu medijskega dvorca oziroma gradu, je Jernej ne nazadnje razširil grajsko stavbo, zgradil ob njej kapelo in ob tej postavil velik konjski hlev z žitno kaščo.¹¹⁴ Čas zgraditve je izpričan le za leta 1637 posvečeno kapelo, po arhitekturi pravzaprav že cerkev z rodbinsko grobnico.¹¹⁵

Ko je dal Jernej leta 1648 Gamberk v zakup sinu Karlu in je naslednje leto, star približno 53 let, odložil drugi mandat poverjenika kranjskih deželnih stanov, je potrjeno že bolehal in začel počasi pripravljati svoj življenjski obračun. V ta okvir vsekakor sodi **ustanovitev beneficija** s stalnim duhovnikom – sacelanom pri Marijini kapeli na medijskem gradu. V uvodu ustanovnega pisma, datiranega 2. avgusta 1650 na Mediji, govori namreč o negotovi smrtni uri in o primernosti, da človek pravočasno določi, kako ravnati po njegovi smrti. Jernejevi nasledniki so po njegovih besedah dolžni vzdrževati zglednega duhovnika, ki bo v kapeli maševal trikrat na teden, tj. ob sobotah, nedeljah in ponedeljkih, ter posebej na praznik sv. Trojice in na vse Marijine praznike, ob nedeljah pa v *kranjščini* bral evangelij (*kranerisch verlesen*). Prezentacijska in konfirmacijska pravica preide po Jernejevi smrti na vdovo in po njeni smrti na vsakokratnega najstarejšega moškega potomca, in sicer pod nadzorom (domačega) župnika na Vačah. Če bi kateri od Valvasorjev postal duhovnik in bi hotel sam oskrbovati beneficij, ima pri tem vedno prednost, če pa bi Valvasorjev rod izumrl, pripade ustanova vsakokratnemu lastniku Medije, ki jo mora še naprej vzdrževati. Vsakemu beneficiatu gre po Jernejevi smrti letna plača 60 goldinarjev, za katere izplačevanje jamči ustanovitelj s hipoteko štirih hub, ene nedaleč od gradu in treh v moravški župniji.¹¹⁶ Besedilo ustanovnega pisma je dokaj zvesto, z nekaj odstopanji pri dohodkih duhovnika beneficiata, povzel Janez Vajkard pri opisu Medije v XI. knjigi *Slave*. Navedel je tudi, kako so si člani Valvasorjeve družine potem dejansko sledili kot patroni: v skladu z očetovo voljo najprej mati Ana Marija, po njeni smrti (pol)brat Karel in slednjič brat Volfgang Jernej, ki je postal duhovnik in je še ob izidu *Slave* (1689) oskrboval beneficij po duhovniku.¹¹⁷

¹⁰⁶ Radics, *Johann Weikhard*, str. 39–40.

¹⁰⁷ Regest zakupne pogodbe je naveden skupaj s tremi zakupnimi obračuni (*drey Bestandt Raittungen*) brez datacije (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–6, 20. 8. 1657, pag. 4–5/Nr. 6).

¹⁰⁸ O Karlovem zakonu s prvo ženo Ano Kristino baronico Schratzenbach ni znanega skoraj nič, tako niti imeni njenih staršev (prim. Witting, *Beträge zur Genealogie* (1894), str. 143; Radics, *Johann Weikhard*, str. 343). Umrta je 16. januarja 1649 v Ljubljani, kjer so jo tudi pokopali, po mrliški matici staro komaj 22 let (NSAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 106). Janez Vajkard jo na rodovnem deblu svoje rodbine navaja kot rojeno grofico Schratzenbach (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109), kar ni pravilno. Trije baroni Schratzenbachi so bili namreč povzdignjeni v grofe šele devet mesecev po njeni smrti (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 275).

¹⁰⁹ Karla kot zakupnika Gamberka (*Bestand Inhaber*) leta 1654 označuje Hans Textor, mitničar na Čemšeniku, v pismu višjemu mitničarju na Vranskem (StLA, IO HK 1659–I–25, 4. 11. 1654). V vlogi varuha Valvasorjevih mladoletnih otrok (Pupillen) ga prvič srečamo ob inventuri mačehine zapuščine 20. avgusta 1657 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–6, 20. 8. 1657, pag. 102).

¹¹⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 56v, 58v.

¹¹¹ ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 1. del, s. p.

¹¹² Prav tam, 2. del, fol. 95–95v, 7. 8. 1639.

¹¹³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 162.

¹¹⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164.

¹¹⁵ O posvečenju, tj. postavitvi kapele, priča plošča zakoncev Jerneja in Ane Marije z letnico 1637. Vsebinsko in prevod napisala prim. v: Stopar, *Grajske stavbe. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 104–105.

¹¹⁶ Po prepisu iz leta 1753 v: ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 237, RDA, N 242, Medija, No. 12. – Izvirnik ustanovnega pisma za beneficij so popisali še v zapuščini Jernejevega pravnika Karla Jožefa leta 1761 na Belneku pri Moravčah (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 118, fasc. XXXVII, lit. U–V–37, 30. 7. 1761, pag. 92/Nr. 45).

¹¹⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164–165.

Po datiranju ustanovnega pisma za medijski beneficij je Jernej Valvasor izpričan kot živ le še enkrat, in sicer slabe štiri mesece pozneje, 30. novembra 1650, ko mu je Jošt Jožef baron Moscon izdal v Ljubljani zadolžnico za 3.000 goldinarjev, torej za Jernejevo posojilo Mosconu.¹¹⁸ Točni datum smrti Jerneja Valvasorja 15. januar 1651 je objavil že Witting (1894),¹¹⁹ vendar sta ga oba Valvasorjeva biografa Radics in Reisp spregledala.¹²⁰ Najdemo ga v sekundarnem viru, v knjigi ljubljanske kongregacije Marije Vnebovzete, ki je med svoje člane štela tudi Jerneja Valvasorja.¹²¹ Isti datum 15. januar ima že Schönlebnova rokopisna Genealogija, ki se opira na Bucellinija.¹²² V zvezo z Jernejevo smrtjo je gotovo nekaj. Umrli ni v Ljubljani, saj bi bila smrt v takem primeru skoraj brez dvoma vpisana v mrliško matico stolne župnije. Vanjo so namreč v tem času vpisali več drugih v mestu umrlih plemičev, pokopanih drugje, med drugim tudi Jernejevega svaka Janeza Ludvika pl. Raspa († 1646).¹²³ Kot je izpričal Janez Vajkard, so njegovega očeta pokopali v grajski kapeli na Mediji, enako kot mater, polihistorjevo prvo ženo in njenih pet otrok.¹²⁴ Jernej Valvasor je zapustil vdovo, kopico otrok, med njimi še ne desetletnega sina Janeza Vajkarda, in morda tudi že prvega vnuka.¹²⁵

¹¹⁸ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 130, fasc. LIV, lit. Z–6, 20. 8. 1657, pag. 3/Nr. 3.

¹¹⁹ Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 143.

¹²⁰ Radics in Reisp sta v monografijah o polihistorju navedla, da je Jernej umrl »leta 1651/52« (Radics) oziroma »konec leta 1651 ali v začetku 1652« (Reisp). Radics, *Johann Weikhard*, str. 40; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 59. – V Radicevem gradivu je sicer regest iz arhiva notranje-avstrijske vlade v Gradcu (StLA, IÖ Reg., Cop 1651–IV–74, 29. 4. 1651), ki govori o Jerneju kot pokojnem že aprila 1651, zato je Radics na njem prečrtal letnico možne smrti 1652 (ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, šk. 7, mapa XXVIII, F Karel, najstarejši polbrat Janeza Vajkarda), ni pa ugotovitve upošteval v monografiji. Pri datumu »post quem non« sta se tako Radics kakor za njim Reisp sklicevala na 7. marec 1652, datum zapuščinskega inventarja Jernejevih razdeljenih premoženj, ki je izpričan v zapuščinskem inventarju žene Ane Marije iz leta 1657 (Radics, *Johann Weikhard*, str. 40; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 290, op. 48). Na že več kot stoletje znan točni datum smrti 15. januar 1651, torej približno leto dni pred okvirno določenim časom, je pozneje opozoril Reisp sam, ko ga je odkril v sodobnem viru, v knjigi Marijine kongregacije (Reisp, Nekaj dopolnil, str. 575; isti, Novejša spoznanja, str. 11).

¹²¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 38.

¹²² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 757.

¹²³ 51-letnega Janeza Ludvika Raspa, umrlega 6. junija 1646, so po navedbi v mrliški matici pokopali blizu njegovega gradu [Krumperk] pri sv. Kunigundi (NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1635–1657, pag. 89). V družinski grobnici v Šempasu so položili k počitku Jakoba Vaccana, umrlega 6. julija 1649 (pag. 101), v Ložu Rafaela Coraduzzija, preminulega 5. januarja 1654 (pag. 144), ter v Radovljici Janeza Ambroža grofa Thurna, ki je umrl 5. junija 1654 (pag. 148).

¹²⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164.

¹²⁵ Gre za Karlovega najstarejšega sina Danijela, čigar rojstnih podatkov ne poznamo. Lahko bi se rodil še pred Jernejevo smrtjo, glede na to, da se je Karel poročil 27. februarja 1650 (NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1632–1651, pag. 154), prav tako pa bi lahko še pred dedom

1.4 Mati Ana Marija pl. Rauber (ok. 1610–1657) in njen rod

O domu svoje matere Ane Marije pl. Rauber, gradu Krumperk pri Dobu oziroma Domžalah, in o njeni rodbini kot lastnikov gradu se Valvasor še zdaleč ni razpisal tako na široko¹²⁶ kakor o Kravjeku pri Muljavi na Dolenjskem, po katerem so Rauberji dobili plemiški naslov »zu(m) Weineck«. Pri kravješkem gradu je obdelal njihov rod in se spustil tudi v nepomembne podrobnosti, k čemur je dodal obsežne pripombe še redaktor *Slave* Erasmus Francisci.¹²⁷ O Rauberjih na Krumperku je polihistor nasprotno precej redkobeseden. Najprej pove, kako je Jurij Rauber dobil grad od Zellenbergerjev, ki so po moški strani izumrli, in kako so »gospodje Rauberji« pozneje zgradili sedanjo štirioglato lepo in ljubko grajsko poslopje z vogalnimi stolpi.¹²⁸ Od vseh lastnikov iz Rauberjeve rodbine je tu omenjen le še Valvasorjev ded Jurij ml., sicer pa o dedovi družini pravi: »Potem ko je gospod Jurij Rauber zapustil samo dve hčerki, Ano Marijo (s katero se je poročil moj pokojni gospod oče gospod Jernej Valvasor in imel z njo poleg mene mojih osem bratov in šest sester) in Regino Dorotejo, ki se je poročila z Janezom Ludvikom Raspom, je ta gospod Rasp dobil gospodstvo Krumperk s poroko v last.«¹²⁹ Pri tem nekoliko preseneča, da polihistor ni omenil svojega edinega strica Volfa Danijela, zadnjega moškega potomca krumperške veje Rauberjev.

Valvasorjeva biografa Radics in Reisp sta v zvezi z Rauberji poudarila vsak zelo različne vidike. Prvi se je omejil na primarno družino polihistorjeve matere, se pri tem oprl samo na njeno in sestrično pritožbo zaradi domnevne oškodovanosti pri dedovanju in prišel do napačnega sklepa, da je polihistorjev ded Jurij Rauber živel v zelo skromnih razmerah.¹³⁰ Drugi je podal kratek splošni pregled o rodbini, se ustavil pri njenih vidnejših članih in polihistorjevem odnosu do nekaterih, ni pa niti omenil staršev Ane Marije, poročene Valvasor.¹³¹

Njen oče, polihistorjev ded Jurij pl. Rauber, je Krumperk podedoval po svojem očetu Kozmi Rauberju, ki je umrl že leta 1582,¹³² ko je bil sin še zelo mlad. Čeprav je verjetno, da je še Kozma okoli leta

tudi umrl, saj je o njem edini podatek navedba na rodovniku Valvasorjev v *Slavi* iz leta 1689, ko je bil že pokojni (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109).

¹²⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

¹²⁷ Prav tam, str. 630–638.

¹²⁸ Prav tam, str. 316.

¹²⁹ Prav tam, str. 316–317.

¹³⁰ Radics, *Johann Weikhard*, str. 40–41; na rodovnem debilu Valvasorjev sta navedeni še imeni staršev Ane Marije (str. 343).

¹³¹ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 55–57.

¹³² O Kozmovi smrti: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v.

Polihistorjevi predniki in sorodniki po materini strani

Prastarši	Stari starši	Mati in njeni sorojenci	Bratrance in sestrične ter sumarno sorojenci	Njihovi otroci
KOZMA PL. RAUBER * ok. 1525, [Krumperk] † 1582, [Krumperk] REGINA PL. SIGESDORF * ok. 1550, [Klevevž] † 1588–1594, [Moravče] ponovno poročena z Maksom Gallom pl. Rudolfseckom	JURIJ PL. RAUBER * po 1570, [Krumperk] † 1616, Krumperk	1) VOLF DANIJEL PL. RAUBER * kmalu po 1605, [Kravjek] † 1631, neznano kje, neporočen	---	---
		2) REGINA DOROTEJA PL. RAUBER, POR. PL. RASP * kmalu po 1605, [Kravjek] † 1650, Krumperk soprog Janez Ludvik pl. Rasp	1) JANEZ AVGUŠTIN PL. RASP * ok. 1625, [Dol ali Jablje] † 1666, Krumperk ali Ljubljana soproga Ivana Rozina baronica Watzenberg	PL. RASP: 1) JANEZ BALTAZAR *1651–52, [Krumperk] † 1703, Ljubljana 2) VOLF SIGFRID * 1652, Krumperk † 1696, Ljubljana 3) MARIJA REGINA, POR. HASIBER * 1653, Krumperk † 1677–1681 4) JANEZ LUDVIK (od 1708 grof) *ok. 1656, [Krumperk] † 1720, Ljubljana 5) JANEZ JAKOB * 1659, [Krumperk] † 1696, Ljubljana 6) VOLF AVGUŠTIN * 1659, Krumperk † pred 1666 7) IVANA ROZINA * okoli 1660, [Krumperk] † 1666–1681
			2) JURIJ SIGFRID PL. RASP * najpozneje 1628, [Dol ali Jablje], † 1628, Dol	---
			3) REGINA SIDONIJA PL. RASP * najpozneje 1628 † 1629 [Ljubljana]	---
			4) MARIJA ROZINA PL. RASP, POR. PL. BUSET * 1629, Krumperk † 1694, [Novo mesto] soprog Janez Gregor pl. Buset	PL. BUSET: 1) VOLF AVGUŠTIN * ok. 1648 [Gracarjev turn] † 1711, Nemška vas 2) FRANC LUDVIK * ok. 1648, [Gracarjev turn] † 1693/94, Volavče 3) VAJKARD EBERHARD * ok. 1653 [Gracarjev turn] † 1688, [Ljubljana] 4) JANEZ HERBARD * po 1653 [Gracarjev turn] † 1724, Gracarjev turn, poročen 1699 z Ano Maksimilo, vdovo Janeza Vajkarda Valvasorja 5) IVANA ROZALIJA, POR. PL. DIENERSPERG * ok. 1660, [Gracarjev turn] † pred 1694, [Pred malim mostkom]
			5) FRANC SIGFRID PL. RASP * 1633, Krumperk † 1636, Krumperk	---
	6) VOLF DITRIH PL. RASP * 1636, Krumperk † 1674, Ljubljana neporočen	---		

Prastarši	Stari starši	Mati in njeni sorojenci	Bratranci in sestrične ter sumarno sorojenci	Njihovi otroci
VILJEM PL. LEYSER * ok. 1550, [Forhtenek] † 1616, Legen	DOROTEJA PL. LEYSER * malo po 1585, Valdek † 1630–32, Mengeš ali Križ ponovno poročena z Leopoldom pl. RAUMSCHÜSSL-LOM (od 1654 baronom) * kmalu po 1592, [Volčji potok] † 1659, Mengeš	3) ANA MARIJA PL. RAUBER, POR. PL. VALVASOR * ok. 1610, Kravjek ali Krumperk † 1657, Medija soproj Jernej pl. Valvasor	17 otrok, med njimi 12. polihistor JANEZ VAJKARD VALVASOR (1641–1693)	vsaj 25 otrok, od tega 13 polihistorjevih
ANA MARIJA GALL PL. RUDOLFSECK * okoli 1560, Kranjska † nekaj let pred 1616, Legen		4) JURIJ SIGMUND PL. RAUMSCHÜSSL (od 1654 baron) * ok. 1625, [Krumperk] † 1663, Ljubljana soproga Marija Sidonija König pl. Königsfeld	1) MAKSIMILA ROZINA PL. RAUMSCHÜSSL * 1654, Ljubljana † neznano	neznano
		5) FRANC VAJKARD PL. RAUMSCHÜSSL (od 1654 baron) * ok. 1630, [Mengeš ali Križ] † 1662, Ljubljana soproga Regina baronica Sauer	2) VOLFGANG SIGMUND PL. RAUMSCHÜSSL * 1656, Ljubljana † 1686, Slunj	neznano
			3) MARIJA SIDONIJA PL. RAUMSCHÜSSL * 1656, Ljubljana † neznano	neznano
			mladoletna hči N. živa leta 1673	neznano
		6) IVANA PL. RAUMSCHÜSSL (od 1654 baronica), klarisa Ivana Katarina * 1625–1632, [Krumperk, Mengeš ali Križ] † 1663, Ljubljana	---	---
7) BENIGNA ROZINA PL. RAUMSCHÜSSL, POR. PL. FOREST (od 1654 baronica) * 1625–1632, [Krumperk, Mengeš ali Križ] † pred 1687, neznano kje soproj Jurij Andrej pl. Forest		dva ali več živih mladoletnih otrok živih leta 1693	neznano	

1580 postavil novi krumperški renesančni dvorec,¹³³ družina ni bila povezana samo s tem gradom, ampak tja do Jurijevih zadnjih let tudi s Kravjekom, katerega ime – »zum Weineck« – so Rauberji nosili v plemiškem naslovu, bodisi samostojno bodisi vedno na prvem mestu. Kot bomo videli, je na Kravjeku nekaj časa gospodaril tudi Jurij, preden sta si Kozmovo zapuščino razdelili dve rodbinski veji in mu je pripadel Krumperk. Še več, morda se njegova hči Ana Marija, poročena Valvasor, v nasprotju s prepričanjem ni rodila na gorenjskem Krumperku, kjer je odraščala, temveč na dolenskem Kravjeku.

Povsem drugače kot Valvasorjev rod so imeli Rauberji (Ravbarji) na Kranjskem globoke korenine in bili temu ustrezno tudi precej bolj razvejena rodbina. Obstoječe genealogije si sicer deloma nasprotujejo in zlasti pri starejših generacijah ne dajejo zanesljivih odgovorov o stopnji sorodstva med posameznimi člani rodbine.¹³⁴ Glede na vlogo in pomen nekaterih Rauberjev kakor tudi rodbine v celoti bi o njej kazalo opraviti temeljito raziskavo, ki presega okvir in namen pričujoče razprave.

Valvasorjevi predniki so izšli iz tiste veje, ki je od leta 1433 izpričana na Kravjeku. Po polihistorjevih

¹³³ Oprijemljivih podatkov o času gradnje sedanjega dvorca ni. Pri Stoparju lahko enkrat preberemo, da so ga pozidali okoli leta 1580, na drugem mestu pa govori o koncu 16. stoletja (Stopar, *Grajske stavbe. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100, 102).

¹³⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 579–582; I/44r, fol. 142–147v; Wurzbach, *Biographisches Lexikon. 25. Theil*, str. 27–32.

besedah je grof Herman Celjski tega leta Kravjek podelil v fevd Frideriku Rauberju in ženi Ani, hčerki Hermana Eckensteinerja, in sicer samo za moško linijo ter proti plačilu.¹³⁵ Po najpopolnejšem, a na več mestih tudi netočnem rodovniku rodbine Rauber s konca 18. ali začetka 19. stoletja, je bil prvi kravješki Rauber polihistorjev petkrat-praded, Rauberji pa so po izumrtju Celjskih postali fevdniki Habsburžanov.¹³⁶ O vmesnih rodovih od Friderika do njegovega prapravnika Kozme kot lastnika leta 1571 je polihistor povedal le to, da je grad vseskozi ostal v rokah iste rodbine. Neprimerno zgovornejši je postal v nadaljevanju, pri obravnavi naslednjih generacij Rauberjev, ki so si na Kravjeku sledile v dobrem stoletju od njegovega pradedna Kozme do izida *Slave*.¹³⁷

Čeprav pri Kravjeku drugače kot prej pri Krumperku ni navedel, da po materi tudi sam izvira iz Rauberjeve rodovine, ni skrival, da goji do tega rodu posebno naklonjenost. Kot je opozoril že Reisp, lahko iz *Slave* in še zlasti iz XI. knjige razberemo zelo tesen odnos med polihistorjem in Rauberji. Tako je pri opisu Kravjeka odstopil od običajnega opisnega vzorca in besedilo razširil s prikazom življenja in nenavadnih pripetljajev daljnega sorodnika Andreja Eberharda Rauberja iz 16. stoletja, v celoti je objavil listino cesarja Leopolda I. o potrditvi oziroma priznanju baronskega naslova Rauberjev (1681), precej natančno obravnaval zadnjih pet rodov kravjeških gospodarjev in še posebej življenjsko pot in družino svojega sodobnika Vida Kristofa, ki se je preselil na Frankovsko.¹³⁸

Nenavadna sta zlasti ekskurza o obeh omenjenih oddaljenih sorodnikih. Andrej Eberhard (ok. 1507–1575) iz štajerske veje Rauberjev, dvorni vojni svetnik

cesarja Maksimilijana II., je slovel po izjemni telesni moči, velikosti in zlasti po dolgi bradi. Valvasor podrobno opisuje dva njegova prav posebna dvoboja, od katerih mu je drugi kot trofejo prinesel nič manj kakor poroko s cesarjevo predzakonsko hčerko. V kakšnem sorodstvu je bil ta nenavadni silak s kravješkimi Rauberji, ni povsem pojasnjeno, kot tudi ne, ali je z domnevnimi kranjskimi sorodniki vzdrževal stike.¹³⁹ Na Kravjeku so zanj sicer dobro vedeli, saj so v neki sobi na gradu hranili njegov portret v naravni velikosti. Tega si je Janez Vajkard prerisal in ga nato v XI. knjigi *Slave* objavil kot celostranski bakrorez.¹⁴⁰

Bolj kot ponašanje z daljnim sorodnikom, čigar zgodba je našla pot tudi v ljudsko izročilo,¹⁴¹ prese-neča, kako natančno je Valvasor obravnaval svojega nekaj let mlajšega sodobnika Vida Kristofa Rauberja.¹⁴² Da je tako podrobno opisal nebistvene družinske zadeve tega na Frankovskem živečega daljnega sorodnika, je moral vsekakor imeti dovolj tehten razlog, in to je bila po vsej priliki velika hvaležnost. Frankovski Rauber je bil sin polihistorjevega po poli mrzlega bratranca Franca Adama Rauberja († 1653), leta 1648 povzdignjenega v baronski stan.¹⁴³ Vid Kristof ali

¹³⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635. – Listino o fevdni podelitvi z datumom 8. junij 1433 je po Zbirki listin citirala M. Smole (*Graščine*, str. 240), a je danes ni v evidenci. – V zapuščinskem inventarju Adama Rauberja je najbrž naveden regist istega fevdnega pisma, ki se nanaša na Kravjek in je brez datacije, kot fevdnik pa je (pomotoma) imenovan Franc Rauber (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–9, 11. 11. 1619, pag. 16/Nr. 82). Drugi nedatirani regist povzema fevdno pismo Ulrika Celjskega, izdano za Kravjek Friderikovemu sinu Juriju Rauberju (prav tam, pag. 14/Nr. 67).

¹³⁶ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber, rodovno deblo »Rauber zum Weineck Freyherren«. – Po rodovnem deblu je Kravjek leta 1458 prejel v fevd Friderikov sin Jurij Rauber, leta 1478 pa vnuk Baltazar. Regest fevdnega pisma cesarja Friderika III. v zapuščinskem inventarju Rudolfa barona Moscona (1664) govori o letnici 1468 brez navedbe prejemnika; navaja še fevdni pismi nadvojvode Karla z dne 22. oktobra 1579 in nadvojvode (poznejšega cesarja) Ferdinanda z datumom 27. januar 1610, obe za Kravjek in brez imen prejemnikov (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 68, fasc. XXXI, lit. M–29, 14. 6. 1664, pag. 4/Nr. 13). Nedatiran regist fevdnega pisma Friderika III. Baltazarju Rauberju gl. tudi v zapuščinskem inventarju Adama Rauberja (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–9, 11. 11. 1619, pag. 15/Nr. 73).

¹³⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635–636.

¹³⁸ Prav tam, str. 630–638; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 56–57.

¹³⁹ Na rodovnem deblu Rauberjev s konca 18. ali začetka 19. stoletja je bil Andrej Eberhard prvotno naveden kot bratranec polihistorjevega pradedna Kozme, nato pa premaknjen med veliko bolj oddaljeno sorodstvo k očetu Andreju (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber, »Rauber zum Weineck Freyherren«). Kot je izpričal sam, je bilo njegovemu očetu res ime Andrej in je bil cesarski svetnik ter vicedom na Koroškem, očetov rodni brat pa cesarjev dvorni mojster Lenart, za čigar dediščino se je Andrej Eberhard potegoval po smrti Lenartovega dediča Volfa Ditriha; prošnjo je najpozneje leta 1556 (glede na naslovitev kralju, ne cesarju) podpisal skupaj z bratom Aleksandrom in Kristofom (prošnja v: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Franz Adam, 25. VIII. 1648, fol. 36–37). Njegov plemiški naslov »zu Talberg und Reineck« je izpeljan iz imen dveh gradov na Štajerskem in Koroškem (Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 175–176; Zadravec, *Zastave in prodaje*, str. 50). Iz rodbinske veje je Kristof Rauber »zw Reineckh« (očitno zgoraj omenjeni brat Andreja Eberharda) po kranjski imenjski knjigi posedoval med letoma 1546 in 1562 na Kranjskem posest, ki jo je v celoti razprodal (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 69). Vse kaže, da je bila posest v prejšnji imenjski knjigi vpisana na dediče Andreja Rauberja (brez predikata), saj je leta 1539 zanje plačal davek Kristof Rauber (prav tam, št. 1 (1539), fol. 339). Omenjeni Andrej je bil po vsem sodeč oče silaka Andreja Eberharda.

¹⁴⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 631, bakrorez med str. 630 in 631. – Znana sta dva njegova bakrorezna portreta, oba v naravni velikosti (Wurzbach, *Biographisches Lexikon. 25. Theil*, str. 31), eden v graškem Joanneumu (prav tam; Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 285).

¹⁴¹ O tem Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 56, 287–288 (op. 38).

¹⁴² Vid Kristof je kot baron Vid s Kranjskega (*Vitus Rauber Lib. Baro. Carn.*) naveden leta 1666 med alumni in konviktorji ljubljanskega jezuitskega seminarja, tedaj v zadnjem gimnazijskem razredu retorika (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 90).

¹⁴³ O Pobaronjenju: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Franz Adam, 25. VIII. 1648. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 144.

Rauberjev maticni grad Kravjek po Valvasorjevi Topografiji Kranjske 1679 (Valvasor, *Topographia*, št. 295)

kratko Vid, kot so ga klicali, se je rodil na Kravjeku in je leta 1673 še mlad zapustil Kranjsko. Po vojaški službi in vojnih pohodih s cesarsko vojsko proti Francozom ga je dediščina po materini mačehi kmalu privedla v Nürnberg, kjer se je leta 1675 oženil, nekaj let zatem pa z družino naselil na gradu Steinhard pri Öttingenu jugozahodno od Nürnberga in tam prebival še ob izidu *Slave* leta 1689. Ker je živel v evangeličanskem okolju, mu je ljubljanski škof Herberstein leta 1686 »iz posebne milosti«¹⁴⁴ poslal na Steinhart duhovnika, da bi bili Rauberjevi številni otroci vzgojeni v katoliški veri. Valvasor ni nobene družine, niti svoje lastne, opisal tako natančno, z vsemi datumi in kraji rojstev ter smrti, kakor prav družino tega svojega daljnega sorodnika na Frankovskem. Še več, pri opisu Kravjeka je objavil dva dokumenta: ukaz in intimacijo cesarja Leopolda I. z dne 12. aprila 1681, ki priznava baronstvo Vidu Krištofu in njegovemu tisto leto umrlemu bratu, kravješkemu gospodu Otu Henriku, ter cesarjev dekret, s katerim je bil Vid Krištof 3. decembra 1688 imenovan za komornika. Podatke o Vidu Krištofu je imel Janez Vajkard do vključno leta 1689, kar pomeni, da je z njim vzdrževal redne pisne stike.¹⁴⁴ Do sorodnika je torej gojil prav posebno naklonjenost. Glede na to, da je bil kakšnih sedem let starejši od njega, sta se najbrž zblížala šele v kratkem obdobju med polihistorjevo vrnitvijo z mladostnih potovanj (1671) in Rauberjevim odhodom na tuje (1673). Ne gre prezreti, da je Vid Krištof leta 1687 na izpraznjeno mesto Rauberjevega beneficiata v ljubljanski stolnici prezentiral Valvasorjevega brata Volfganga Jerneja.¹⁴⁵ Dve leti prej, leta 1685, se je Janez

Vajkard mudil v Nürnbergu, kjer se je dogovarjal za natis *Slave vojvodine Kranjske*, Reisp pa je v zvezi s tem zapisal, da ob tej priložnosti ni izključen obisk pri Rauberju¹⁴⁶ na Steinhardu. V resnici je moral imeti Vid Krištof baron Rauber v Valvasorjevem življenju več kot le epizodno vlogo. Prezrt je namreč ostal droben, a pomemben podatek, ki ga je pri opisu Kravjeka zapisal nürnberški redaktor *Slave* Erasmus Francisci in priča o neposrednem stiku med omenjenim Valvasorjevim glavnim sodelavcem in Vidom Krištofom Rauberjem. Potem ko je Rauber poslal Valvasorju opis brade prej omenjenega silaka Andreja Eberharda Rauberja, je namreč Francisciju razložil, kako sam razume nekoliko nejasne besede v opisu.¹⁴⁷ Ni izključeno, ampak precej verjetno, da je bil prav Valvasorjev sorodnik Vid Krištof posrednik, ki je polihistorja sploh seznanil z nürnberškimi sodelavci ali vsaj z nekaterimi od njih: s Franciscijem, z založnikom Wolfgangom Moritzem Endterjem, pri katerem je izšla *Slava vojvodine Kranjske*, ter s tremi poeti, ki so za knjigo prispevali nemške posvetilne pesmi.¹⁴⁸ Valvasor se je nato sorodniku oddolžil z nesorazmerno dolgim opisom njegovega življenja in družine, ki ga je

¹⁴⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 636–638.

¹⁴⁵ NŠAL 1, ŠAL 1, fasc. 35, Spisi I, 35/16, reversz 19. 3. 1687. Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 57.

¹⁴⁶ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 57; o letu obiska Nürnberga prav tam, str. 168. – Svoj obisk Nemčije leta 1685 omenja Valvasor v III. knjigi *Slave*, sicer brez omembe Nürnberga (Valvasor, *Die Ehre III*, str. 415).

¹⁴⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 631: »... hat mich zwar über solche / ihm gleichfalls tunckel vorgekommene / Worte / seiner Meynung gewürdigt ...«.

¹⁴⁸ O pesnikih baronici Catharini Regini von Greiffenberg-Seisenegg, Johannu Gabrielu Majerju in Christophu Wegleiterju gl. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 198, 201; natančneje: Oražem–Stele, Dela Valvasorja, str. 248–249. O možnostih Valvasorjevega osebnega srečanja z Greiffenberg-Seiseneggovo v Nürnbergu leta 1685 gl. Radics, Valvasor und die Freifrau von Seisenegg, str. 1251.

lahko vključil le v opis Rauberjevega rodnega gradu Kravjek.

Od Rauberjev je drugje v *Slavi* namenil veliko prostora še Gašperju, tržaškemu glavarju, ki je leta 1484 oblegal in z zvijačo ubil legendarnega roparskega viteza Erazma Luegerja, znanega kot Erazem Predjamski.¹⁴⁹ Iz iste stranske veje Rauberjev je izviral tudi drugi ljubljanski škof in državnik Krištof Rauber (ok. 1466–1536, škof od 1497), o katerem navaja Valvasor izjemno pohvalne besede, kakršne so pri njem redke; na vsem Nemškem naj bi težko našli koga, ki bi bil škofu Krištofu enak po dejavnosti in modrosti.¹⁵⁰ Nasprotno se je le dotaknil svojega starega strica, dedovega polbrata Adama Rauberja († 1595), poveljnika kranjskih konjenikov v znameniti bitki pri Sisku (1593), zaradi katere ga je ovekovečila ljudska pesem. Zanj je pranečak sicer zapisal, da je bil izjemno dober vojak.¹⁵¹

Ostaja nam še zelo pomembno vprašanje, **kdaj so Rauberji postali baroni**. S tem problemom se je Valvasor ukvarjal pri Kravjeku in, kot rečeno, objavil cesarjev ukaz iz leta 1681, ki dvema bratoma Rauber priznava baronstvo za nazaj. Glede na vsebino cesarjevega pisma je sklenil, da je bila Rauberjeva rodbina povzdignjena v baronski stan že v času Maksimilijana I., da pa so jim nekatere pisarne (!) pozneje ne glede na to pripisovale samo viteški naslov.¹⁵² Na podlagi takšne interpretacije pobaronjenja za nazaj je tudi svojo mater Ano Marijo Rauber preprosto naredil za baronico, najprej na rodovnem deblu Valvasorjev v IX. knjigi *Slave (Rauberin Freyin)* in nato še pri opisu Medije v XI. knjigi (*geborne Freyin Rauberinn*).¹⁵³ Vedoč, da temu ni bilo tako, svojega deda Jurija v edini omembi ni imenoval baron,¹⁵⁴ kot tudi ne njegovega očeta Kozme in polbrata Adama.¹⁵⁵

In kako je bilo z baronstvom kranjskih Rauberjev v resnici? Valvasor je ukaz cesarja Leopolda I. z 12. aprila 1681 objavil zvesto po izvirniku, ne da bi besedilo kar koli dodal ali odvezel.¹⁵⁶ Samo besedilo je

skrajšana različica prošnje, ki sta jo na cesarja naslovila brata Oto Henrik in Vid Krištof Rauber, pri tem pa sta – kar ni bilo nič nenavadnega – določena dejstva prirojila. Tako naj bi bil njun prednik Kozma Rauber (Valvasorjev praded) vnuk (*Einkele*) Lenarta Rauberja, cesarjevega dvornega maršala; tega je cesar Maksimilijana I. leta 1516 povzdignil v baronski stan s predikatom »von Plankenstein und Carlstetten«, kot sta se imenovali dve njegovi gospostvi v nadvojvodini Avstriji. Leta 1558 naj bi »baron« Kozma odstopil gospostvi svojemu svaku pl. Windischgrätzu v zameno za nekatera imenja na Kranjskem. Po teh so Rauberje odtej naslavljali, nekateri uradi in sodišča pa pri tem izpuščali njihov baronski naslov. Tako so bili kranjski Rauberji po trditvah bratov baronstva sčasoma povsem oropani. Njun pokojni oče (Franc Adam) je bil zategadelj primoran prositi cesarja Ferdinanda III. za obnovitev pozabljenega naslova, kar je tudi dosegel, toda zaradi njegove skorajšnje smrti, ko sta bila sinova še majhna in nato dolga leta pod varuštvom, obnovitev ni imela učinka. Brata sta v prošnji izrecno navedla, da v dokazljivi rodovni liniji (*in Kundbahrer Stammen Reü abstammen*) izvirata od dvornega maršala Lenarta, začetnika rodu (*Vnnßern Stammen Vattern*), in da sta njegova edina moška potomca. Naštela sta še zasluge drugih Rauberjev – štajerskega deželnega glavarja Hansa (1420), ljubljanskega škofa Krištofa, tržaškega glavarja Nikolaja, drugega Nikolaja, vrhovnega poveljnika v pohodu proti Sulejmanu Veličastnemu, svojega prednika (*Vhr Ähn*) Adama, ki se je proslavil s pogumom v bitki pri Sisku, in nazadnje funkcijo poverjenika kranjskih deželnih stanov, ki jo zdaj opravlja Oto Henrik.¹⁵⁷

V cesarjevem ukazu (1681), nastalem na podlagi prošnje, so mnoge podrobnosti izpuščene, ponovi pa se ključna trditev, da izvirata prosilca brata Oto Henrik in Vid Krištof neposredno od cesarjevega dvornega maršala Lenarta Rauberja.¹⁵⁸ Valvasorju je takšna interpretacija povsem zadoščala, zato je ukaz tem raje objavil v celoti. Iz besed, s katerimi je objavo uvedel, je sicer jasno vidno, da je imel v rokah tudi prošnjo bratov. Samo po tej je namreč lahko povzel, kako se je že njun oče, karlovški poveljnik Franc Adam († 1653), pritožil pri cesarju, da so Rauberjem nekateri uradi po pomoti pripisovali zgolj viteški naslov, čeravno je bila rodbina povzdignjena med barone že pod Maksimilijanom I. Ker je Franc Adam kmalu zatem umrl, sta njegova sinova – tako Valvasor – v zadevi ponovno vložila proš-

¹⁴⁹ Valvasor, *Die Ehre IV*, str. 526–529; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 55; o leposlovnih stvaritvah o tej temi prav tam, str. 287, op. 37.

¹⁵⁰ Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 663; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 57. – Krištof Rauber, rojen leta 1466 nekje na Kranjskem, je bil sin tržaškega glavarja Nikolaja in Doroteje iz rodu Luegerjev oziroma Predjamskih (Miklavčič, Ravbar Krištof, str. 37) in vnuk Gašperja, prav tako tržaškega glavarja, ki je obračunal z Erazmom Predjamskim (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber).

¹⁵¹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 523, 527. – Adam je s svojo družino omenjen tudi pri Kravjeku (*Die Ehre XI*, str. 635). O njem prim. Andrejka, Ravbar (Rauber), str. 36; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 786, 788, 790.

¹⁵² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637.

¹⁵³ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109; *XI*, str. 165.

¹⁵⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

¹⁵⁵ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 70, 89; *X*, str. 337, 341; *XI*, str. 313, 635; *XV*, str. 523, 527.

¹⁵⁶ Originalna diploma najverjetneje ni ohranjena. Primerjava med objavo njenega besedila v *Slavi* in konceptom v Državnem arhivu na Dunaju je pokazala zgolj malenkostne pravopisne razlike (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637–638; ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber,

Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 2–2v in 9).

¹⁵⁷ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 4–7, s. d. – Po seznamu stanovskih poverjenikov v *Slavi* je bil Oto Henrik (brez baronskega naslova) član poverjeniškega urada v letih 1678–1681, zadnje leto s funkcijo predsednika (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 90).

¹⁵⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637–638; ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 2–2v in 9.

njo pri cesarju in končno dosegla izdajo omenjenega ukaza z intimacijo deželnim stanovom (1681).¹⁵⁹

Polihistor morda res ni vedel ali pa je raje zamolčal dejstvo, da se njegov po poli mrzli bratranec Franc Adam pri cesarju ni samo pritožil, ampak je dejansko tudi izposloval ukaz, s katerim mu je cesar Ferdinand III. 25. avgusta 1648 priznal oziroma obnovil baronski naslov.¹⁶⁰ Gre za prej omenjeno obnovitev, ki je po besedah njegovih dveh sinov ostala brez učinka zaradi očetove skorajšnje smrti, torej mrtva črka na papirju. Njena vsebina, oprta na prošnjo Franca Adama, namreč razkriva, da Kozma Rauber, polihistorjev praded, ni bil neposredni potomec pobaronjenega dvornega maršala Lenarta, ampak je Lenartov rod izumrl s smrtjo (Lenartovega vnuka) Volfa Ditriha. Kozma naj bi tedaj uveljavil svoje pravice (*sich mit Recht genuessamb legitimiert*), a je v zameno za imenja na Kranjskem prepustil pravice do Plankensteina in Karlstettna svaku pl. Windischgrätzu. Franc Adam je zdaj, približno sto let pozneje, prosil cesarja za obnovitev in potrditev baronskega stanu, ki naj bi izviral od Lenarta Rauberja v ravni črti (*von der rechten linea*). Takšna formulacija se je znašla tudi v cesarjevem pismu, pri čemer je Lenart v uvodu označen ustrezneje – kot prosiščev »bratranec« (*seinem Vettern*), seveda v širokem pomenu besede in upošteva veliko časovno razliko med njima.¹⁶¹ Ni še pojasnjejo, kakšno sorodstvo je dejansko vezalo Lenartovo rodbinsko vejo s polihistorjevim pradedom Kozmo Rauberjem, a vsekakor ne bližnje.¹⁶²

Sredi 16. stoletja, ko je Lenartov rod izumrl, je bil Kozma Rauber s Kranjskega morda res sodedič gospostev Plankenstein in Karlstetten,¹⁶³ vsebovanih v

Lenartovem baronskem naslovu, ni pa bil upravičen do naziva baron. A uspelo mu je pridobiti vsaj nekaj simbolne »dediščine« svojih avstrijskih sorodnikov. Cesar Ferdinand I. mu je namreč 3. decembra 1562 izdal privilegij, po katerem je smel uporabljati grb svojega pokojnega »bratranca« (*seines Vettern*) Volfa Ditriha Rauberja, barona s Plankensteina in Karlstettna.¹⁶⁴ Ker torej polihistorjev praded Kozma Rauber ni nasledil baronskega naslova svojih sorodnikov, ga njegovi potomci sčasoma tudi niso mogli izgubiti, kot so zatrjevali sami. V resnici so bili kranjski Rauberji upravičeni do njega šele od leta 1648 oziroma 1681 dalje, Valvasor pa je svojo mater Ano Marijo naslovil kot baronico samovoljno.

Kot vse kaže, je polihistorja precej bolj vleklo k Rauberjem in na Kravjek, kakor k materinim nečakom in pranečakom Raspom na Krumperk. Ne preseneča, da se je o Rauberjevem rodu razgovoril pri opisu njihovega matičnega gradu, neprimerno manj pa je o rodbini svoje matere povedal pri obravnavi krumperškega gradu. Tam so namreč Rauberji zagospodarili šele v prvi četrtini 16. stoletja, po smrti Krištofa Zellenbergerja, ki se v virih omenja do leta 1513.¹⁶⁵ Krištofov oče Janez Zellenberger je že leta 1481 sklenil dedno pogodbo s svojim nečakom Baltazarjem Rauberjem, s katero je v primeru, če bi umrl brez rodnihih dedičev, vse zapustil Baltazarju in njegovim naslednikom.¹⁶⁶ Moško linijo Zellenbergerjev je nato po Valvasorju presekal Krištofova smrt.¹⁶⁷ Baltazar Rauber je sicer gospostvaril na matičnem rodbinskem gradu Kravjek, ki ga

znani silak Andrej Eberhard Rauber z dvema bratoma (gl. op. 139).

¹⁶⁴ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Kosmus, 3. XII. 1562.

¹⁶⁵ Znanih je več Krištofovih prodajnih in menjalnih listin za posest v širši krumperški okolici, v katerih se naslavlja po Krumperku (*von Krawperg*): ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1061, 1509 VI. 29., s. I.; št. 1078, 1509 VIII. 1., s. I.; št. 1094, 1510 VII. 21., s. I.; št. 1116, 1513 II. 1., s. I.; št. 1119, 1513 III. 23., s. I. – Po Reispu so Rauberji pridobili Krumperk leta 1517 (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 55).

¹⁶⁶ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 926, 1496 II. 7., s. I., vidimus: 1481 IV. 4., s. I. – Janez Zellenberger v listini navaja, da je Baltazar Rauber sin njegove sestre. Po genealoških virih je bil Baltazarjev oče Jurij Rauber, mati pa Magdalena, hči Matevža Zellenbergerja (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber). M. Smole je Baltazarja zmotno označila za Zellenbergerjevega bratranca in vsebino listine interpretirala nekoliko samovoljno: Baltazar bi dedoval, če bi Zellenbergerjev rod izumrl z Janezovim sinom Krištofom (Smole, *Graščine*, str. 246), ki v resnici sploh ni omenjen. Po Valvasorju je bil Krištof res Janezov sin, pogodbo pa naj bi Janez Zellenberger sklenil z Jurijem Rauberjem, svojim svakom, ne z nečakom (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316). Krumperk je cesar Friderik III. tri leta prej, 1478, podelil Janezu Zellenbergerju v fevd, potem ko je bil pred tem fevdnik Janezov pokojni oče Matevž (ARS, AS 1063, Zbirka listin, prepisi, 1478 II. 16., Gradec). Na isto fevdno podelitev (brez datuma) se je sto let pozneje skliceval Valvasorjev praded Kozma Rauber, ko je Krumperk s pripadajočo posestjo leta 1579 prejel v fevd od nadvojvode Karla (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1676, 1579 VI. 23., Gradec).

¹⁶⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316.

¹⁵⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637.

¹⁶⁰ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Franz Adam, 25. VIII. 1648.

¹⁶¹ Prav tam, fol. 2–8v (koncept cesarjevega pisma, 25. 8. 1648), 10–11 (prošnja Franca Adama Rauberja, s. d.). Med priloženimi spisi so tudi prepisi petih cesarskih privilegijev raznim Rauberjem od leta 1512 do 1621, ki jih je Avstrijska dvorna pisarna upoštevala pri potrditvi baronskega naslova Francu Adamu, a se niti eden ne nanaša na kranjske Rauberje (fol. 14–35). Za te je bilo najpomembnejše fevdno pismo cesarja Maksimilijana I. Lenartu Rauberju za gospostvi Plankenstein in Karlstetten, izdano 24. decembra 1516 v Hagenau; dvornega maršala Lenarta hkrati s fevdno podelitvijo res povzdiguje v baronski stan, ne pa tudi njegovega brata Nikolaja (fol. 16–21), kot je netočno navedeno v cesarskem ukazu o potrditvi baronstva bratoma Rauber z 12. aprila 1681 (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 2v; prim. objavo v: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 638).

¹⁶² Wurzbachov biografski leksikon zmotno pravi, da je bil Kozma Lenartov sin (Wurzbach, *Biographisches Lexikon*. 25. Theil, str. 31). Podobno navaja Schönlebnova genealogija (1674) kot starše Kozme Rauberja Lenarta in Marjeto, rojeno Plankenstein (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 582). Na rodovnem deblu v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije je Lenart – z dvojnimi imenom Jurij Lenart – naveden kot sin tržaškega glavarja Nikolaja, ta pa kot brat Kozmovega očeta Friderika (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber).

¹⁶³ Za dediščino po umrlem Volfu Ditrihu se je potegoval tudi

je leta 1478 prejel v fevd od cesarja Friderika III. Živ je bil še leta 1529¹⁶⁸ in najbrž tudi 1539, ko je kot gospodar Kravjeka izpričan v najstarejši kranjski imenjski knjigi.¹⁶⁹ Njegov sin Friderik se je po viru druge roke 11. februarja 1524 poročil s Katarino pl. Lamberg iz stare kranjske viteške rodbine. Rodila mu je dva sina, Kozmo in Adama, in je že kmalu zatem, leta 1529, izpričana kot vdova na Krumperku.¹⁷⁰ **Valvasorjev praded Kozma pl. Rauber** je potemtakem kot starejši od bratov prišel na svet okoli leta 1525, ne prej kot konec leta 1524,¹⁷¹ in to skoraj brez dvoma v krumperskem dvorcu, predhodniku današnjega renesančnega gradu. Vsaj če sodimo po tem, kje je njegova mati živila po ovdovitvi. Potem ko je zgodaj ostal brez očeta, je imel po besedah istega vira varuha Jurija pl. Lamberga s Črnelega, materinega sorodnika, ki je svojega varovanca leta 1547 prvič oženil,¹⁷² starega nekaj nad dvajset let. V kranjski imenjski knjigi je Kozma naveden s predikatom »zu Weinegkh« (Kravjek) in je leto prej, 1546, premogel blizu 143 goldinarjev imenjske rente, kar je za dobrih 56 goldinarjev manj, kot je imel še leta 1539 njegov ded Baltazar.¹⁷³ Kozmova imenjska renta se je nesporno že v začetku nanašala tako na Kravjek kot na Krumperk, sicer imenjska knjiga o poznejši pridobitvi prvega ali drugega ne bi molčala.¹⁷⁴ Tako se postavlja vprašanje, kje

se je gospodar obeh gradov počutil bolj doma oziroma kje je z družino večidel živel. Nazadnje očitno na Krumperku, saj naj bi dvorec po eni razlagi temeljito prezidali proti koncu njegovega življenja,¹⁷⁵ enako kakor prvo in drugo ženo pa so ga pokopali v župnijski cerkvi v bližnjem Dobu.¹⁷⁶ Imenjska renta je dotlej po manjšem padcu narasla na približno 164 goldinarjev in pol (do 1580), kar je Kozmo uvrščalo med večje kranjske zemljiške gospode.¹⁷⁷

Ime Kozme Rauberja je bilo na Kranjskem dobro znano, povezano ne le s premožnim, temveč tudi politično zelo dejavnim človekom. Izpričan je namreč kot glavni prejemnik kranjskih deželnih stanov (1558–1560, 1562),¹⁷⁸ član stanovskega poverjeniškega urada (1558–1560, 1566, 1574, 1577),¹⁷⁹ namestnik deželnega upravnika (1556),¹⁸⁰ deželni upravitelj (1559–1560, 1565, 1578),¹⁸¹ deželni upravitelj (1560, 1565–1566),¹⁸² svetnik cesarja Ferdinanda (1562)¹⁸³ in nad-

temveč njegov generacijo starejši soimenjak, glavar na Reki, kar v celoti potrjuje drugo genealoško gradivo v Zbirki rodovnikov (prav tam). Nikolaj je bil sicer glavar v Trstu, Janez pa na Reki in v Kastvu.

¹⁷⁵ Prim. Stopar, *Grajske stavbe. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100. – Poleg tega so med letoma 1575 in 1580 izpričani Kozmovi spori z vaško skupnostjo Domžale (Voje, *Odnosi med gospodom*, str. 33–40).

¹⁷⁶ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

¹⁷⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 58v. – Iz imenjske knjige ni razvidna menjava posesti med Kozmo in Matevžem (Matijo) Klombnerjem, o čemer piše Valvasor brez navedbe letnice pri opisu gradu Koprivnik v Moravški dolini (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 313).

¹⁷⁸ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 1317, 18. 4. 1558; šk. 413, fasc. 283, pag. 1504, 30. 3. 1559; šk. 413, fasc. 284, pag. 9, 22. 1. 1560. Za leto 1562: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v.

¹⁷⁹ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 1317, 18. 4. 1558; šk. 413, fasc. 283, pag. 1504, 30. 3. 1559; šk. 413, fasc. 284, pag. 9, 22. 1. 1560. Za leta 1566, 1574 in 1577: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 85, 86.

¹⁸⁰ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 833, 15. 3. 1556; pag. 1052, 8. 10. 1556.

¹⁸¹ Za leta 1559, 1560 in 1578: prav tam, šk. 413, fasc. 283, pag. 1512, 30. 3. 1559; pag. 1519, 1. 4. 1559; šk. 414, fasc. 284, pag. 1457, 8. 11. 1565; pag. 1466, 8. 11. 1565, pag. 1470, 8. 11. 1565; šk. 421, fasc. 288, pag. 187, 14. 8. 1578, pag. 207, 30. 8. 1578; pag. 232, 14. 9. 1578; pag. 246, 19. 9. 1578; pag. 345, 9. 11. 1578. Za leti 1565 in 1578: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 70.

¹⁸² ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 413, fasc. 284, pag. 268, 20. 8. 1560; šk. 415, fasc. 285, pag. 128, 27. 4. 1566; pag. 145, 27. 4. 1566, pag. 161, 27. 4. 1566; pag. 165, 29. 4. 1566; pag. 175, 29. 4. 1566; pag. 221, 2. 5. 1566; pag. 238, 4. 5. 1566; pag. 250, 5. 5. 1566. – Zaradi različnih poimenovanj ni vedno gotovo, kdaj je šlo za funkcijo upravnika (Landesverwalter) in kdaj za upravitelja (Landesverweser). Deželni glavar Jakob baron Lamberg je leta 1565 zapisal, da Kozma Rauber že 14 let upravlja tako urad deželnega upravitelja kot tudi urad deželnega glavarja: »Verwalltungen Paiden Lanndtsverweser vnnnd Lanndts-haubtmanschaft Amchts Handlungen« (prav tam, šk. 413, fasc. 284, pag. 917, 8. 6. 1565).

¹⁸³ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Kosmus, 3. XII. 1562.

¹⁶⁸ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

¹⁶⁹ Baltazarjeva imenjska renta je znašala dobrih 189 goldinarjev, davek od gospostva Kravjek pa je 13. junija 1539 namesto njega poravnal Aleksander pl. Gallenberg (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 1 (1539), fol. 361).

¹⁷⁰ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber. – Podatki o Kozmovih starših puščajo nekaj nedorečenosti. Na rodovnih deblih Lambergov ni nobene Katarine ali druge pripadnice te rodbine, ki bi bila poročena s katerim od Rauberjev (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 369–391; I/43r, fol. 87–97; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5, št. 141, Lamberg; Wurzbach, *Biographisches Lexikon. 14. Theil*, s. p. (med str. 46 in 47), I. Stammtafel der Grafen und Fürsten von Lamberg; o rodbini Lamberg prim. Steska, O Lamberghih). Schönlebnova genealogija navaja kot starše Kozme Rauberja Lenarta in Marjeto, rojeno Plankenstein (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 582), kar je potrjeno napačno (gl. op. 161 in 162).

¹⁷¹ Po Schönlebnovi Genealogiji naj bi se Kozma rodil okoli leta 1520 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 581), kar je prezgodaj tudi glede na podatek, da je imel leta 1547 še varuha.

¹⁷² ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

¹⁷³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 1 (1539), fol. 361; št. 4 (1546–1618), fol. 58v.

¹⁷⁴ Ni osnove za trditev M. Smole (*Graščine*, str. 240), da je Baltazarju Rauberju leta 1530 sledil kot lastnik Kravjeka sin Gašper. Trditev je oprta zgolj na listino o zamenjavi dveh hub na Kamniškem med Jurijem Lambergom s Črnelega in Gašperjem Rauberjem »zu Weinekh«, glavarjem v Kostanjevici (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1273, 1530 II. 26., s. 1). Ta Gašper je bil najverjetneje res Friderikov brat in Kozmov stric, kot navaja rodovno deblo, na katerega se je Smoletova v isti opombi sklicevala (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber), vendar ni imel treh sinov, ki jih je poimensko naštel. Čeprav sta dva od teh, Nikolaj in Janez, na omenjenem rodovnem debelu res prikazana kot Gašperjeva sinova, je iz njunih biografskih podatkov jasno vidno, da njun oče ni mogel biti ta Gašper,

vojvode Karla (1576).¹⁸⁴ Med prastarši Janeza Vajkarda Valvasorja, živečimi od severne Italije do Štajerske, je bil vsekakor najpomembnejši in najvplivnejši. Nanj je lahko polihistor gledal s ponosom, kot se je nasploh ponašal z Rauberjevimi koreninami, s svojimi »najbolj kranjskimi«¹⁸⁵ poleg Gallovih. In vendar Kozma v XI. knjigi *Slave* pri opisu Krumperka ni omenjen,¹⁸⁵ čeravno prav njegovemu času pripisujejo gradnjo sedanjega renesančnega dvorca (okoli 1580),¹⁸⁶ o katerem tudi Valvasor ni skoparil s pohvalnimi besedami.¹⁸⁷ Kot grajskega gospoda je svojega pradedu navedel le pri Kravjeku, in sicer z letnico 1571.¹⁸⁸

Po genealogijah Rauberjeve rodbine je bil Kozma Rauber poročen trikrat. Prva žena Neža Purgstall, s katero se je oženil leta 1547, mu je rodila dve hčerki in najverjetneje tudi sina Adama († 1595), opevanega kornjeniškega stotnika iz bitke pri Sisku (1593). Tega sicer nekateri rodoslovni viri pripisujejo Kozmovi drugi ženi Salomi Neuhaus, za katero ni znano, kdaj je umrla, kot tudi ne, kdaj se je dvakratni vdovec tretjič oženil, tokrat z Valvasorjevo prababico Regino Sigesdorf.¹⁸⁹ Jurij, Kozmov edini (preživeli) otrok iz tretjega zakona se je moral roditi po letu 1570, saj je imel leta 1594 kot mladoleten še varuha.¹⁹⁰ Njegov precej starejši polbrat Adam naj bi se prvič poročil že leta 1570 in drugič potrjeno v letu 1581,¹⁹¹ ko je bil Jurij torej še otrok.

Starše matere **Regine pl. Sigesdorf** poznamo z rodovnikov Rauberjev in Sigesdorfov.¹⁹² Njen oče **Jurij pl. Sigesdorf** s predikatom »zu Grosswinklern«,¹⁹³ je izviral s Koroškega, na Kranjskem pa je imel bližnje sorodstvo v Škofji Loki, rodbino freisinskih gradiščanov, kaščarjev, oskrbnikov in pozneje staroloških graščakov.¹⁹⁴ Mati Ana, rojena Semenič, je bila iz rodu belokranjskih Semeničev. Zakonca Sigesdorf sta z delitvijo Semeničeve posesti dobila leta 1541 polovico gradu Semič in njegovih posesti.¹⁹⁵ Po imenjski knjigi se je imenje Jurija Sigesdorfa od leta 1546 do 1569 podvojilo s prvotnih 27 na 54 goldinarjev,¹⁹⁶ tako da lahko tega Valvasorjevega prapradedu uvrstimo že med srednje premožne kranjske zemljiške gospode. Ob potrditvi Semeničeve posestne delitve leta 1558 je naveden kot lastnik (*Innhaber*) gospodstva Klevevž pri Šmarjeti na Dolenjskem, kjer je sicer izpričan že leta 1556,¹⁹⁷ vendar lastništvo iz imenjske knjige ni razvidno, saj je bil v resnici le dosmrtni oskrbnik.¹⁹⁸ Ni

¹⁸⁴ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1663, 1576 II. 31., Ljubljana; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

¹⁸⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

¹⁸⁶ Prim. Stopar, *Grajske stavbe. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100, 102.

¹⁸⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316.

¹⁸⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635.

¹⁸⁹ O obeh hčerkah in letnici prve poroke govori vir druge roke, ki Adama pripisuje Kozmovi drugi ženi, Jurija pa tretji (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber). Enako delitev otrok pozna Lukantschitscheva genealoška zbirka (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v). Starejša Schönlebova Genealogija in Valvasor nasprotno trdita, da je bil Adam Kozmov sin iz prvega zakona z Nežo Purgstall (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 582; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635). Glede na to, da je Adamov sin Kozma Rauber ml. dedoval po zadnjem moškem Purgstallu, vse kaže, da je bil Adam res sin Purgstallove. O dedovanju: ARS, AS 748, Gospodstvo Krumperk, fasc. 26, Familiaria, zapuščinski inventarji rodbine Rasp, 14. 5. 1608. O sorodstvenem razmerju med Adamom in Kozmo ml.: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

¹⁹⁰ V kranjski imenjski knjigi je pri Kozmovem imenju leta 1594 zapisano, da sta si njegova sinova razdelila posest na enaka dela, in sicer v navzočnosti Jurijevega varuha (*in beywesen des selben Herrn Gerhaben*) (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 58v).

¹⁹¹ Obe poročni pogodbi naj bi bili sklenjeni na Kravjeku; Adamova prva žena je bila Ana Schnitzenbaum(er), druga pa Ana Sauer (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber). Prim. tudi regist poročnega pisma z dne 11. junija 1581 v: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 68, fasc. XXXI, lit. M–29, 14. 6. 1664, pag. 4/Nr. 14).

¹⁹² ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 165v.

¹⁹³ Zakonca Jurij Sigesdorf in Ana, rojena Semenič, ter Sigesdorfov predikat se skupaj pojavljajo v pogodbi o delitvi Semeničeve posesti (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1486, 1558 I. 6., Semič).

¹⁹⁴ Jurij naj bi bil sin Avgušтина Sigesdorferja, ki je leta 1498 kupil grad Grosswinklern na Koroškem, in Barbare, rojene Schrampfy. Škofjeloški gradiščan in kaščar Jurij st. je bil po istem viru njegov stric, poznejši kaščar in oskrbnik Lenart Sigesdorfer brat, stričev sin in naslednik Baltazar pa Jurijev bratranec. O izvoru in sorodstvenih razmerjih Sigesdorfov: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 165–166. – A. Furlan navaja, da se je Jurij rodil na Koroškem (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 23). – O škofjeloških Sigesdorffih (Siegesdorferjih) v drugi polovici 15. in v 16. stoletju gl. Blaznik, *Škofja Loka*, str. 116, 117, 122, 146, 150, 158, 165, 167, 168, 169, 182, 183, 185, 188, 215, 226, 243, 244, 247, 248. – Pet bratov Sigerstorff (Siegstorff), ki jih je cesar Karel V. 4. aprila 1554 v Bruslju povzdignil v viteški stan (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 5), ne izvira iz rodu naših Sigesdorfov, čeprav so tri imena – Lenart, Janez in Jurij – identična z imeni bratov, ki jih poznamo z Lukantschitschevega rodovnega debla (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 165v). V diplomu namreč pogrešamo plemiški predikat »zu Grosswinklern«, povsem drugačen je opis grba z zamorčkom, pa tudi zasluge bratov pričajo o drugi rodbini (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Sigestorff oder Sigersdorff Leonhard, Johann, Georg, Christoph, Thomas Brüder 4. IV. 1554). Prim. grb kranjskih Sigesdorfov v: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 115.

¹⁹⁵ Rodbinska razmerja in posestno delitev leta 1541 natančno razkriva pogodba o delitvi Semeničeve posesti, ki jo je Jurij pl. Sigesdorf, gospod na Klevevžu (*Innhaber der Herrschaft Klingemfels*), sklenil 6. januarja 1558 v Semiču z Aninim stricem Otonom pl. Semeničem, bratom njenega že pokojnega očeta Jurija (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1486, 1558 I. 6., Semič). O Semeničih gl. Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 15.

¹⁹⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 94.

¹⁹⁷ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1486, 1558 I. 6., Semič. – Na Klevevžu je datiral neki dopis že 6. septembra 1556 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 1030, 6. 9. 1556).

¹⁹⁸ Blaznik, *Zemljiška gospodstva*, str. 15.

Najstarejša znana upodobitev katerega od Valvasorjevih prednikov – nagrobnik njegovega prapradedca Jurija Sigesdorfa († 1575) v Novem mestu (foto: B. Golec, april 2013)

Isti Sigesdorfov nagrobnik po risbi Jakoba Šaslja iz 50. let 19. stoletjaja, ko je bil še ohranjen podstavek z napisom (po: Cevc, Štirje renesančni spomeniki, str. 190)

naključje, da je Klevevž pripadal freisinškemu škofu, katerih uslužbenci so bili škofjeloški Sigesdorfi. Jurijevo poglavitno dejavnost je sicer predstavljala vojaška služba. Tako je na nagrobniku v novomeški frančiškanski cerkvi ovekovečen v viteškem oklepu, naslovljen pa kot cesarski svétnik in stotnik v Senju.¹⁹⁹ S prvo funkcijo je izpričan že leta 1554, z drugo pa v letih 1560 in 1566.²⁰⁰ Umril je leta 1575 in zapustil vdovo ter vsaj tri sinove, med njimi Albrehta, od leta 1554 do 1578 kanonika v Salzburgu.²⁰¹ Glede na to, da so oba

1558 I. 6., Semič). Fevdno pismo je prejel že po smrti, zato je njegov najstarejši sin Albreht, salzburški kanonik, zase in v imenu bratov Antona in Aleksandra prosil nadvojvodo za novo fevdno podelitev, v prošnji pa navedel, da je oče preminil 11. februarja 1575 (prav tam, 3. 1. 1576). Takšno letnico navaja tudi Schönlebnova genealoška zbirka (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 677). Glede na povedano nikakor ni mogoče, da bi umrl že januarja 1574 ali 1573, kot so zabrisano letnico na nagrobniku brali različni avtorji (prim. Cevc, Štirje renesančni nagrobniki, str. 188–191; Furlan, Zgodovina frančiškanske cerkve, str. 23; Vrhovec, Zgodovina Novega mesta, str. 94). Jurijeva vdova Ana, prav tako navedena na nagrobniku, je izpričana kot živa še 22. junija 1579 v regestu listine o oprostilni sodbi, ki je zadevala njen spor z Albrehtom Semeničem s Smuka nad Semičem zaradi nekega pogorelega boršta (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 97, fasc. XXXI, lit. S–3 1/2, 29. 5. 1585, pag. 4/Nr. 6). Zakonca sta imela po rodoslovnem viru druge roke enajst otrok (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 165v). O salzburškem kanoniku Albrehtu Sigesdorfu gl. http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzbuerger_Dom_herren#Das_weltliche_Domkapitel_.281514_bis_1806.29 (marec 2013).

¹⁹⁹ Cevc, Štirje renesančni nagrobniki, str. 188, 189. – Prim. Furlan, Zgodovina frančiškanske cerkve, str. 23. – Poškodovani nagrobnik stoji zdaj v samostanu.

²⁰⁰ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 411, fasc. 283, pag. 433, 29. 8. 1554; šk. 413, fasc. 284, pag. 147, 11. 5. 1560; šk. 415, fasc. 285, pag. 553, 29. 7. 1566.

²⁰¹ Jurij je leta 1574 prosil nadvojvodo Karla za fevdno podelitev hube v Bojanji vasi pri Metliki, za katero je predložil fevdno pismo Alberta grofa Goriško-Tirolskega (ARS, AS 11, Komisija za fevdne zadeve, šk. 8, št. 94, 17. 9. 1574, fevdno pismo 22. 11. 1575). Nedvomno gre za edino hubo v tej vasi, ki je Sigesdorfu pripadla leta 1541 ob delitvi Semeničeve posesti (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1486,

z ženo pokopali v Novem mestu, sta morala nekje v bližini tudi prebivati, bodisi na Klevevžu, kjer je Juriju kot oskrbnik sledil sin Anton (1575), bodisi na gradu Prežek pod Gorjanci, ki ga je Jurij dobil leta 1570 v fevd od freisinskega škofa,²⁰² ali pa v imunitetni hiši v Novem mestu.²⁰³ Jurijevo imenjsko rento, ki se je po njegovi smrti še povečala in ostala vodena na njegovo ime, so leta 1594 v celoti prepisali Karlu Juriču.²⁰⁴

Pokop pri frančiškanih in sinov kanonikat ne povesta veliko o konfesionalni pripadnosti zakoncev Sigesdorf. Po E. Cevcu je namreč sklepna formula na njunem nagrobniku tipično protestantska. Še več, Jurij Sigesdorf naj bi bil goreč evangeličan in skoraj brez dvoma eden tistih štirih luteranov, ki so jim po besedah oglejskega vizitatorja Pavla Bizancija (1581) v frančiškanski cerkvi postavili nagrobnike pod pretvezo, da gre za ustanovitelje cerkve.²⁰⁵ V tem kontekstu ne preseneča, da se je hči Regina omožila v družino, ki je bila prav tako naklonjena novi veri. Njenega soproga Kozmo Rauberja najdemo leta 1580 v deželnem cerkvenem svetu (augšburške veroizpovedi),²⁰⁶ dve hčerki Kozmovega starejšega sina Adama sta leta 1585 vpisani v ljubljansko protestantsko mrliško matično knjigo,²⁰⁷ na krumperški grad pa se je leta 1598 po pregonu iz Ljubljane zatekel zadnji kranjski superintendent Felicijan Trubar.²⁰⁸

Po sekundarnih virih, ki jim ne nasprotuje nobeno znano dejstvo, je Kozma Rauber umrl leta 1582 in bil pokopan v Dobu pri svoji prvi in drugi ženi.²⁰⁹

Njegova tretja žena, Jurijeva mati Regina, se je nato omožila z Maksimilijanom (Maksom) Gallom pl. Rudolfseckom in je bila po prav tako poznejših virih živa še leta 1588.²¹⁰ Glede na to, da se je Maksimilijan leta 1594 oženil z Ano Rasp,²¹¹ je preminila najpозnejše omenjenega leta.²¹²

Konec 16. stoletja, po nekaterih navedbah okoli leta 1580, je bil namesto srednjeveškega krumperškega dvora pozidan današnji renesančni dvorec Krumperk, v nekem smislu dvojniki sorodno koncipiranega bližnjega Brda pri Lukovici. Stavba čiste pravokotne zasnove z arkadnim dvoriščem toskanskega reda ima podobo uglašene stanovanjsko-obrambne arhitekture, kjer je stanovanjska prvina vendarle prevladujoča. Sestavljajo jo štirje enonadstropni bivanjski trakti, očitno je vsa iz enega liva in pozidana presenetljivo regularno.²¹³

Valvasorjev ded **Jurij pl. Rauber** je torej odraščal v precej drugačnem okolju kakor Hieronim Valvasor, polihistorjev ded po očetovi strani, in tudi njuni poti sta se opazno razlikovali, čeravno sta bila nazadnje oba imovita zemljiška gospoda. Jurij se je rodil premožnim in uglednim staršem, v deželi je imel vplivno plemiško sorodstvo, podedoval je lepo posest in se v rodnem kranjskem okolju uveljavil neprimerno laže kakor generacijo starejši priseljeni Italijan Valvasor. Medtem ko se je skoraj zanesljivo rodil na Krumperku, bi lahko otroštvo preživel tudi drugje. Mati Regina je bila namreč vnovič poročena z že omenjenim Maksimilijanom Gallom pl. Rudolfseckom, gospodarjem gradov Rožek in Moravče, s katerim se bomo še srečali. Ob delitvi Rauberjeve posesti leta 1594 je imel Jurij po navedbi v imenjski knjigi še varuha, čigar imena ne poznamo.²¹⁴ Prav tako ni znano, ali se je prejšnje leto kot zelo mlad udeležil bitke Turkom pri Sisku, v kateri se je proslavil njegov precej starejši polbrat

²⁰² Blaznik, *Zemljiška gospodstva*, str. 15. – Kot lastnik gospodstva Klevevž je Jurij naslovljen še 17. aprila 1570 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 416, fasc. 285, pag. 1601). – Po Valvasorju so imeli »gospodje Siegersdorff« na Kranjskem (samo) grad Prežek pod Gorjanci, vendar njihovega lastništva ni časovno opredelil (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 454).

²⁰³ Leta 1568 je nadvojvoda Karel izdal Juriju Sigesdorfu za vojaške zasluge privilegij, po katerem je postala njegova hiša v Novem mestu prosta vseh mestnih bremen in izvzeta iz mestne jurisdikcije (StLA, IÖ Urkundenreihe, 514 m, 1568 VIII. 28., Gradec).

²⁰⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 94, 130v.

²⁰⁵ Cevc, *Kiparstvo na Slovenskem*, str. 96; prim. isti, Štirje renesančni nagrobniki, str. 189.

²⁰⁶ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 877, sejni zapisniki 3, 1579–1585, fol. 112, 7. 4. 1580. Prim. Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 146.

²⁰⁷ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, snopič 6, mrliška knjiga prve protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 314v.

²⁰⁸ Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*, str. 217, 219.

²⁰⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v. – Navedbo R. Andrejke v *Slovenskem biografskem leksikonu*, da je Kozma Rauber umrl 7. januarja 1579 in bil pokopan v ljubljanski stolnici (Andrejka, Ravbar (Rauber), str. 36), je kot napačno zavrnil že I. Voje (Odnosi med gospodom, str. 35–36). Za življenja je zadnjič izpričan 30. maja 1582 kot eden od naslovnikov dopisa stanovskih poverjenikov (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 423, fasc. 289, pag. 335, 30. 5. 1582). – Iz tega časa obstaja mrliška matična knjiga ljubljanske protestantske občine, vendar Kozmo v njej iz tega ali onega razloga pogrešamo. Ko sta tri

leta za njim (1585) umrli dve njegovi vnukinji, Adamovi hčerki, sta vpisani obe, in sicer z navedbo o pokopu v župnijski cerkvi v Dobu oziroma samo v Dobu (gl. op. 207).

²¹⁰ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v. Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

²¹¹ Po Lukantschitshevem izpisu iz ljubljanske protestantske poročne matice sta se Maksimilijan Gall z Rožeka in Moravč in Ana, hči Hansa Raspa s Sostrega, poročila 5. junija 1594 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 54v). Ohranjen je koncept njunega poročnega pisma, datiran navedenega dne v Kamniku (ARS, AS 748, Gospodstvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Zenitna pisma, 5. 6. 1594).

²¹² Iz vira prve roke, zapuščinskega inventarja Franca Adama Rauberja, izvemo, da je bila mrtva leta 1608 (ARS, AS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–21, 12. 3. 1654, pag. 13/Nr. 16).

²¹³ Stopar, *Grajske stavbe. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100–105.

²¹⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 128v. – V zapuščinskem inventarju Adama Franca Rauberja, Adamovega vnuka, je omenjen delitveni register (*Theil Register*) med bratoma Adamom in Jurijem iz leta 1591 (ARS, AS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–21, 12. 3. 1654, pag. 13/Nr. 17).

Renesančni grad Krumperk po Valvasorjevi Topografiji (Topographia, št. 117)

Adam († 1595).²¹⁵ Zadnje je sicer zelo verjetno, saj je bil Valvasorjev ded Jurij Rauber polihistorjev najbližji prednik, za katerega vemo, da je opravljal častniško službo. Izpričan je kot konjeniški poročnik²¹⁶ in leta 1601 kot stražmojster (*Wachtmeister*) pri kranjski de Adam želni vojski, utaborjeni pod Kanižo,²¹⁷ o njegovi vojaški službi v korist Avstrijske hiše v deželi in zunaj nje pa so po njegovi smrti pisali tudi kranjski stanovski poverjeniki, ko so leta 1628 priporočili za častniško službo sina Volf(gan)a Danijela.²¹⁸ Sam je navedel, da je od mladih let služil v dobro domovine, v vojnah veliko prestal, med drugim izvedel izpad z enim konjem, nato pa se je bil primoran posvetiti zasebnemu življenju, da bi si povrnil zdravje.²¹⁹ Enako kot Valvasor, ki se je v mladih letih prav tako udejstvoval v vojaški službi, se je tudi njegov ded poročil razmeroma pozno, ko je že zakorakal v trideseta leta.

Žal je zapuščinski inventar Jurija Rauberja nastal šele ob delitvi njegovih premožnin dobrih sedem let po smrti (1624)²²⁰ in nima popisa listin, ki bi lahko osvetlile marsikatero podrobnost, tako zlasti o tem, kdaj natanko in kako je nekaj časa gospodaril na Kravjeku, čeprav je po očetu podedoval Krumperk. Oče Kozma Rauber je po kranjski imenjski knjigi ob smrti leta 1582 premožgel visoko imenjsko rento dobrih 164 goldinarjev, ki se je leta 1591 za malenkost

skrčila na dobrih 160 goldinarjev, tri leta zatem, leta 1594, pa so jo prepisali na sinova Adama in Jurija, na vsakega polovico.²²¹ Kakšna je bila delitev v naravi, razpoložljivi viri ne povedo, kakor tudi ne, ali sta brata sprva živela skupaj ali vsak na svojem gradu. Kakor koli, Adam je že naslednje leto 1595 umrl,²²² njegova hči Magdalena pa je leto zatem sklenila poročno pogodbo na Kravjeku,²²³ kjer so veliko pozneje (1619) popisali tudi Adamovo zapuščino.²²⁴ Ni dvoma, da je z omenjeno delitvijo Kravjek pripadel Adamu, Krumperk pa precej mlajšemu Juriju.²²⁵ Fevdno pismo nadvojvode Ferdinanda je po očetu podedovano posest, na prvem mestu Krumperk (*den Thurn Kbrauperg*), podelilo Juriju šele leta 1616.²²⁶ Viri pričajo, da je Jurij tu gospodaril že dotlej,²²⁷ vendar potrjeno šele leta

²²¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 128v.

²²² ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

²²³ V zapuščinskem inventarju Rudolfa barona Moscona (1664) je navedeno poročno pismo med Adamovo hčerko Magdaleno in Joštom Gallom, sklenjeno 16. aprila 1596 na Kravjeku (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 68, fasc. XXXI, lit. M–29, 14. 6. 1664, pag. 5/Nr. 14).

²²⁴ Adamovo zapuščino so inventarizirali v navzočnosti sina Janeza Ludvika in posebej poudarili, da ne gre za lastniško posest, temveč za fevd (*nur ein Manſleben*) (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–9, 11. 11. 1619, pag. 41–42).

²²⁵ Da se Adamova imenjska renta dobrih 80 goldinarjev naša na Kravjek, je v imenjski knjigi neposredno izpričano leta 1619, ko je Janez Friderik, sin pokojnega Adama († 1595), nase prepisal (od sododičev) kupljeno gospostvo Kravjek (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 128v). Tudi pri opisu Kravjeka v *Slavi* sledi Kozmi kot posestnik Adam (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635).

²²⁶ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2088, 1616 I. 27., Gradec; št. 2089, 1616 I. 27., Gradec.

²²⁷ O tem priča poznejši pripis v najstarejšem krumperškem urbarju 1610–1615, nastal po 26. decembru 1615, da so podložniki plačali obveznost v zvezi s konjem in tovorom še

²¹⁵ Gl. op. 151.

²¹⁶ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v.

²¹⁷ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 449, fasc. 292a, pag. 1109, 11. 10. 1601; pag. 1125, 17. 10. 1601.

²¹⁸ Prav tam, šk. 481, fasc. 296, pag. 369, 28. 7. 1628.

²¹⁹ Prav tam, šk. 884, sejni zapisniki 10, 1611–1615, fol. 534, 20. 3. 1615.

²²⁰ Ohranjena sta dva izvoda: ARS, AS 748 Gospostvo Krumperk, fasc. 26, Familiaria, Zapuščinski inventarji sorodnih plemiških rodbin, št. 2, 18. 2. 1624; ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–11, 18. 2. 1624.

1611, ko je v krstni matici župnije Dob izpričan »služabnik gospoda Rauberja«,²²⁸ prej pa skoraj gotovo ne vsaj do leta 1608 ali 1609, ko se je na Krumperku rodil sin Elije Raspa in je Raspu tu umrla žena.²²⁹ Isti sodobni vir, krumperški koledarski zapiski, navaja, da se je Elija oženil na gradu 11. novembra 1607, kar potrjuje tega dne sklenjena poročna pogodba.²³⁰ Grad so namreč Rauberji po M. Miklavčiču pred tem zastavili Raspom.²³¹ Tako postane razumljivo, zakaj Jurij Rauber lastne poročne pogodbe dve leti prej, 8. maja 1605, ni sklepal na Krumperku, temveč na Kravjeku,²³² kar se zdi na prvi pogled precej nenavadno. Očitno je tja pripeljal tudi nevesto Dorotejo pl. Leysler in tam tedaj gospodaril, saj je 19. avgusta isto leto s Kravjeka pisal stanovskim poverjenikom, naj mu do martinovega prizanesejo z rubežem zaradi davčnih za-

ostankov.²³³ Ti so nastali zadnji dve leti in so se nanašali tako na Jurijeve kravješke kot na krumperške podložnike.²³⁴ Kaj je imel Jurij opraviti s Kravjekom, pojasnjuje šele prošnja, ki sta jo njegovi dve hčerki, Valvasorjeva mati Ana Marija in teta Regina Doroteja Rasp, veliko pozneje naslovili na cesarja (1639). Z njo sta izpodbijali veljavnost pogodbe, sklenjene leta 1619 med njuno ovdovelo materjo Dorotejo in Janezom Friderikom, sinom Adama Rauberja, govori pa med drugim o Jurijevem časovno neopredeljenem posedovanju Kravjeka.²³⁵ S tem je potrjeno, da je Jurij gospodaril na Kravjeku v lasti bratovih dedičev, medtem ko je svojo lastno krumperško posest za nekaj časa prepustil v zastavo Eliji Raspu. Ker je leta 1610 nastal prvi ohranjeni urbar za Krumperk,²³⁶ nastanek novega urbarja pa je zelo pogosto povezan z menjavo gospodarja, je precej verjetno, da se je Jurijeva družina preselila na Krumperk prav tega leta.²³⁷

Jurij Rauber je tako kot oče Kozma in polbrat Adam nedvomno pripadal protestantski veri. Pri tem se postavlja le vprašanje, kako močno je bil z njo povezan proti koncu življenja in koliko vpet v njeno cerkveno organizacijo. Žal ni izpričano, h kateremu »gospodu Rauberju« na Krumperku se je jeseni 1598 zatekel zadnji kranjski superintendent Felicijan Trubar, ki je od tam pisal kranjskim stanovskim poverjenikom.²³⁸ A glede na povedano je šlo lahko samo za Jurija, saj je Krumperk pripadal njemu, Kravjek pa otrokom že pokojnega Adama.²³⁹ V naslednjem desetletju, zaznamovanem s protireformacijo, srečujemo Jurija na »drugi strani«. Po stanovski registraturni knjigi reformacijskih spisov bi moral leta 1606 ljubljanski župniji sv. Petra vrniti dva odtujena podložnika.²⁴⁰ Ni

za gospodarjevega življenja: »in des H[er]rn Lebzeiten« (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, knj. 12, urbar 1610–1615, s. p.), kar pomeni pred 19. decembrom 1616, ko je Jurij umrl (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber). Jurij sam je stanovskim poverjenikom 30. maja 1613 poslal s Krumperka pismo z opravičilom, da se naslednji mesec zaradi bolezni ne bo mogel odzvati deželnemu vpoklicu v Postojni; poziv je bil datiran 30. aprila, Jurij pa se je pet dni prej vrnil iz Ljubljane (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 463, fasc. 293/a-2, pag. 271–272, 30. 5. 1613).

²²⁸ O prisotnosti Rauberjev na Krumperku po tem času posredno govori oznaki krumperškega služabnika 12. avgusta 1611 »Michaeli famuli D. Raubarj« in decembra 1613 kuharice »Ursulam coquam D(omi)ni Rauber« (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p.; P 1611–1622, s. p.; Vrhovnik, Plemenitniki, str. 97, 98).

²²⁹ Po danes izgubljenih krumperških koledarskih zapiskih se je Eliji Raspu 29. marca 1608 rodil sin Janez Ditrih, soprogo Sofijo pa so na dobskem pokopališču pokopali 15. aprila (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90). Glede na to, da je od Elijeve poroke do datuma rojstva sina minilo le štiri mesece in pol (gl. naslednjo opombo), se je v Vrhovnikovi razpravi skoraj gotovo pripetila pomota: ne gre za leto 1608, temveč 1609. – Sinovega krsta v dobski krstni matici ni (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623), kar bi se ujemalo z Vrhovnikovim zapisom, da je bil Elija prejkone protestant. Po istem viru je preminil 5. decembra 1612 v dvorcu Dobrova pri Velenju (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90). Miklavčič decidirano pravi, da je do konca ostal neomajen luteran (Miklavčič, Rasp, str. 30).

²³⁰ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90. – ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 11. 11. 1607. – Med pričami pri podpisu poročne pogodbe je naveden tudi Jurij Rauber. Pogodba razkriva, da se je Elija Rasp poročil s Sofijo, hčerko pokojnega Adama Scheyerja »zum Egkhenstain«, bratranca Valvasorjevega očeta Jerneja, ki je postavil dvorec Dobrova (Gutenhard) pri Velenju (o njem Golec, Mladi Valvasor (1. del), str. 15).

²³¹ Miklavčič, Rasp, str. 30.

²³² Pogodba je omenjena v zapuščinskem inventarju nevestinega drugega moža Leopolda barona Raumschüssla (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 37/Nr. 118). Letnico poroke poznamo tudi iz drugih virov. Po Lukantschitshevem rodovniku rodbine Rauber je bila poročna pogodba sklenjena leta 1605 na Kravjeku (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v), rodovnik v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije pa govori le o letu poroke 1605 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber).

²³³ Pravkar se je odpravljal na bojišče in pričakoval, da se bo do martinovega vrnil (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 453, fasc. 292/d, pag. 665, 19. 8. 1605).

²³⁴ O vsebini in naravi davčnih zaostankov govori Jurijevo pismo, ki ga je stanovskim poverjenikom že prej, 2. julija 1605, poslal iz vojaškega tabora v Krški vasi pri Brežicah (prav tam, pag. 415–417, 2. 7. 1605).

²³⁵ Dokument je v celoti objavil Radics (*Johann Weikhard*, str. 263–266), citiranega izvornika (prav tam, str. 41) pa danes v Štajerskem deželnem arhivu ni več najti.

²³⁶ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, knj. 12, urbar 1610–1615, s. p.

²³⁷ Na Krumperku je sicer že 14. maja 1608 nastalo donacijsko pismo Kozme Rauberja, Adamovega sina, s katerim je »bratranču« (Vettern) Juriju izročil neko majhno dediščino po Purgstallih (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 26, Familiaria, zapuščinski inventarji rodbine Rasp, 14. 5. 1608). Pismo je datirano le šest tednov zatem, ko naj bi se tu rodil otrok Elije Raspa, ki pa je bil najverjetneje rojen šele leta 1609 (gl. op. 229).

²³⁸ Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*, str. 217, 219.

²³⁹ J. Rajhman je na podlagi zaporedja lastnikov Krumperka, kot ga navaja M. Smole (*Graščine*, str. 246), »gospoda Rauberja« napačno identificiral kot Kozmo (Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*, str. 328), toda ta je bil tedaj že 16 let mrtev.

²⁴⁰ ARS AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 91, fasc. I/54/5, snopič 6, Registraturbuch Vber die Religion Reformationen schriften des Hertzoghtums Crain vom 1600 bis 1616 Jahr, fol. 11, pag. 132.

dvoma, da je bil prav Jurij tisti Rauber, čigar rodbinsko ime se je leta 1609 znašlo med 33 podpisanimi kranjskimi plemiči, ki so v pritožbah deželnemu knezu nasprotovali protireformacijskim ukrepom.²⁴¹ V tem času je bil namreč kot edini svojega rodu dejaven v kranjskih deželnih stanovih in v takšnih okoliščinah so ga stanovi spomladi 1610 izvolili v funkcijo glavnega prejemnika,²⁴² kar je ostal do začetka leta 1616,²⁴³ slabo leto pred smrtjo.

Njegova soproga, Valvasorjeva babica **Doroteja pl. Leyser**, torej tako kot druga stara mati ni bila Kranjica, temveč Štajerka. Njeno starost ob poroki leta 1605 težko ocenimo na več kot dvajset let, če upoštevamo, da se je veliko pozneje, leta 1622 ali 1623, ponovno omožila in imela v drugem zakonu vsaj še štiri otroke, rojene do leta 1630 ali celo 1632.²⁴⁴ Potemtakem se je rodila malo po letu 1585, in sicer – po rodoslovnih virih – staršema Viljemu Leyserju (Leiser) in Ani Mariji, rojeni Gall pl. Rudolfseck,²⁴⁵ ki sta se po viru druge roke poročila leta 1580.²⁴⁶ Tako kot druga polihistorjeva babica Neža Scheyer je prišla na Kranjsko iz severozahodnega dela slovenske Štajerske. Toda medtem ko za precej starejšo Nežo, ki je odraščala na Ekenštajnu pri Velenju, ne vemo, kje se je

rodila, je Doroteja skoraj gotovo zagledala luč sveta na gradu Valdek nad Mislinjsko dolino. Njen oče Viljem Leyser je namreč skupaj z bratom Ferdinandom postal zastavni imetnik deželnoknežjega gradu in gospodstva že leta 1574,²⁴⁷ precej preden ju je leta 1587 kupil.²⁴⁸

Leyserjev rod je sicer na Štajerskem izpričan od konca 13. stoletja in je dal do novejšega časa predvsem veliko vojakov.²⁴⁹ Glavno oporišče rodbine na slovenskem Štajerskem je bil v 16. stoletju grad Forhtenek pri Šoštanju, ki ga je leta 1535 kot deželnoknežjo posest prejel v zastavo Hans Leyser ml. Štirideset let pozneje, leta 1575, sta postala zastavna gospoda Forhteneka in urada Žalec Dorotejin oče Viljem in njegov brat Ferdinand.²⁵⁰ Tega je v vlogi zastavnega imetnika Forhteneka in »Raina« kot dedič leta 1611 nasledil Viljem,²⁵¹ ki je imel posest v zastavi še ob smrti pet let zatem.²⁵²

Viljem Leyser, sin Maksimilijana Leyserja in Sofije Zwinkl,²⁵³ se je torej od zastavnega imetnika povzpел do lastnika Valdeka, vendar ne za dolgo, pri tem pa je imel še težave s podložniki, prvič izpričane že v času zastavništva (1580).²⁵⁴ V štajersko imenjsko knjigo so ga kot gospoda na Valdeku vpisali leta 1590 z visoko imenjsko rento 200 goldinarjev, a se je ta že leta 1599 prepolovila na 100 goldinarjev zaradi prodaje polovice imenja Aleksandru Freiburgerju.²⁵⁵ Odpadel je Valdek, ki ga je rodbina novega lastnika že leta 1602 prodala naprej.²⁵⁶ Viljem je po prodaji obdržal novo-

²⁴¹ Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 360. – Dokument naj bi bil po Dimitzu v stanovskem arhivu v fasciklu 207, a ga danes žal ni najti ne v tem ne v drugih fasciklih, ki zadevajo deželna gravamina in protestantizem (prim. ARS AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 301–309, 87–95).

²⁴² Za glavnega prejemnika je bil izvoljen na spomladanskem deželnem zboru, potem ko se je prejšnji prejemnik 5. aprila 1610 odpovedal položaju in so 29. aprila za njegovega naslednika predlagali štiri kandidate, na prvem mestu Rauberja; o sami izvolitvi ni podatkov (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 883, sejni zapisniki 9, 1607–1611, fol. 635, 635v, 639v). Kot prejemnik je prvič omenjen 22. maja 1610 (prav tam, šk. 459, fasc. 293, pag. 273, 22. 5. 1610).

²⁴³ Leta 1613 in 1615 je skladno s pravili odstopil s položaja in bil ponovno imenovan, nazadnje na lastno željo zaradi slabega zdravja le za eno leto (prav tam, šk. 884, sejni zapisniki 10, 1611–1615, fol. 534, 20. 3. 1615). Ob odstopu 29. januarja 1616, pri katerem je vztrajal, se pojavlja vprašanje, kakaj je naveden skupaj s štirimi stanovskimi poverjeniki, ki so bili povprašani o nadaljevanju svoje funkcije, in kako to, da govori o tem, da je bil dve leti tudi sam poverjenik (prav tam, šk. 887, sejni zapisniki 13, 1615–1617). Formalno funkcije vsekakor ni zasedel, saj so bili poverjeniki le štirje, se je pa kot peti občasno udeleževal njihovih sej (npr. prav tam, šk. 884, sejni zapisniki 10, 1611–1615, fol. 424, 4. 8. 1614; fol. 429, 3. 9. 1614). Valvasor prav za leti 1615 in 1616 ne navaja imen poverjenikov (Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 87). Jurija so sicer leta 1610 predlagali za poverjenika, a ne tudi izvolili (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 883, sejni zapisniki 9, 1607–1611, fol. 627–627v, 29. 3. 1610). V zapuščinskem inventarju Franca Adama Rauberja s Kravjeka, vnuka Jurijevega polbrata Adama, je naveden regist obračuna deželnih stanov z dne 20. junija 1623 pokojnemu Juriju za njegovo šestletno službo glavnega prejemnika (ARS, ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–21, 12. 3. 1654, pag. 18/Nr. 30).

²⁴⁴ Gl. op. 305, 339, 340, 356, 360, 361.

²⁴⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

²⁴⁶ Prav tam, šk. 3, št. 85, Gall.

²⁴⁷ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 299.

²⁴⁸ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 175.

²⁴⁹ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zweijter Theil*, str. 395. Prim. tudi Schönlebnovo genealogijo (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 401–402).

²⁵⁰ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 387. – Po Schönlebnovi Genealogiji sta bila Viljem in Ferdinand dva od štirih sinov Maksimilijana Leyserja in Sofije, rojene Zwinkl (Zwickl) (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 401).

²⁵¹ Ferdinanda imenuje leta 1611 inventar njegove zapuščine »auf Forchetenegg vnd Rahain«. Zapuščinski komisarji so v navzočnosti brata Viljema kot »naravnega dediča« in vdove popisali bratovo premoženje v »Rainu« (*Rhain*). Med listinami je navedeno zastavno pismo za Forhtenek, urad Žalec in koseški urad Teharje z nekaj novimi urbarji (StLA, Landrecht, K 620, Leiser (1), H 1, 14. 6. 1611, fol. 41–78). Katero fevdalno selišče se skriva za imenom Rain (Rahain, Rhain), še ni ugotovljeno; v relevantni kastelološki literaturi ga pogrešamo (prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*).

²⁵² StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 18. 1. 1617, fol. 286.

²⁵³ Rodovnik Viljemovih pravnukov Janeza Avguština in Volfa Ditriha Raspa navaja še dve generaciji pred njim: starša njegovega očeta Maksimilijana Leyserja sta bila Jurij Leyser in Sholastika Ernau, starša matere Sofije Zwinkl pa Jernej Zwinkl in Doroteja Graswein (ARS, AS 748, Gospodstvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp).

²⁵⁴ V letih 1588 in 1589, ko je že postal polnopravni gospodar, so se pritožbe zoper njega samo še povečale: zaradi pretiranih zahtev, visokih kazni in nasilnega ravnanja (Koropec, *Mi smo tu*, str. 70, 72–73).

²⁵⁵ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 242.

²⁵⁶ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 175.

zgrajeni dvorec Legen pri Slovenj Gradcu, prvič omenjen leta 1598.²⁵⁷ Tu je živel do smrti osemnajst let pozneje (1616),²⁵⁸ dotlej pa se je njegova imenjska renta še malce zmanjšala.²⁵⁹ Valvasorjeva babica Doroteja Leyser, ki se je leta 1605 poročila na Kranjsko, je torej pretežno odraščala na Legnu, severno od rodnega Valdeka, katerega ime je njen oče tudi po prodaji obdržal v plemiškem naslovu »zum Waldeneck«.

Po materini strani je imela Doroteja kranjske korenine. Njena mati, polihistorjeva prababica **Ana Marija Gall pl. Rudolfseck**, za zdaj znana le iz poznejših rodovnikov, se je po verodostojnih podatkih rodila staršema Martinu Gallu pl. Rudolfsecku in Katarini, rojeni pl. Obračan.²⁶⁰ Na svet je prišla po sredi 16. stoletja, morda še na gradu Rožek nad Moravško dolino, po katerem je njena rodbina dobila predikat pl. Rudolfseck, ali pa že v očetovem novozgrajenem dvorcu Moravče.²⁶¹ Galli so bili sicer stara in razvejena

kranjska rodbina, katere ena veja je na Rožeku gospodarila že v 14. stoletju.²⁶² Valvasorjevega praprada Martina najdemo v kranjski imenjski knjigi iz leta 1546 s čedno imenjsko rento dobrih 31 goldinarjev, pozneje povečano z ženino dediščino na okoli 49 goldinarjev in pol.²⁶³ Že v tridesetih letih 16. stoletja sta bila z bratom Hansom v vojaški službi, Martin med drugim štiri leta stotnik v Bihaču,²⁶⁴ nato pa v štiridesetih in petdesetih poveljnik Hrvaške vojne krajine.²⁶⁵ Opazno vlogo je imel tudi pri kranjskih deželnih stanovih, leta 1561 kot eden stanovskih odposlancev k cesarju v Prago, od koder je deputacija v začetku leta 1562 poslala poziv Primožu Trubarju, naj se čimprej vrne na Kranjsko.²⁶⁶ Martin Gall pl. Rudolfseck je bil sicer manj viden protestant kot pozneje nekateri njegovi sorodniki.²⁶⁷ Sina Maksimilijana najdemo, denimo, leta 1575 med tübingenski študenti,²⁶⁸ tik pred izgonom predikantov pa leta 1598 tudi v novoizvoljenem kranjskem verskem odboru in med tistimi gospodi, ki so nudili zavetje zadnjemu kranjskemu superintendentu Felicijanu Trubarju.²⁶⁹ Na gradu Rožek, v 17. stoletju povsem opuščeni, je bila še v Valvasorjevem času luteranska kapela z grobnico, v kateri je po polihistorjevih besedah počivalo veliko luteranov in kjer so še ob izidu *Slave* (1689) pokopavali na Kranjskem umrle tuje luterane.²⁷⁰ Gradova Rožek in Moravče sta po Valvasorjevem prapradedu Martinu podedovala njegova sinova Maksimilijan in Franc Krištof, ki je svojo polovico posesti prodal bratu.²⁷¹ Maksimilijan je vsekakor istoveten z Maksom Gallom z Rožeka in Moravč, s katerim se je kot vdova najpozneje leta 1588 omožila Valvasorjeva prababica Regina Rauber, rojena Siges-

²⁵⁷ Prav tam, str. 170.

²⁵⁸ Zapuščinski inventar priča, da je Viljem Leyser prebival na Legnu (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 18. 1. 1617, fol. 286–303), inventurnim komisarjem pa se ni zdelo potrebno hoditi do dvorca »Rain« in na grad Forhtenek pri Šoštanju, ki ju je imel Viljem v zastavi (prav tam, 6. 4. 1617, fol. 291–294).

²⁵⁹ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 242.

²⁶⁰ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp – Rodovnik njenih pravnukov Janeza Avgušтина in Volfa Ditriha Raspa se ustavi pri njej, medtem ko navaja za njenega moža Viljema Leyserja še starše in vse štiri stare starše (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp). V Rauberjevih rodovnikih v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije je kot žena Jurija Rauberja navedena le z imenom Marija Gall pl. Rudolfseck (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber), Lukantschitschev rodovnik Rauberjev ji daje v isti vlogi dvojno ime Ana Marija (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v), Leyserjev rodovnik v Schönlebnovi Genealogiji navaja kot Viljemovo ženo Maksencijo Gall (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 401). Čigava hči je bila Ana Marija, razkriva Lukantschitschev rodovnik rodbine Valvasor (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 176v, 177v 178). – Mlajše rodovno deblo vseh vej Gallov zmotno navaja, da je bila Ana Marija hči Maksimilijana Galla pl. Rudolfsecka in Ane, rojene Rasp, z Viljemom Leyserjem pa naj bi se poročila leta 1580 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 3, št. 85, Gall). Toda Maksimilijan se je poročil z Raspo šele leta 1594 (gl. op. 211). V istem mlajšem genealoškem viru je še ena huda pomota: Maksimilijan naj bi bil sin Franca Galla in Elizabete, rojene Sigesdorf. Vsi razpoložljivi viri pričajo, da sta bila njegova starša dejansko Martin in Katarina, rojena Obračan, brat pa Franc Krištof. Maksimilijan, Martinov dedič, je namreč tako v imenjski knjigi kakor v drugih virih izrecno imenovan kot brat Franca Krištofa (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 76v; StLA, Landrecht, K 242, Gall (1), 29. 3. 1614, fol. 3, 4), ta pa v vseh genealogijah kot sin Martina in Katarine (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 58, 61; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 3, št. 85, Gall).

²⁶¹ Valvasor pravi, da so Galli zgradili »grad Moravče« v 16. stoletju in prav tako Češnjice, ko so zaradi večjega udobja zapustili stari grad Rožek (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 340, 379). O gradnji Češnjic med letoma 1550 in 1557 je v svoji družinski kroniki poročal Martinov brat Hans Gall (Radics,

Familien-Chroniken, str. 7), medtem ko o času nastanka dvorca Moravče in njegovem graditelju nimamo tako natančnih poročil. Iz Hansove navedbe, da se je leta 1548 po več letih vojaške službe znašel spet doma v Moravčah (*anhaimbs zu Moreytsch*), gre sklepati, da je moravški dvorec tedaj že stal in da ga je postavil oče Krištof, ki je umrl leta 1547 (prav tam, str. 6–7; prim. Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 197). Leta 1553 je Martin izdal neko fevdno pismo še na Rožeku (*zw Rudolfseckh*), Hans pa leta 1572 v Moravčah (*zw Mareytsch*) (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 1441, 1553 III. 1., Rožek; št. 1633, 1572 II. 2., Moravče).

²⁶² Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 197 sl.; Kos, *Vitez in grad*, str. 36.

²⁶³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 76v.

²⁶⁴ O vojaških podvigih bratov Gall gl. zlasti družinsko kroniko Hansa Galla in njegovega sina Andreja (objava v: Radics, *Familien-Chroniken*, str. 6–7).

²⁶⁵ Valvasor, *Die Ehre XII*, str. 52, 121.

²⁶⁶ Dimitz, *Geschichte Krains. Zweiter Theil*, str. 264.

²⁶⁷ Prim. Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 198–199.

²⁶⁸ Elze, *Die Universität Tübingen*, str. 72; prim. Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 199.

²⁶⁹ Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 287, 288. – O skrivanju Trubarja tudi: Elze, *Die Universität Tübingen*, str. 72.

²⁷⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 476.

²⁷¹ Prodaja polovice gradov Moravče in Rožek Maksimilijanu je bila v kranjski imenjski knjigi vpisana leta 1590 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 76v).

dorf,²⁷² saj drugega Galla z imenom Maks v tem času ne poznamo. Potemtakem sta bila zakonca Maksimilijan (Maks) in Regina z Janezom Vajkardom Valvasorjem v dvojnem sorodstvu – njegov prastric in prababica.

V zvezi z Maksimilijanom Gallom pl. Rudolfseckom, polihistorjevim prastricem, kaže posebej poudariti naslednje. Njegova hči Katarina iz drugega zakona, poročena pl. Barbo,²⁷³ je bila še leta 1642 skupaj s hčerkama ena zadnjih in najvztrajnejših protestantk na Kranjskem. Protireformacijska komisija je tri Barbove ženske torej obravnavala v času, ko je bil Janez Vajkard Valvasor že na svetu.²⁷⁴ Še več, sestri Barbo sta se v naslednjih letih – kot smo že omenili – omožili v Valvasorjevo rodbino, prva je postala žena polihistorjevega bratranca Janeza Krstnika, druga pa soproga polbrata Karla.²⁷⁵

Maksimilijanova sestra, polihistorjeva moravska prababica Ana Marija Gall, je torej izvirala iz protestantske družine in se je v takšno družino tudi omožila, ko jo je Viljem Leyser leta 1580 (po viru druge roke) odpeljal na Štajersko. Ni naključje, da se je hči Doroteja Leyser, Valvasorjeva babica (roj. kmalu po 1585), kot nevesta vrnila na Kranjsko, kjer so jo poročili v prav tako protestantsko okolje. Leta 1605 je na Kravjeku stopila pred oltar z Jurijem Rauberjem, čigar mati se je prej kot vdova omožila z nevestinim stricem Maksimilijanom Gallom, bratom Ane Marije Leyser.

Dorotejin oče Viljem Leyser, nazadnje graščak na Legnu ter zastavni imetnik Forhteneka pri Šoštanju in dvorca »Rain«, je umrl konec leta 1616, prav v dneh, ko je hči izgubila moža Jurija Rauberja.²⁷⁶ Leyserjeva žena oziroma mati Ana Marija tedaj že nekaj časa ni bila več živa, kajti Viljem se je kot vdovec oženil s svojo gosposdinjo Lizo, ki ga je spremljala do konca življenja.²⁷⁷ Sin Jurij David je tedaj prebival v Parizu, hči Ana Katarina pa je bila omožena s Hansom Holz-

apflom.²⁷⁸ Ni dvoma, da so bili tudi legenski Leyserji protestanti, tako kot nekateri njihovi v deželi bolj izpostavljeni sorodniki,²⁷⁹ ter Leyserjevo s porokama povezano kranjsko sorodstvo: Galli pl. Rudolfseck, iz katerih rodu je izvirala Viljemova žena Ana Marija, in Rauberji, v katerih rodbino se je omožila hči Doroteja. Zgovorno je dejstvo, da se je Viljemov sin Jurij David Leyser, dedič Legna,²⁸⁰ kot protestant okoli leta 1630 preselil na Ogrsko. Legen je prodal, a ga je s tožbo in izvršbo dobil nazaj, in ko zanj ni našel novega primerne kupca, si je izprosil dovoljenje, da je smel posest upravljati po katoliškem oskrbniku (1638).²⁸¹ Sam je ostal na Ogrskem, kjer je leta 1649 prejel indigenat²⁸² in umrl še isto leto ali v začetku leta 1650 v Schlainingu na današnjem Gradiščanskem.²⁸³

O poznejših odnosih Leyserjev in Rauberjev ne vemo nič določnega, kot tudi ne, ali je Doroteja na Kranjskem vzdrževala stike s sorodniki po materi, rojeni Gall pl. Rudolfseck. Leta 1605 so jo torej poslali na dolenski Kravjek in žena Jurija Rauberja je bila do moževe zgodnje smrti enajst let pozneje (1616).

Nedvomno je njuna hči, **polihistorjeva mati Ana Marija Rauber**, odraščala na Krumperku, ni pa gotovo, ali se je tam že rodila. Po sekundarnih rodoslovnih virih so imeli njeni starši sedem otrok, vendar je posredi evidentna pomota, saj so bili štirje za njune otroke občutno prestari.²⁸⁴ O ključnem med njimi,

²⁷⁸ StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 6. 4. 1617, fol. 291–294.

²⁷⁹ O Leyserjih protestantih gl. Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zweyter Theil*, str. 395. – Pomenljivo je dejstvo, da Leyserjev z Legna nikoli ne srečamo med krstnimi botri župnije Stari trg pri Slovenj Gradcu; v najstarejši krstni matici 1597–1609 se omenjajo le enkrat, in sicer posredno pri krstu nezakonskega otroka njihovega valpta Lovrenca 29. septembra 1604: »Laurentio qui fuit Vaupott apud Laÿsor (NŠAM, Matične knjige, Stari trg pri Slovenj Gradcu, R 1597–1609, pag. 90).

²⁸⁰ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 242.

²⁸¹ StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 1, 26. 6. 1638, fol. 3–4. – Drugačne podatke o prodaji navaja Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 170–171.

²⁸² Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zweyter Theil*, str. 395.

²⁸³ Na prošnjo vdove Uršule, rojene pl. Gloyach, s katero se je poročil leta 1628 in ki je očitno ostala na Štajerskem, so leta 1650 popisali pokojnikovo skromno zapuščino na Legnu, kjer je stalno prebival samo Leyserjev oskrbnik. Vdova je uživanje legenske posesti prepustila v zakup najstarejšemu sinu Sigmundu Frideriku (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 2, fol. 211–229, 17. 3. 1650, 21. 1. 1650, 31. 1. 1650).

²⁸⁴ Po Lukantschitschevem rodovniku rodbine Rauber (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 143) naj bi bili njuni otroci tudi: Janez Friderik, že leta 1615 stotnik v Karlovcu; Janez Ludvik, poročen že leta 1612; Sidonija, žena Janeza Franciška Sigesdorfa, ki je bil leta 1629 skrbnik zapuščine Janeza Friderika Rauberja; Wolfgang Jakob, ki je že leta 1605 študiral. Vsi razen Wolfganga Jakoba so navedeni tudi na največjem Rauberjevem rodovniku v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber). Vsem štirim gre kot očeta pripisati Jurijevega polbrata Adama Rauberja († 1595) s Kravjeka, ki je imel po istem rodovniku dve ženi in pet otrok ter bil potrjeno oče Janeza Friderika (gl. naslednjo pompo).

²⁷² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v.

²⁷³ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 3, št. 85, Gall; šk. 1, št. 20, Barbo.

²⁷⁴ Gl. op. 36.

²⁷⁵ Gl. op. 35.

²⁷⁶ Uradni ukaz za inventarizacijo imetja Viljema Leyserja je bil izdan 3. januarja 1617 (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 18. 1. 1617, fol. 289), dva dni zatem pa so v Dobu pokopali Jurija Rauberja, po virih druge roke umrlega 19. decembra 1616 (gl. op. 300).

²⁷⁷ Očetovo dejanje vsaj eni od hčerk ni moglo biti pogodu, zato je prišlo ob inventarizaciji njegove zapuščine do manjšega zapleta. Kdaj se je Viljem vnovič poročil, lahko le ugibamo. V poročni matici župnije Stari trg pri Slovenj Gradcu za obdobje od 1600 do 1625 ni Leyserjeve druge poroke, člani njegove družine pa se v desetletju 1597–1609 tudi nikoli ne pojavijo kot krstni botri (NŠAM, Matične knjige, Stari trg pri Slovenj Gradcu, R 1597–1609 in P 1600–1625). Da je bilo Viljemovi drugi ženi ime Liza, pričajo v letih 1615–1617 podložniške pritožbe slovenjgraškega Rotenturna, katerega gospoda naj bi bila najprej oba Leyserja in nato sama vdova (Koropec, *Mi smo tu*, str. 86). Ker Rotenturna v Viljemovem zapuščinskem inventarju ne zasledimo (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 6. 4. 1617), je šlo slej ko prej za Legen.

Janezu Frideriku Rauberju, sodobni viri jasno povedo, da gre za sina znamenitega Adama Rauberja.²⁸⁵ Dejansko sta imela Jurij in Doroteja Rauber le tri otroke oziroma jima jih je toliko odrastlo, medtem ko govori Valvasor v *Slavi* sploh samo o dveh hčerkah in sina niti ne omenja.²⁸⁶ Najstarejša *Regina Doroteja*, ki je na rodovnih deblih obakrat navedena prva,²⁸⁷ dvojno ime pa je dobila po materi Doroteji in očetovi materi Regini, rojeni Sigesdorf, se je morala roditi kmalu po letu 1605. Tako se je tudi prva osamosvojila, in sicer leta 1623, ko ji ni bilo več kot dobrih sedemnajst let in se je poročila z Janezom Ludvikom pl. Raspom s Sostrega in Dola, poznejšim gospodarjem Krumperka.²⁸⁸ Rauberjev srednji otrok je bil glede na zaporedje v rodovnikih *Volfgang Danijel*, kar se ujema tudi z vsemi znanimi podatki. Leta 1625, ko mu je bilo kakšnih sedemnajst ali osemnajst let, je cesar Ferdinand II. podelil v fevd grad Krumperk (*den Thurn Kbrauperg*) ter razna zemljišča Janezu Frideriku Rauberju kot varuhu in nosilcu fevdov mladoletnega bratranca (*seines unvrogtbaren Vätters*) Volfa Danijela, sina pokojnega Jurija.²⁸⁹ Najmlajša med (preživelimi) otroki pa je bila polihistorjeva mati *Ana Marija*, leta 1632 omožena z Jernejem Valvasorjem.²⁹⁰ Vprašanje, kdaj je prišla na svet, je tesno povezano z drugim vprašanjem: se je rodila še na Kravjeku ali že na Krumperku? Za čas njenega rojstva je malo opore. Rodovniki jo med sorojenci vedno navajajo na tretjem mestu, a ni rečeno, da je bila res tretja po vrsti, saj poznajo le Jurijeve odrasle otroke. Pred njo bi tako lahko prišel na svet še kateri, danes neznani brat ali sestra. Spodnja meja njenega rojstva je leto 1607, dve leti po poroki staršev, a le v primeru, da bi se prva dva otroka rodila kot dvojčka ali pa ona v paru. Zgornjo mejo predstavlja leto 1617, če bi luč sveta zagledala že kot posthumna in bi se z Jernejem Valvasorjem potemtakem poročila pri 15-ih (1632). Za

primerjavo povejmo, da je bila njena sestra Regina Doroteja stara ob poroki leta 1623 vsaj šestnajst, raje sedemnajst let. Rojstvo Ane Marije glede na možni razpon 1607–1617 zelo okvirno postavljamo v čas okoli leta 1610. Povsem mogoče je torej, da je na svet prišla še na Kravjeku, saj so Rauberji izpričani na Krumperku prvič šele spomladi 1611. Nikogar od Jurijevih otrok sicer ne najdemo v krstni matici župnije Dob, ki se začinja januarja 1606,²⁹¹ vendar njihova odsotnost glede na izkušnje z maticami, posebej dobskimi, ne pomeni nujno, da se nobeden ni rodil na Krumperku. Dejstvo, da jih v matici pogrešamo, tudi ni zadosten dokaz za podmeno, da so bili krščeni kot protestanti. Plemiških otrok namreč tedaj pogosto niso vpisovali v krstne matice, vsi plemiči pa tudi niso botrovali navadnim krščencem in jih tako v maticah ne najdemo niti kot botre.²⁹² Vsaj polihistorjeva teta Regina Doroteja se je kot najstarejši Rauberjev otrok še rodila na dolenskem Kravjeku, »matičnem« Rauberjevemu gradu, po katerem je njena rodbina tudi dobila prvi predikat »zum Weineck«. Miklavčičev podatek, da je bil Krumperk v začetku 17. stoletja v zastavi rodbine Rasp, se ujema s sklenitvijo poročne pogodbe Elije Raspa na krumperškem gradu leta 1607.²⁹³

Zadnja leta je torej Jurij Rauber gospodaril na Krumperku ter hkrati v letih 1610 do 1616 opravljal pomembno funkcijo stanovskega glavnega prejemnika.²⁹⁴ V takšnem okolju je njegova hči, polihistorjeva mati Ana Marija, preživljala zgodnje otroštvo in že zgodaj izgubila očeta. O verski pripadnosti Rauberjeve družine viri molčijo, toda Jurijev pokop 5. januarja 1617 v župnijski cerkvi v Dobu²⁹⁵ kaže, da je pred smrtjo slej ko prej postal katoličan, četudi morda samo navzven. To namreč ni bil več čas, ko so v župnijskih cerkvah pokopavali celo goreče protestante. Malo prej je dobsko župnijo leta 1616 kot župnik-vikar prevzel zgleden mlajši duhovnik Janez Pomlade,²⁹⁶ ki v cerkvi vsekakor ne bi dovolil pokopati očitnega luterana. Šest let zatem je hči Regina Doroteja izpričana pri katoliškem krstu v Dobu kot krstna botra, in sicer 2.

²⁸⁵ Razmerje oče–sin je na podlagi virov v Štajerskem deželnem arhivu ugotovil že Radics (*Johann Weikhard*, str. 41). Izrecno ga navaja tudi imenjska knjiga ob prepisu gospostva Kravjek na sina leta 1619 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 128v). Poleg tega je o tem jasen tudi Valvasor sam (*Die Ehre XI*, str. 635). – V fevdnem pismu iz leta 1625 je Janez Friderik kot varuh Jurijevega sina Volfa Danijela označen kot varovančev bratranec (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2207, 1625 V. 14., Gradec).

²⁸⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 317.

²⁸⁷ Medtem ko je v Zbirki rodovnikov navedena le kot žena Janeza Ludvika pl. Raspa (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber), je v Lukantschitschevi genealoški zbirki poleg tega podatka po pomoti omenjeno še neko pismo (*Widerfallbr.*), ki naj bi leta 1596 nastalo na Kravjeku (*orig. 1596 Weineck*). Dejansko Regine Doroteje tedaj še ni bilo na svetu, Janez Ludvik Rasp pa je imel kakšno leto; ko je 6. junija 1646 umrl, mu namreč mrliška matica ljubljanske stolne župnije daje 51 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1635–1657, pag. 89). Rojen je bil torej okoli leta 1595.

²⁸⁸ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, Krumperk, 6. 2. 1623.

²⁸⁹ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2207, 1625 V. 14., Gradec.

²⁹⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1632–1651, pag. 2, 20. 4. 1632.

²⁹¹ NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1606–1623.

²⁹² Golec, Plemstvo v cerkvenih, str. 88–98, 105. – Vse omembe družine Rauber v prvi dobski krstni in poročni matici do leta 1623 se nanašajo na njeno služinčad. Navzočnost Rauberjev na Krumperku posredno najprej spričuje krst Marije, nezakonske hčerke Rauberjevega služabnika Mihaela (*Michaelis Famuli D.[omini] Raubarii*) 12. avgusta 1611. 16. marca 1622 je bil krščen sin istega Mihaela, zdaj navedenega kot pristavnik gospe Rauberjeve (*Michaelis Dominae Rauberin maier*). (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1606–1623, s. p.; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 97). Konec leta 1613 se je poročila Rauberjeva kuharica Ursula (*Ursula coqua Domini Rauber*) (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, P 1611–1622, s. p.; Vrhovnik, Plemenitniki, str. 98).

²⁹³ Gl. op. 230.

²⁹⁴ Gl. op. 242 in 243.

²⁹⁵ Datum in kraj pokopa navaja I. Vrhovnik po krumperških koledarskih zapiskih (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 98).

²⁹⁶ O Pomladetu: NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 375, Dob, pola 2.

januarja 1623,²⁹⁷ le malo preden se je omožila z (nekdanjim) protestantom Raspom.

Najsi je bila torej polihistorjeva mati Ana Marija krščena kot evangeličanka ali ne, ostaja dejstvo, da je izšla iz neprimerno bolj protestantstvu naklonjenih razmer in rodbine kakor njen soprog Jernej Valvasor. Oba njena starša sta odrasčala v protestantskih družinah, kar je potrjeno tudi za njenega očima Leopolda Raumschüssla, čigar starši so se leta 1592 poročili po evangeličanskem obredu,²⁹⁸ njegov oče Danijel pa bi moral leta 1604 velesovski priorici vrniti žitno desetino, prisvojeno med reformacijo.²⁹⁹

Jurij Rauber, Valvasorjev ded, ni poznal svojih vnukov, saj je preminil že konec leta 1616, ko njegova najstarejša hčerka še ni mogla imeti enajst let, polihistorjeva mati Ana Marija pa jih je štela še manj, največ devet. Po sekundarnih virih je med Jurijevo smrtjo 19. decembra 1616 in pokopom v župnijski cerkvi v Dobu 5. januarja 1617 minilo celih 17 dni, kar bi kazalo na prepisovalsko pomoto ali na to, da Jurija smrt ni doletela doma. Toda verodostojen vir o pokopu, danes pogrešani krumperški koledarski zapiski, izrecno pravi, da je »umrl na svojem gradu Krumperku«.³⁰⁰

Po Lukantschitschevi genealogiji naj bi vdova še isto leto 1617 prepustila Krumperk v zakup svojemu svaku (*Ihren schwogern*) Janezu Frideriku Rauberju,³⁰¹ dejansko Jurijevemu nečaku,³⁰² vendar govorijo sočasni viri o tem nekoliko drugače. Leta 1619 je vdova kot varuhinja (*Gerhabin*) svojih hčerk (in nedvomno tudi sina) z Janezom Friderikom sklenila pogodbo, s katero je ta postal varuh. Kot bomo videli, sta hčerki veljavnost pogodbe dvajset let pozneje izpodbijali, češ da sta bili z njo oškodovani.³⁰³ Podrobnosti o varuštvu nad sirotami žal ne poznamo, ker so primarni viri iz tega

časa zelo pomanjkljivi.³⁰⁴ Potem ko se je vdova Doroteja leta 1622 ali 1623 vnovič omožila, in sicer z Leopoldom pl. Raumschüsslom,³⁰⁵ starejša hči Regina Doroteja pa leta 1623 z Janezom Ludvikom pl. Raspom,³⁰⁶ je naslednje leto 1624 nastal inventar o delitvi Jurijeve premoženjske zapuščine na Krumperku.³⁰⁷ Na polovico so si jo razdelili vdova in sirote, katerih varuh Janez Friderik Rauber je skupaj z Raspom sodeloval pri delitvi in v čigar roke je prišel delež, ki je pripadel sirotam.³⁰⁸ Starejša hči Regina Doroteja, medtem že poročena, je pri delitvi posameznih predmetov vedno navedena posebej kot »gospa Rasp«, za razliko od (obeh) »anonimnih« sirot (*Pupillen*), brata Volfganga Danijela in sestre Ane Marije. Za zadnjo, polihistorjevo mater, lahko iz edine omembe v inventarju – »gospodična Marija« (*der Freilein Maria*) – ugotovimo ne nepomemben podatek, da so jo klicali z drugim od obeh imen – Marija.³⁰⁹ Iz inventarja je mogoče posredno, a dovolj jasno razbrati, da sta mati Doroteja in očim Leopold Raumschüssl tedaj še živela na krumperškem gradu,³¹⁰ izvemo pa tudi, da je morala vdova po Jurijevi smrti znaten del živine izročiti dedičem Adama Rauberja s Kravjeka.³¹¹ Na splošno daje inven-

²⁹⁷ NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p.; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 98.

²⁹⁸ Poroka njegovih staršev je bila 13. decembra 1592 vpisana v danes izgubljen poročno matico ljubljanske protestantske občine (prepis vpisa v: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 149v).

²⁹⁹ ARS AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 91, fasc. I/54/5, snopič 6, Registraturbuch Vber die Religion Reformations schriften des Hertzoghtums Crain vom 1600 bis 1616 Jahr, fol. 8v, pag. 126.

³⁰⁰ V poznejših rodoslovnih virih se kot datum smrti vedno pojavlja 19. december 1616 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber). Datum in kraj pokopa 5. januar 1617 navaja I. Vrhovnik (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 98) in po njem A. Koblar (K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119). Koledarskih zapiskov, ki jih citira Vrhovnik (Krump. koled. zap.), ni danes ne v arhivskem fondu gospostva Krumperk (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, popis) ne v zbirki rokopisov Arhiva Republike Slovenije (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, popis).

³⁰¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 142v.

³⁰² Gl. op. 284.

³⁰³ Na podlagi danes pogrešanega vira v Štajerskem deželnem arhivu je zadevo iz leta 1639 opisal Radics (*Johann Weikhard*, str. 41). Prim. op. 235. – Ker tedaj brat oziroma sin Volfgang Danijel ni bil več živ, se njegovo ime ne omenja.

³⁰⁴ V fondu kranjskega ogradnega sodišča pogrešamo protokole od leta 1614 do 1644 (ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, popis).

³⁰⁵ V najstarejši krstni matici župnije Dob je 16. marca 1622 naveden »pristavnik gospe Rauber« (*Michaelis Dominae Rauberin Maier*), torej vdove Doroteje, ki se dotlej še ni ponovno poročila (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p.; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 97). Prva dobska poročna matica, ki se konča 15. oktobra 1622 in ji sledi dolgotrajna vrzel, njene vnovične poroke ne navaja (prav tam, P 1611–1622). Z novim priimkom jo prvič srečamo v dopisu o opravljeni inventuri Jurijevih razdeljenih premoženj, ki se sklicuje na uradni ukaz inventurnim komisarjem z dne 6. novembra 1623, izdan na prošnjo tedaj že vnovič omožene vdove: »Frauen Dorothea Rämbschislin einer gebornen Leyserin« (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–11, pag. 23, spremni dopis, 18. 2. 1624). Njen novi soprog Leopold je pred poroko ali celo že v zakonu zaplodil nezakonskega otroka, krščenega 6. februarja 1624 v Ljubljani na ime Justina. Skoraj ni dvoma, da gre pri »plemenitih starših« (*Nobilitibus Parentibus*) Leopoldu in Elizabeti zanj, ne za soimenjaka, še posebej, ker sta bila gosposka človeka tudi krstna botra. Otrok se je rodil v mestu (*ex Civit.*), kjer je očitno prebivala njegova mati, in je šele čisto na koncu vpisa označen kot nezakonski (*illegitimè*) (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, pag. 128).

³⁰⁶ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, Krumperk, 6. 2. 1623.

³⁰⁷ Gl. op. 220.

³⁰⁸ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–11, pag. 23–25, spremni dopis, 18. 2. 1624.

³⁰⁹ Prav tam, pag. 3.

³¹⁰ Po navedbi v spremnem dopisu so Doroteji na njeno odgovornost in proti reverzu pustili nerazdeljeno živino, prejo, drva in drugo, kar je spadalo h gradu (prav tam, pag. 24). Njen mož Leopold Raumschüssl je obdržal lovsko in ribiške mreže, ker se je zavezal, da bo polovico ob polnoletnosti izročil sirotam (prav tam, pag. 17). Prav tako je Doroteja obdržala živino, žito in podobno ob obljubi, da jih bo prepustila otrokom, ko postanejo polnoletni (prav tam, pag. 18).

³¹¹ Adamovim dedičem je pripadlo 18 glav goveje živine (prav tam, pag. 19).

tar vtis o dobri založenosti Krumperka z vsem potrebnim, a bi težko govorili o kakšnem razkošju in dragocenostih.³¹² Medtem ko pokojnikove listine niso popisane iz preprostega razloga, ker si jih dediči kot materialno brezvrednih niso delili, to ne more veljati za knjige in slike, ki jih na gradu očitno ni (več) bilo.

Tedaj sta že držala roko nad Krumperkom dva priženjena moža, vdovin novi soprog in hčerkin mož. Oba sta izviralna iz protestantskih družin, bila podobne starosti in sta se skoraj hkrati poročila z Rauberjevima ženskama dveh generacij. Dorotejin drugi mož **Leopold pl. Raumschüssl** (* kmalu po 1592, † 1659), kakšnih pet do sedem let mlajši od vdove,³¹³ je bil sin Danijela in Magdalene, rojene pl. Bonomo.³¹⁴ Raumschüsslov rod je že od 14. stoletja izpričan v Celjski grofiji, na Kranjskem pa od 16. stoletja, kamor so po štajerskem Šeneku prinesli plemiški predikat »zu Schöneck«.³¹⁵ Leopoldov ded Leopold st. je tu posedoval dvorec Belnek pri Moravčah, po katerem je rodbina dobila še predikat »zu Wildeneck«.³¹⁶ Sicer pa je bil prav Leopold Raumschüssl st. tisti, ki je leta 1580 prodal Medijo prvemu kranjskemu Valvasorju Janezu Krstniku.³¹⁷ Raumschüsslovo posest sta si leta 1605 razdelila sinova Danijel in Baltazar, pri čemer je Belnek pripadel Baltazarju, stricu Leopolda ml., poznejšega očima polihistorjeve matere.³¹⁸ Kje je z dru-

žino prebival oče Danijel, ni natanko dognano, toda prav vse kaže na Volčji potok pri Kamniku, tedaj v lasti ženine družine Bonomo.³¹⁹ Razmeroma skromna imenjska renta, ki jo je Leopold podedoval po očetu, se je z leti vztrajno manjšala³²⁰ in ni predstavljala njegovega glavnega imetja. Po materini rodbini Bonomo mu je namreč pripadla veliko večja posest Mengša in Volčjega potoka.³²¹ V Mengšu, kjer je zgradil nov

goldinarji in pol imenjske rente; pri Baltazarju je šlo za belneško posest (*wegen Wildeneckh*), medtem ko je imel Danijel le plemiški naslov »zum Wildeneckh«. – Baltazarjevo zapuščino so leta 1630 popisali na Belneku (prav tam, lit. R–13, 13. 5. 1630).

³¹⁹ Danijel se je v Volčjem potoku leta 1592 poročil (gl. op. 313), nato je tam s polbratom Baltazarjem leta 1605 sklenil delilno pogodbo za Belnek (gl. op. 318), med regesti listin v njegovem zapuščinskem inventarju pa najdemo tudi zakupne račune za posest Volčjega potoka za leta 1611–1613 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–12, 27. 6. 1624, pag. 8/Nr. 36). Njegovo zapuščino so leta 1624 popisali v malem dvorcu Kacenberg pri Kamniku, ki ga je šele nekaj tednov prej kupila njegova druga žena Barbara, rojena baronica Dietrichstein, in sicer skupaj z neko hišo v Kamniku od Henrika Paradeiserja (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 38/Nr. 124). M. Smole ni opazila, da je bil izstavitelj kupnega pisma Paradeiser, in ne Raumschüsslova, zato je slednjo zmotno navedla kot prodajalko (Smole, *Graščine*, str. 206). V kranjski imenjski knjigi se posest skriva pri Barbarini imenjski renti, vpisani brez letnice, ko je bila lastnica že vdova; šlo je za poldrugi goldinar rente, ki se je nanašala na imenje Aleksandra Schwaba (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 87). Schwaba omenja kot lastnika Kacenberga tudi Valvasor, za njim pavšalno gospode Raumschüssle, ti naj bi ga prodali menceškemu župniku Šegi, po njegovi smrti pa podedoval župnikov brat Andrej, meščan v Kamniku (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 298). Po imenjski knjigi je dal malo imenje leta 1635 prepisati Gašperju Šegi Leopold Raumschüssl, in sicer kot varuh (svojega polbrata) Adama (kot v isti opombi zgoraj). O sorodstvenih razmerjih med Raumschüssli: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148–148v. O lastnikih Volčjega potoka: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 657; prim. Smole, *Graščine*, str. 536.

³²⁰ V kranjski imenjski knjigi 1619–1661 je Danijelovih začetnih približno 23 goldinarjev in pol imenjske rente še pred njegovo smrtjo (1624) padlo na dobrih 16 goldinarjev (1621), Leopold, ki niti ni bil samostojno vpisan, ampak je nekajkrat omenjen pri očetovi posesti, pa jo je do leta 1643 zmanjšal na vsega nekaj več kot 5 goldinarjev (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 87). Po štajerski imenjski knjigi je imel Danijel dobrih 15 goldinarjev kupljenega Bonomovega imenja; tega so leta 1637 prepisali na sina Leopolda, v čigar rokah je ostalo vse do njegove smrti (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 290, 293).

³²¹ Posest je bila v imenjski knjigi vodena na ime dedičev Nikolaja Bonoma z Mengša in Volčjega potoka. Ko je leta 1639 pri posestni spremembi prvič omenjen Leopold Raumschüssl, je šlo za skoraj 100 goldinarjev imenjske rente, do njegove smrti pa se je zmanjšala na slabih 56 goldinarjev, največ leta 1647 s prodajo Volčjega potoka, za blizu 33 goldinarjev (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 72, 73). Leopold Raumschüssl je v imenjsko knjigo samostojno vpisan samo za imenjsko rento približno 11 goldinarjev in pol, ki so mu jo leta 1638 prepisali od strica Jurija Sigfrida, a jo je še istega leta odstopil Jerneju Valvasorju in svojemu bratrancu Marternusu Raumschüsslu (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 86). O sorodstvu: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148–148v.

³¹² Prim. Žontar, *Zemljiško gospostvo*, str. 438.

³¹³ Ob smrti 16. novembra 1659 naj bi mu bilo po koledarskih zapiskih Gabrijela Lukanciča 67 let (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 149v). Potemtakem bi se rodil leta 1592, toda po danes izgubljeni protestantski poročni matici so se njegovi starši 13. decembra istega leta šele poročili, in sicer v dvorcu Volčji potok (prav tam).

³¹⁴ O sorodstvenih razmerjih: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148–148v.

³¹⁵ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148–148v; Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 262; Kos, *Vitez in grad*, str. 99.

³¹⁶ Leopold je Belnek z ženitvijo pridobil od pl. Laaserjev (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 651), in sicer najprej le tretjino, drugi dve tretjini pa je leta 1580 odkupil od dveh ženinih svakov (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–13, 13. 5. 1630, pag. 13/Nr. 25, pag. 14/Nr. 26). Prim. Smole, *Graščine*, str. 79. – Ime Belneka so imeli pozneje v baronskem naslovu tudi Valvasorji (od 1667), saj je dvorec kupil polihistorjev polbrat Karel. Tako kot ni znan natančen čas prodaje Gamberka, ne poznamo podrobnosti o Karlovm nakupu Belneka (pred 1667, ko ga kot del baronskega naslova navaja diploma o pobaronjenju (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Valvasor, Karl und Johann Adam und die Schwestern 17. XI. 1667; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 290, op. 50). Glede na botrstvo njegove žene Ane (Rozine) v moravški krstni matici sredi leta 1665, je bil Belnek tedaj najverjetneje že Valvasorjev (NŠAL, *ŽA Moravče, Matične knjige*, R 1655–1666, s. p., 24. 5. 1665). V kranjski imenjski knjigi je bila belneška posest vpisana na ime Karla Valvasorja šele leta 1669 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 76).

³¹⁷ Golec, *Valvasorjev izvor* (1. del), str. 20–21.

³¹⁸ O delitvi posesti: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–12, 27. 6. 1624, pag. 3/Nr. 12. – V kranjsko imenjsko knjigo 1619–1661 so najprej vpisali preprosto dediče Leopolda Raumschüssla »zum Wildeneck« brez navedbe višine imenjske rente, že leta 1619 pa sta sledila Baltazar s približno 27 goldinarji in pol ter Danijel z okoli 23

dvorec, je gospodaril do smrti (1659),³²² Volčji potok pa je leta 1647 prodal polihistorjevemu veliko starejšemu bratrancu Janezu Juriju pl. Posarelu.³²³ V tridesetih in štiridesetih letih je bil vsaj desetletje in pol tudi zakupnik gospostva Križ pri Komendi,³²⁴ medtem ko se je moral s Krumperka umakniti. Tam je namreč leta 1628 zagospodaril **Janez Ludvik Rasp** (* ok. 1595, † 1646), soprog Raumschüsslove pastorke, domače hčerke Regine Doroteje Rauber. Doma je bil iz bližnjega dvorca Dol, rojen kot sin Janeza Sigfrida pl. Raspa († 1622) in Katarine, rojene Raumschüssl.³²⁵ Raspova rodbina se je na Kranjskem uveljavila že s prvim predstavnikom, ki se je v začetku 16. stoletja priselil z Bavarskega in v deželi opravljal pomembne funkcije, nato pa sta njegova sinova zasnovala dve rodbinski veji – dolsko-sostrsko in starološko.³²⁶ Prapravnuk Janez Ludvik iz prve veje je poleg podedovanih posesti Dol in Sostro,³²⁷ kupil in dogradil še

manjši dvorec Perovo pri Kamniku.³²⁸ Z družino je sicer nekaj časa živel na Jabljah pri Trzinu, ki jih je imel njegov oče v zastavi od Lambergov,³²⁹ in nato do konca na Krumperku. Tu je v začetku stoletja prebival že njegov starejši brat Elija Rasp († 1612), ki je imel posest po M. Miklavčiču v zastavi od Rauberjev.³³⁰ Tako se je Janez Ludvik čutil nemara še bolj poklicanega, da se prek poroke s hčerko pokojnega Jurija Rauberja uveljavi kot novi krumperški gospodar.

Do kdaj natanko je na Krumperku živel in gospodarila **vdova Doroteja Rauber s svojim drugim možem Leopoldom Raumschüsslom**, razpoložljivi viri ne povedo, kakor tudi ne, ali se je z njima odselila hči oziroma pastorka Ana Marija, potem ali preden sta se tja preselila njena sestra Regina Doroteja in svak Janez Ludvik Rasp. Zadnje se je po krumperških koledarskih zapiskih zgodilo 29. aprila 1628.³³¹ Omenili smo že, da kraj nastanka poročne pogodbe Ane Marije z Jernejem Valvasorjem (5. aprila 1632) Križ pri Kamniku kaže tudi na njeno odselitev z materjo in očimom. Prav omenjeni koledarski zapiski so bili za zgodovinarje temeljni oziroma edini vir o tem, kaj se je od dvajsetih do štiridesetih let 17. stoletja dogajalo z lastništvom in gospodarjenjem na Krumperku. Na podlagi Vrhovnikovih objavljenih izpiskov (1899) je Koblar (1908) sklenil, da se je zet Janez Ludvik Rasp leta 1628 »polastil Krumperka«,³³² dogajanje v zvezi s tem pa je v poljudno literaturo prišlo kot »večletni spor«, ki naj bi se leta 1643 končal s poravnavo.³³³ Kljub slabo ohranjenim virom sodne narave³³⁴ lahko sklenemo, da stvar ni potekala tako trdo, kot se zdi iz skopih zapisov. Potrjeni so namreč kontinuirani stiki med Raspi, Raumschüssli in Valvasorji, tako poslovni kot sorodstveno-prijateljski.³³⁵

(Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 354), sinu Janeza Ludvika.

³²² Raumschüssl je po navedbi v Valvasorjevi *Slavi Mengeš* dobil (*erhalten*), nato pa namesto starega gradu okoli leta 1625 ali 1630 zgradil novega in ga obdržal do smrti (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 360, 362).

³²³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 72. – Raumschüssla kot lastnika Volčjega potoka omenja Valvasor brez letnice in navaja, da ga je od njega dobil Janez Jurij pl. Posarel (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 658), polihistorjev bratranec po očetovi strani. Raumschüssl mu je Volčji potok prodal 2. januarja 1647 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 81, fasc. XXXIV, lit. P–33, 13. 2. 1654, pag. 4–5/Nr. 1). Prim. Smole, *Graščine*, str. 538. Gl. tudi Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 58.

³²⁴ Gospostva Križ pri Komendi, združenega z zgornjekamniškimi gospostvom, v imenjski knjigi ni, ker sta bili gospostvi pred tem deželnoknežji in zato obdavnici pri vice-domskega uradu (prim. Smole, *Graščine*, str. 211–212, 241). Tudi regesti listin Raumschüsslovem zapuščinskem inventarju ne povedo, kdaj pred 5. aprilom 1632 ju je Leopold pridobil. Tedaj je namreč v poročni pogodbi pastorke Ane Marije Rauber z Jernejem Valvasorjem naveden kot njun »Innhaber« (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Zenitna pisma, 5. 4. 1632). Da je šlo zgolj za zakup, razkriva regest v zapuščinskem inventarju: 6. aprila 1646 mu je Janez Krstnik grof Werdenberg izdal pobotnico za kriško in zgornjekamniško gospostvo, ki ju je Raumschüssl upravljal kot zakupnik: »bestandweiß administrirten Herrschaften« (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 21/Nr. 51).

³²⁵ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp, Fragmentum Genealogicum der Herrn Raspen Stammbaum. Prim. Miklavčič, Rasp, str. 30. – Ljubljanska mrljska matica mu ob smrti 6. junija 1646 daje 51 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89).

³²⁶ Miklavčič, Rasp, str. 29–30. – Miklavčičeva obravnava Ras-pov je najtemeljitejša, saj je vanjo pritegnil dotlej neuporabljen vire prve roke.

³²⁷ V kranjski imenjski knjigi ni bila imenjska renta njegovega očeta Janeza Sigfrida nikoli prenesena na Janeza Ludvika, je pa jasno razvidno, da je z njo upravljal že leta 1624. Po delitvi med brati so od rente v višini blizu 95 goldinarjev leta 1643 odpisali bratu Erazmu blizu 35 goldinarjev, tako da jih je ostalo 60 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 91). Valvasor Janeza Ludvika kot lastnika ne omenja, ampak pravi, da je bila »pred nekaj več kot tridesetimi leti« posestnica Dola neka nekoliko starejša evangeličanska gospodična Ras-pova, po njeni smrti pa je z delitvijo med brati pripadel Volfu Ditrihu Raspu

³²⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 437. – Posestna pridobitev iz imenjske knjige ni razvidna oziroma se skriva pod neko drugo pridobitvijo (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 91).

³²⁹ O Ras-povi navzočnosti v Jabljah leta 1627 in 1628: Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90. O lastništvu in zastavitvi Jabelj: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 271. Leta 1644 je Jablje od Maksimilijana pl. Lamberga kupil Erazem Rasp, brat Janeza Ludvika (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 68, fasc. XXXI, lit. M–39, 20. 12. 1688, pag. 20/Nr. 45). Prim. Smole, *Graščine*, str. 196.

³³⁰ Miklavčič, Rasp, str. 30.

³³¹ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90.

³³² K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119.

³³³ Stražar, *Župnija Dob*, str. 90.

³³⁴ Gl. op. 304.

³³⁵ Ob sklenitvi poročne pogodbe med Jernejem Valvasorjem in Ano Marijo Rauber na Raumschüsslovem gradu Križ pri Komendi je bil med pričami dejanja tudi Janez Ludvik Rasp (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Zenitna pisma, 5. 4. 1632). Naslednje leto 26. junija 1633 je Rasp v Komendi botroval pri krstu Raumschüsslove prvorojenke iz drugega zakona (NŠAL, ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647, s. p.). Isto leto 14. oktobra sta šla Ras-povemu otroku za krstna botra Leopold Raumschüssl in Jernej Valvasor, naslednjemu krščencu pa 20. januarja 1636 za botro Raumschüsslova druga žena Terencija, rojena pl. Dornberg (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91).

Vse kaže, da sta zakonca Raumschüssl zapustila Krumperk kmalu po razdelitvi Jurijevih premičnin, najbrž malo zatem, ko je varuh Rauberjevih otrok Janez Friderik Rauber spomladi 1625 zase izposloval fevdno pismo.³³⁶ Leopold Raumschüssl je prav v tem času zgradil novi mengeški grad, po Valvasorjevi *Slavi* okoli leta 1625 ali 1630.³³⁷ Skoraj brez dvoma so v Mengšu prišli na svet tudi nekateri njuni otroci, česar zaradi izgubljene mengeške krstne matice ni mogoče potrditi z virom prve roke.³³⁸ Kot razkriva oporoka Leopolda Raumschüssla, je imel leta 1659 sedem živih otrok, od tega štiri iz prvega zakona.³³⁹ Najstarejši sin Jurij Sigmund se je sodeč po starosti 38 let ob smrti (1663) rodil okoli leta 1625,³⁴⁰ prav verjetno še na Krumperku. Noben Raumschüsslov otrok ni bil krščen ne v Dobu, ne v Ljubljani in ne v Komendi, pod katero je spadal grad Križ, kjer se je rodila najstarejša Leopoldova hči iz drugega zakona Ivana Katarina (1633).³⁴¹ Hči iz prvega zakona Ivana, ki je postala klarisa, se je identificirala tako z Mengšem kot s Križem.³⁴² Ni izključeno, da je bil oče Leopold, ki je izviral iz protestantske družine, ob rojstvih prvih otrok sam še protestant, čeravno o tem nimamo namigov. Iz navedb v njegovi sicer veliko mlajši baronski diplomii (1654) bi lahko sklepali o ravno nasprotnem.³⁴³

³³⁶ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2207, 1625 V. 14., Gradec. – Tik pred tem se je domžalska soseska pritoževala zoper Leopolda Raumschüssla zaradi odvzetih konj, voz in sekir (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 79, Justitalia, Procesi, 17. 12. 1624, 26. 2. 1625, 6. 3. 1625, 4. 4. 1625).

³³⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 360.

³³⁸ Med mengeškimi krstnimi maticami je vrzel od leta 1607 do 1639 (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 64). Ni rečeno, da so bili krsti Raumschüsslovih otrok sploh vpisani v krstno matico.

³³⁹ Leopold našteva iz svojega prvega zakona otroke: Jurija Sigmunda, Vajkarda, redovnico Ivano in še neporočeno Benigno Rozino, iz drugega zakona pa Benigno, Konstancijo in Franca Rajmunda (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659). Leopoldov zapuščinski inventar navaja med listinami skupaj s koledarjem iz leta 1624 »različne zapise«, ki zadevajo njega in njegove otroke iz zakona s prvo ženo (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 20/Nr. 48).

³⁴⁰ Jurija Sigmunda navaja Lukantschitscheva genealoška zbirka kot edinega sina Leopolda Raumschüssla in Doroteje Leyser, vdove Rauber (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148v). Po istem viru je umrl 9. novembra 1663 ob 4. uri popoldne v Ljubljani, v Königovi hiši na trgu poleg rotovža. Ljubljanska mrliška knjiga ga označuje kot 38-letnega praporščaka pri deželni konjenici, njegovo truplo pa so prenesli v župnijo Mengeš (ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 26).

³⁴¹ Prim. NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1624–1633; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, R 1626–1631; ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647. – Ivana Katarina Raumschüssl, rojena na Križu (*nata in Arce Crucis*) in krščena 26. junija 1633 v Komendi, je bila Leopoldova hči iz zakona s Terencijo, rojeno baronico Dornberg, ki jo krstna matica imenuje Katarina.

³⁴² V kroniki in mrliški knjigi škofjelškega samostana je navedena kot Mengšanka, seznam ljubljanskih klaris pa kot kraj njenega izvora navaja Križ (Hancič, *Klarise na Kranjskem*, str. 64, 76).

³⁴³ Baronska diploma cesarja Ferdinanda III., s katero so bili 13.

Materi Doroteji je kranjska deželna pravda 3. novembra 1625 za vzdrževanje njenih otrok iz zakona z Rauberjem priznala letno 230 goldinarjev, dotedanji varuh sirot Janez Friderik Rauber, zdaj predsednik poverjeniškega urada deželnih stanov, pa je bil najpozneje spomladi naslednje leto razrešen varuštva in na njegovo mesto imenovan Janez Antlos, prokurator ograjnega sodišča.³⁴⁴ Na ukaz novega varuha je Janez Ludvik Rasp, tedaj v Jabljah, 27. decembra 1627 prepovedal krumperškimi podložnikom izkazovati pokorščino Rauberjevi vdovi, svoji tašči Doroteji. Naslednje leto mu je varuh poslal grajske ključe, Rasp pa je iz Jabelj na Krumperk odgnal živino, prepeljal žito in se po krumperških koledarskih zapiskih 29. aprila 1628 tja še sam preselil.³⁴⁵ Odtlej so na Krumperku sicer gospodarili in živeli Raspi, vendar lastništvo in delitev dediščine po Juriju Rauberju še nista bila pravno urejena. Tako je varuh sirot Antlos dve leti zatem, 25. februarja 1630, pred ograjnim sodiščem predlagal, Rasp pa predlog sprejel, da Krumperk prepustijo v odkup Raspu, ki ima do posesti že tako ali tako pravico zahtevati 14.547 goldinarjev (ženine dediščine). Za enega od štirih cenilcev krumperškega gradu in posesti so predlagali Jerneja Valvasorja, kar je njegov prvi dokumentirani stik s Krumperkom in Rauberji.³⁴⁶ Jernej tedaj še ni vdovec, je pa mogel dobiti dober vpogled v gmotno stanje svoje poznejše druge žene Ane Marije Rauber.

V času, ko je prišlo do zamenjave gospodarja na Krumperku, sicer še ne polnopravnega, z vsemi lastniškimi pravicami, in ko se je Doroteja Rauber s svojim drugim možem Leopoldom Raumschüsslom že odselila, se je precej hitro odvila in sklenila tudi usoda edinega Jurijevega sina **Volfganga Danijela Rauberja**. Ta edini pravi stric kranjskega polihistorja po materini strani si v *Slavi vojvodine Kranjske* ni prislужil omembe, čeravno je bil zadnji moški potomec krumperške veje Rauberjev. Kot rečeno, navaja Valvasor pri Krumperku zgolj, da je Jurij zapustil dve hčerki,³⁴⁷ toda dejansko

aprila 1654 povzdignjeni v baronski stan bratje Adam Sigfrid, Leopold in Erazem, povzema po prošnjih Adama Sigfrida med zaslugami Raumschüsslovega rodu tudi vojaško udejstvovanje bratov »od začetka nemške vojne pri praških nemirih« (1618) in v »furlanski vojni« (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rambschissl, Adam, Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654, fol. 3, 9).

³⁴⁴ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 85, Justitalia, Procesi, 8. 6. 1626.

³⁴⁵ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90. – Prim. K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119, ki poleg tega navaja, da je Janezu Ludviku 12. julija 1628 v gradu Dol umrl sinček Jurij Sigfrid, pokopan v dobski župnijski cerkvi. – 30. decembra 1628 je v dobski krstni matici naveden kot boter »valpet gospoda Raspa s Krumperka«: Juri Ontmon D(omi)ni Roshp de Kraitperg (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1624–1633, s. p.; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90).

³⁴⁶ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 85, Justitalia, Procesi, 25. 2. 1630. – Varuhov predlog je spodbudila zahteva Marije Schwager, ki je od sodišča dobila zaščitno pismo, s katerim je hotela odtrgati od Krumperka najboljši del posesti.

³⁴⁷ Prim. Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

ga je za skoraj poldrugo desetletje preživel tudi sin, ki pa mu zaradi zgodnje smrti ni bilo dano zasnovati družine. Leta 1628, ko je bilo Volfgangu Danijelu okoli dvajset let, je njegov očim Leopold pl. Raumschüssl prejel pismo dvornega mojstra novega cesarskega glavnega vojaškega poveljnika grofa Rambolda grofa Collalta, da je bil mladi Rauber že dodeljen na določeno mesto (*ihme bereits ein orth erlangt*).³⁴⁸ Po virih druge roke je naslednje leto 1629 sodeloval v »nemški vojni«, umrl pa že leta 1631 in neporočen.³⁴⁹ Ni znano, ali se je pred smrtjo vrnil na Kranjsko in ali je bil žrtev tridesetletne vojne. Tu bi lahko priskočil na pomoč nečak Janez Vajkard, katerega molk je lahko večpomenski. Kot vse kaže, polihistor ni imel povedati česa posebnega ne o stričevi »slavi« ne o njegovi morebitni častni smrti.

Ko je torej umrl eden od treh dedičev Krumperka, se je dediščina njegovih dveh sester samo še povečala. Poleg tega ne nepomembnega dejstva so se v letih med Raspo preselivijo na Krumperk (1628) in Valvasorjevo poroko z njegovo svakinjo Ano Marijo Rauber (1632) zgodile še druge stvari, pomembne tako za deželo kot za družini polihistorjevih staršev. Ukaz cesarja Ferdinanda II. za Notranjo Avstrijo, objavljen 1. avgusta 1628, s katerim je bilo protestantsko plemstvo v njegovih dednih deželah postavljeno pred odločitev, da se v pol leta izseli ali sprejme katoliško vero,³⁵⁰ je zadevalo vsaj Raspe, če ne tudi Raumschüsslov. Janez Ludvik Rasp je bil namreč protestant in je, kot so pričali krumperški koledarski zapiski, isto leto gostil na Krumperku nekega württemberskega magistra. Zahtevam po formalni spreobrnitvi je nato zadostil z manjšo zamudo. Ko je 28. oktobra 1629 prejel ponovni ukaz deželnega glavarja, je šel dvakrat k spovedi h kamniškim frančiškanom in nato odnesel oziroma poslal spovedna listka tako v Ljubljano kot v Gradec.³⁵¹ Devet mesecev prej so 15. januarja 1629 v ljubljanski frančiškanski cerkvi pokopali njegovo hčerko Regino Sidonijo, malo zatem se mu je rodila hči Marija Rozina, 27. februarja 1629 že krščena v katoliški cerkvi v Dobu,³⁵² medtem ko o krstih starejših otrok nimamo poročil.³⁵³ Prilagoditev novim razme-

ram je Janezu Ludviku Raspu tudi omogočila, da so ga leta 1632 izvolili za stanovskega poverjenika, člana najožjega deželnostanovskega organa.³⁵⁴ Njegov vrstnik, kakšno leto mlajši Jernej Valvasor, ki je prav v tem času šele dejavneje vstopil v kranjsko politično življenje, je malo prej, leta 1630, postal (le) stanovski glavni prejemnik.³⁵⁵ Poleg smrti njunega skupnega svaka Volfganga Danijela Rauberja je neznan kdaj v začetku tridesetih let preminila tudi tašča Doroteja Raumschüssl, bodisi v moževem novem mungeškem gradu bodisi že na Križu, kjer se je Leopold Raumschüssl, kot rečeno, potrjeno zadrževal v letih 1632 in 1633. Ko sta Ana Marija Rauber in vdovec Jernej Valvasor na kriškem gradu 5. aprila 1632 sklepala poročno pogodbo, je bila Doroteja po navedbi v pogodbi že pokojna.³⁵⁶ Glede na to, da naj bi bil sin Franc Vajkard ob smrti 15. decembra 1662 star 32 let, se je rodil okoli leta 1630.³⁵⁷ Pri tem pa niti ni rečeno, da je bil najmlajši. Hči Ivana, ki je 25. novembra 1648 vstopila v samostan klaris v Škofji Loki,³⁵⁸ bi utegnila biti rojena za njim, če upoštevamo, da so k škofjeloškimi klarisami večinoma vstopala dekleta med 15. in 17. letom.³⁵⁹ Potemtakem je Doroteja umrla nedolgo, preden se je omožila njena hči Ana Marija, polihistorjeva mati. Vdovec Leopold se je ponovno oženil le nekaj mesecev za pastorko, kmalu po podpisu poročne pogodbe z datumom 26. avgust 1632.³⁶⁰ Povedano priča, da je polihistorjeva babica Doroteja, rojena Leysler, preminila bližje dnevu hčerkinine poroke kakor datumu svoje zadnje omembe kot žive konec leta 1627; čas njene smrti lahko z veliko mero gotovosti umestimo med leto 1630 (zelo verjetna letnica rojstva sina Franca Vajkarda) in začetek leta 1632.³⁶¹

Ko se je Jernej Valvasor spomladi 1632 ženil pri Ani Mariji Rauber, je bilo torej jasno, da bosta Krumperk obdržala svakinja Regina Doroteja in njen mož Janez Ludvik Rasp, malo prej še protestant, zdaj stanovski poverjenik. Medtem ko razdelitev Rauberjeve premoženjske zapuščine med hčerki očitno ni povzro-

³⁴⁸ Kranjski deželni stanovi so po prejemu te novice prosili 28. julija istega leta še za sprejem dveh drugih kranjskih plemičev, bratov Hohenwart (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 481, fasc. 296, pag. 369–370, 28. 7. 1628; pag. 367–368, 28. 7. 1628).

³⁴⁹ Po Lukantschitschevi Genealogiji je bil Volfgang Danijel leta 1624 še mladoleten, 1629 v »nemški vojni« (*war im teutschen krieg*), leta 1631 pa je umrl kot neporočen (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 143). Rodovnik Rauberjev v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije navaja samo letnico smrti in samski stan (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber).

³⁵⁰ Pörtner, *The Counter-Reformation*, str. 139.

³⁵¹ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90.

³⁵² NŠAL, ZA Dob, Matične knjige, R 1624–1633, s. p. – Rojstvo tri dni prej in krst omenja po krumperških koledarskih zapiskih tudi Vrhovec (Plemenitniki, str. 90).

³⁵³ Krstne matice župnij Dol in Mengeš, kjer so Raspi prebivali pred tem – na gradovih Dol in Jablje – tega časa ne po-

krivajo; pri mungeških zija vrzel od leta 1607 do 1639 (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 64), najstarejša ohranjena dolska pa se začneja decembra 1627 (NŠAL, ZA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, R 1627–1654).

³⁵⁴ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91. Prim. Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 88.

³⁵⁵ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 527v.

³⁵⁶ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632.

³⁵⁷ NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 19.

³⁵⁸ Hancič, *Klarise na Kranjskem*, str. 64.

³⁵⁹ Prav tam, str. 67–68.

³⁶⁰ V Leopoldovem zapuščinskem inventarju sta omenjena dva izvoda njegovega poročnega dogovora s Terencijo pl. Dornberg, datirana 26. avgusta 1632 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 22/Nr. 54).

³⁶¹ Zadnjič je kot živa izpričana 22. decembra 1627 v registru Raspojeva ukaza krumperškim podložnikom (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90).

čala težav,³⁶² se je še dobro desetletje vlekle izplačilo dediščine, ki je Ani Mariji pripadala od Krumperka in njegove posesti. Po krumperških koledarskih zapiskih je prišlo do poravnave 28. junija 1643, soudeležen pa je bil tudi Franc Adam Rauber s Kravjeka, sin bratranca Janeza Friderika, nekdanjega varuha sirot Jurija Rauberja.³⁶³ Šele zdaj so bili glede dedovanja poravnani tudi vsi računi s kravješki Rauberji in je Janez Ludvik Rasp postal dejanski lastnik Krumperka. Slaba dva meseca po njegovi smrti (6. junija 1646 v Ljubljani)³⁶⁴ je Ana Marija Valvasor 1. avgusta 1646 prejela iz rok svoje sestre še zadnjih tisoč goldinarjev dediščine in se odpovedala vsem nadaljnjim zahtevam.³⁶⁵ Žal ne vemo, koliko je polihistorjeva mati dobila po svojem očetu v celoti. Zanimivo je dejstvo, da so Krumperk, od leta 1646 dokončno Rasprov, prepisali v kranjski imenjski knjigi z dedičev Jurija Rauberja šele leta 1683, in sicer že na Jurijevega pravnuka.³⁶⁶

³⁶² Na koncu krumperškega izvoda inventarja o delitvi premoženja zapuščine Jurija Rauberja iz leta 1624 je pripisano, da je 10. avgusta navedenega leta, najverjetneje v letu poroke 1632, (krumperški uslužbenec) »Hanže Sinkovec poslal 18 glav goveje živine na Medijo gospe Valvasor, rojeni Rauber« (ARS, AS 748 Gospostvo Krumperk, fasc. 26, Familiaria, Zapuščinski inventarji sorodnih plemiških rodbin, št. 2, 18. 2. 1624, s. p.).

³⁶³ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91, je o zadevi na podlagi krumperških koledarskih zapiskov navedel: »Dne 28. roznika 1643 se je poravnal Janez Ludvik Rasp s svojim svakom Franciškom Adamom Rauberjem in njegovo ženo zaradi gradu Krumperka. Dotlej je bil Rasp le nekaj najemnik. Francišek Adam Rauber je imel v lasti Medijo (Galleneck). (Krup. koled. zap.)« – Iz besedila jasno izhaja, da se je Vrhovnik (ali pa tiskarski stavec) zmotil pri imenih. Rasprov svak in lastnik Medije je bil seveda Jernej Valvasor, Franc Adam Rauber pa očitno tretji udeleženec pri poravnavi. A. Koblar (Črtice s Krumperka, str. 120), ki je podatke zgolj povzel po Vrhovniku, je zagrešil še dodatno napako. Namesto »dotlej« se mu je zapisalo »odtlej«: Janez Ludvik Rasp naj bi bil tako »le bolj najemnik« po poravnavi 28. junija 1643 in ne pred njo. – O sorodstvenem razmerju krumperških Rauberjev s Francem Adamom Rauberjem gl. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, sk. 6, št. 210, Rauber; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635). Umril je kot lastnik Kravjeka in poveljnik v Karlovcu, njegov zapuščinski inventar z dne 12. marca 1654 pa med listinami razkriva tudi nekatere, povezane s krumperško dediščino: inventar (nekogaršnje) zapuščine, ki se nahaja na Krumperku, z datumom 3. maj 1627 (ARS, ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–21, 12. 3. 1654, pag. 14/Nr. 19), potrdilo sester Regine Doroteje Rasp in Ane Marije Valvasor s priloženimi spisi o prejemu Rauberjeve zapuščine z dne 21. avgusta 1648 (pag. 15/Nr. 21) ter pogodbo med sestrami in Francem Adamom Rauberjem glede njunih zahtev do Rauberjeve posesti z dne 15. maja 1641 (pag. 17/Nr. 28).

³⁶⁴ Umril je 6. junija 1646, pokopali pa so ga pri sv. Kunigundi na Taboru v ihanski župniji (NŠAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89).

³⁶⁵ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 28, Zapuščinske zadeve, 1. 8. 1646. – Dokument je dragocen zaradi podpisov in pečatov obeh polihistorjevih staršev.

³⁶⁶ V imenjski knjigi za obdobje 1619–1661 je imenjska renta v višini 80 goldinarjev, 13 krajcarjev in 3 pfenige vpisana na Jurijevo ime, čeprav je bil že pokojni; edina sprememba je iz leta 1623, prodaja vinske desetine nekje na Dolenjskem (1 gld, 18 kr in pol) Magdaleni baronici Lamberg (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661, fol.

P. Radics, ki ni poznal krumperškega arhiva, je na podlagi Vrhovnikovih skromnih izpiskov dobil zmoten vtis, da je Jurij Rauber živel v zelo skromnih razmerah (*in sehr bescheidenen Verhältnissen*).³⁶⁷ Njegove napačne predstave je samo še utrdila najdba dokumenta iz leta 1639 o prošnji sester Regine Doroteje Rasp in Ane Marije Valvasor cesarju, ki ga je našel v Gradcu in ga tudi v celoti objavil. Sestri sta se po dvajsetih letih pritoževali nad krivično pogodbo, sklenjeno 1. septembra 1619 med njuno materjo in skrbnikom v sodnih zadevah Janez Ekhingerjem Rhojem na eni strani ter očetovim bratrancem Janezom Friderikom Rauberjem na drugi. Zaradi te pogodbe naj bi sestri izgubili 50.000 goldinarjev in Kravjek, Janez Friderik je bil postavljen za njunega varuha, njegovi otroci so obogatili, njiju pa je sorodnik spravil na beraško palico. Zadevo sta po dveh desetletjih obravnavala kranjsko ograjno sodišče in notranjeavstrijska vlada v Gradcu, iztekla pa se je slabo za sestri. Izkazalo se je namreč, da njun oče Jurij ni imel nobene pravice do Kravjeka, ampak so bili do njega upravičeni le dediči njegovega polbrata Adama. Pri zahtevah Jurijeve hčerk naj bi šlo zgolj za »domneve, ki izvirajo iz ženske slabosti« (*aus weiblicher Schwachheit hergenommenen Vermuthungen*).³⁶⁸ Vse kaže, je stvar povezana s pogodbo med sestrami in Francem Adamom Rauberjem, sinom »krivičnega varuha« Janeza Friderika, sklenjeno glede njunih zahtev do Rauberjeve posesti 15. maja 1641,³⁶⁹ tik pred rojstvom polihistorja Janeza Vajkarda. Tudi Radics je zapisal, da so zadevo verjetno končali z mirno poravnavo, saj iz nadaljnjih spisov ni videti, ali sta sestri svoje zahteve uveljavljali po pravni poti ali ne.³⁷⁰

Zadeva pozneje očitno ni imela večjega odmeva, drugače kakor drugi spor, in sicer za dediščino po Valvasorjevi babici Doroteji Rauber, vnovič poročeni Rumschüssl, ki se je vlekel vse do leta 1660. Hči Regina

40). Janez Ludvik Rasp se pojavi šele leta 1637, ko so nanj prepisali sedem hub Lanthierijevega imenja z rento dobrih 18 goldinarjev, do leta 1643 povečano na nekaj več kot 24 goldinarjev (prav tam, fol. 90), Regina Doroteja, rojena Rauber, pa je med letoma 1630 in 1646 posedovala neko kupljeno in nato prodano desetino z imenjsko rento skromnih dveh goldinarjev in pol (prav tam, fol. 90v). Tudi v naslednji imenjski knjigi 1662–1756 Krumperk še dve desetletji uradno ni bil Rasprov, temveč voden na ime dedičev Jurija Rauberja. Krumperk je tu tudi izrecno imenovan (*wegen Kbreüttperg*), imenjska renta pa znaša 78 goldinarjev, 55 krajcarjev, 2 pfeniga in pol; leta 1683 so ga končno prenesli na pravnuka Janeza Ludvika Raspa ml. (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 84, 147v).

³⁶⁷ Radics, *Johann Weikhard*, str. 40; Vrhovnika citira v opombi 113.

³⁶⁸ Prav tam, str. 263–266.

³⁶⁹ O tem regist: ARS, ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 93, fasc. XXXX, lit. R–21, 12. 3. 1654, pag. 17/Nr. 28.

³⁷⁰ Mirno zgleditev spora je Radics utemeljil še s tem, da nima Janez Vajkard Valvasor v svoji podrobni predstavitvi rodbine Rauber nobene slabe pripombe ali namiga na poznejša nesoglasja med rodbinami (Radics, *Johann Weikhard*, str. 41; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 289, op. 42). Dejansko se je Valvasor tovrstnim stvarim vedno izogibal.

Polihistorjeva mati Ana Marija, rojena Rauber (* okoli 1610, † 1657) (NG, NG S 945)

Doroteja Rasp se je očitno naveličala pravdanja, saj je 2. februarja 1649 s svakom Jernejem Valvasorjem sklenila pogodbo, da svojo dediščino po materi odstopi Valvasorju, ki v zameno prevzame vse s tem povezane stroške, njej pa izroči tretjino tega, kar bo dobil po mirni ali po pravni poti.³⁷¹ Svoje zahteve do očima Leopolda Raumschüssla je Jerneju na dvorni pravdi sočasno s sestro odstopila tudi žena Ana Marija.³⁷² V naslednjih desetih letih so pomrli vsi vpleteni – sestri Rauber, mož oziroma svak Jernej Valvasor in kot zadnji očim Leopold Raumschüssl. Leta 1656, dobro leto pred smrtjo Ane Marije Valvasor so njene zahteve do očima znašale 8.000 goldinarjev³⁷³ in vsaj del dediščine po materi ji je Raumschüssel isto leto tudi izplačal.³⁷⁴ O stvari izvemo

³⁷¹ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 28, Zapuščinske zadeve, 2. 2. 1649.

³⁷² ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 12, protokoli 1644–1649, s. p., 10.–11. 5. 1649.

³⁷³ Prav tam, knj. 13, protokoli 1654–1656, s. p., 1. in 4. 5. 1656.

³⁷⁴ Med njegovo zapuščino so v začetku leta 1660 popisali

največ iz listine polihistorjevega polbrata Karla, ki jo je ta izdal 5. marca 1660 kot varuh Valvasorjevih otrok in cesionar materinih in tetinih zahtev. Raumschüssl se je po navedbi v listini zapletel s svojima pastorkama v dolgoleten sodni spor (*in einen langwüerig rechtlichen Stritt*) zaradi dediščine po materi, skupaj dobrih 12.016 goldinarjev. Toliko sta pastorki zahtevali iz naslova zapuščine po očetu Juriju Rauberju, in sicer na podlagi priznanja (*Zeugbrüef*) kranjskega ograjnega sodišča z dne 7. januarja 1625. Nazadnje se je pogodil za (preostanek) tisoč goldinarjev, ki jih je Karlu Valvasorju, vnuku svoje žene, obljubil izplačati iz kupnine za posest Mengeš (*Gutts Manspurg*), a je pred pisno potrditvijo obljube umrl (1659).³⁷⁵ Dolgotrajna zadeva, ki je nedvomno kalila odnose med Raumschüsslom in družinama njegovih dveh še pred njim umrlih pastork, se je s tem, kot kaže, le končala.³⁷⁶

Ostaneta nam še vprašanji, kako sta po poroki polihistorjevih staršev (1632) in v njegovih mladih letih živeli **družini Rasp in Raumschüssl** ter kakšni so bili Valvasorjevi poznejši stiki z njima. Doslej smo od polihistorjevih tet in stricev po materini, Rauberjevi strani, poznali samo Regino Dorotejo, poročeno pl. Rasp, ki jo je Janez Vajkard pri opisu Krumperka sam označil kot sestro svoje matere.³⁷⁷ Že njenega zgodaj umrlega edinega brata Volfganga Danijela v literaturi o Valvasorju pogrešamo,³⁷⁸ prav nič pa nismo vedeli o njihovih polbratih in polsestrah, ki jih je mati Doroteja rodila svojemu drugemu soprogu Leopoldu Raumschüsslu. Janez Vajkard Valvasor je imel tako poleg pravega strica in tete Rauberjevih še dva odrasla polstrica in dve polteti Raumschüsslove.

Regina Doroteja, poročena Rasp, njegova edina prava teta po materini strani, je bila z Janezom Vajkardom povezana na poseben način, saj jo ob njegovem krstu srečamo kot krstno botro.³⁷⁹ Iz tega bi bilo logično sklepati, da se je poznejši kranjski polihistor kot otrok večkrat zadrževal pri tetini družini na Krumperku. Valvasorjevi in Raspovi so se glede na ne prav veliko oddaljenost svojih rezidenčnih gradov zlahka dobro poznali in se pogosto obiskovali, še posebej, ker je imela polihistorjeva mati samo to sestro, močno okleščeno pa je bilo tudi Jernejevo sorodstvo.

sodni spis, zadevo med njim in Ano Marijo Valvasor, ki je nazadnje potrdila prejem dela materine zapuščine 1. decembra 1656 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 44–45/Nr. 144).

³⁷⁵ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 28, Zapuščinske zadeve, 5. 3. 1660. – Valvasor je z omenjeno listino odstopil terjatev Jožefu Bosiu, ki se je zavezal dodati še petsto goldinarjev.

³⁷⁶ V naslednjih ohranjenih protokolih ograjnega sodišča za Kranjsko o zadevi ni sledu (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 14, protokoli 1664–1667).

³⁷⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

³⁷⁸ Kot nesojenega dediča Krumperka, ki je umrl neporočen, ga omenja M. Smole (*Graščine*, str. 246), a z netočnim podatkom, da je bil njegov starejši brat Janez Friderik Rauber.

³⁷⁹ NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, R 1638–1643, pag. 163). Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 71.

Tetinega moža Janeza Ludvika Raspa je imel Janez Vajkard sicer priložnost poznati le v svojih najrosnejših letih, pa tudi teta mu je umrla, ko je bil še otrok, star devet let. Rasp, umrl 6. junija 1646 v Ljubljani in pokopan na Taboru nad Ihanom,³⁸⁰ je v svoji oporoki, napisani štiri dni pred smrtjo, imenoval za glavna dediča tedaj še mladoletna sinova Janeza Avguščina in Volfa Ditriha – stara okoli 21 in 10 let –, zapustil vsakemu polovico premoženja in skrb zanju naložil ženi. Če Regina Doroteja pozneje ne bi hotela ali ne bi mogla ostati pri njej, ji je po moževi oporoki poleg pravic iz poročne pogodbe pripadel v dosmrtni užitek novozgrajeni dvorec Veselka pri Krtini, nedaleč od Krumperka,³⁸¹ ki pa ji ga nikoli ni bilo treba uporabljati za stalno prebivanje.³⁸² Umrla je namreč manj kot štiri leta za možem, stara šele 43 ali 44 let. Kot živa je zadnjič izpričana 21. marca 1650, ko ji je svak Jernej Valvasor poslal z Medije pismo z nasveti, kako ravnati v sporu z domžalsko sosesko.³⁸³ Oči je zatisnila še tisto pomlad, vsaj nekaj dni pred 8. junijem, in, kot kažejo spisi o sporu, precej nepričakovano.³⁸⁴ Njeno zadnje počivališče je nedvomno cerkev sv. Kunigunde na Taboru, kjer so pokopali že moža Janeza Ludvika in pred njim sina Franca Sigfrida.³⁸⁵

Regina Doroteja je rodila vsaj šest otrok, od katerih so odrastli trije: sinova Janez Avguštin (roj. ok. 1625 v Dolu ali Jabljah) in Volf Ditrih (roj. 1636 na Krumperku) ter hči Marija Rozina (roj. 1629 na Krumperku), poročena Buset.³⁸⁶ Krumperk z malima

³⁸⁰ NŠAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89.

³⁸¹ ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–1, 2. 6. 1646.

³⁸² Dobro poučeni nečak Janez Vajkard Valvasor je zapisal, da je Regina Doroteja Rauber dala zgraditi dvorec leta 1641 povsem na novo za čas svojega vdovstva, ker ni želela, da bi kot vdova živela na Krumperku, ko pa je ovdovela, je vseeno ostala na krumperškem gradu (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 614). Zmotna je Miklavčičeva trditev, da je v Veselki živela kot vdova in nato še z drugim možem Leopoldom Raumschüsslom (Miklavčič, Rasp, str. 30), saj je bil ta v resnici njen oče.

³⁸³ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 79, Justitalia, Procesi, 21. 3. 1650. – O dolgotrajnem sporu z domžalsko sosesko zaradi sečnje lesa gl. Zontar, *Zemljiško gospostvo*, str. 440–441.

³⁸⁴ Dne 8. junija je upravitelj deželnega glavarstva pozval njegovega sina (Janeza) Avguščina Raspa kot očetovega dediča in lastnika Krumperka, da v pravni zadevi z domžalsko sosesko stopi na materino mesto in v dveh tednih pošlje pritožbo deželnemu glavarju (prav tam, 8. 6. 1650). Avguštin, ki se je v odgovoru 21. julija označil za materinega dediča (*als Mütterlicher Erb*), je zapisal, da je njegov odvetnik trenutno zelo zaposlen in da sam o zadevi nima potrebnih informacij (prav tam, 21. 7. 1650). Potrditev, da je Regina Doroteja res umrla, najdemo v Avguštinovi poročni pogodbi z dne 31. januarja 1651, kjer pogrešamo njen podpis, podpisan pa je, denimo, njen očim Leopold Raumschüssl (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 31. 1. 1651). Najzgodnejša znana navedba o Regini Doroteji kot pokojni je sicer precej mlajša (prav tam, fasc. 28, Zapuščinske zadeve, 5. 3. 1660). V mrliški matici župnije Dob, ki se začenja leta 1654, njene smrti razumljivo ni (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, M 1654–1698).

³⁸⁵ Franc Sigfrid je po krumperških koledarskih zapiskih umrl že 9. julija 1636 in bil 13. julija pokopan pri sv. Kunigundi na Taboru nad Ihanom. Vir sicer govori o Janezu Sigfridu, a je že Vrhovnik ugotavljal, da je najbrž identičen s Francem Sigfridom, rojenim 7. novembra 1633 (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91).

³⁸⁶ Vsi trije so kot edini (odrastli) otroci Janeza Ludvika in Regine Doroteje Rasp navedeni na rodovnem deblu rodbine Rasp, Janez Avguštin z datumom smrti 3. julij 1666, Volf Ditrih z datumom smrti 26. november 1674 in Marija Rozina kot leta 1646 omožena z Janezom Gregorjem Busetom (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp, Fragmentum Genealogicum der Herr Raspen Stammbaum). Starosti *Janeza Avguščina* ob smrti leta 1666 ne poznamo, ker ni vpisan ne v ljubljansko ne v dobsko mrliško matico (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735; ŽA Dob, Matične knjige, M 1654–1698). V Dolu je 12. julija 1628 umrl mali *Jurij Sigfrid*, pokopan v dolski župnijski cerkvi (K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119). Verjetno še pred 10. decembrom 1627, ko se začinjajo dolske krstne matice (NŠAL, ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, R 1627–1654), je prišla na svet *Regina Sidonija*, pokopana 12. januarja 1629 v frančiškanski cerkvi v Ljubljani (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90). V krstni matici župnije Dob najdemo samo krst hčerke *Marije Rozine*, krščene 27. februarja 1629 in po krumperških koledarskih zapiskih rojene tri dni prej (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90). Rojstvu in krsta dveh mlajših sinov poznamo sploh samo po pravkar omenjenem, danes pogrešanem viru (prav tam, str. 91): *Franc Sigfrid* je bil rojen 7. in krščen 14. novembra 1633, *Volf Ditrih* pa rojen 13. in krščen 20. januarja 1636. Prvega v krstni matici ni, za čas, ko se je rodil drugi, pa je v matici manjkajo listi (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1624–1633, R 1634–1642), Franc Sigfrid, v krumperških koledarskih zapiskih imenovan ob smrti Janez Sigfrid, je umrl 9. julija 1636 in so ga (kot prvega iz družine Rasp) pokopali na Taboru nad Ihanom (prav tam, str. 91). M. Miklavčič v *Slovenskem biografškem leksikonu* navaja štiri otroke Janeza Ludvika Raspa, in sicer poleg Janeza Avguščina, Volfa Ditriha in Marije Rozine, omožene Buset, še *Janeza Volfganga* (Janeza Volbenka), umrlega 16. septembra 1696 v starosti 56 let (Miklavčič, Rasp, str. 30). Kdo je bil Janez Volfgang, ni pojasnjeno, ni pa mogel biti sin Janeza Ludvika in Regine Doroteje, saj bi sicer pustil v virih več in drugačne sledove. Rodil se je torej okoli leta 1640, a v dobski, dolski in ljubljanski krstni matici njegovega krsta ne najdemo (NŠAL, ŽA Dob, Rep R 1607–1784; Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Rep R 1621–1653; Dol pri Ljubljani, Matične knjige, R 1627–1654). Prav tako ga ne omenja domnevni oče Janez Ludvik v svoji oporoki leta 1646, kjer govori na splošno o svojih otrocih (*meine Khünder*) in imenuje za svoja glavna dediča sinova Janeza Avguščina in Volfa Ditriha. Resda niti z besedo ne omeni hčerke Marije Rozine, čeprav govori svoji o starejši sorodnici v Dolu in o dolgoletnem služabniku, toda hči je bila tedaj že omožena in očitno tudi izplačana (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–1, 2. 6. 1646). Domnevnega sina Janeza Volfganga nikakor ne bi mogel kar tako prezreti, saj mu je bilo tedaj šele kakšnih šest let. Če bi bil deček telesno ali duševno prizadet, bi oče dedičem naložil vsaj skrb zanj. Omembo njegovega imena pogrešamo tudi v oporokah bratov Janeza Avguščina (1666) in Volfa Ditriha Raspa (1674), njunega svaka Janeza Gregorja Buseta (1666) ter Ivane Rozine (1681), vdove Janeza Avguščina (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija fasc. R 1–45, R–8, 29. 6. 1666; prav tam, R–10, 21. 11. 1674; prav tam, R–11, 11. 2. 1681; prav tam, fasc. B 1–42, B–7, 27. 7. 1666). Po Vrhovniku srečamo Janeza Volfganga kot krstnega botra v Dobu 18. novembra 1678 z nazivom »Dominus in Lustoll et Ostrobizh« (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 92), a gre za pototo, saj je bil tega dne

dvorcema Veselka in Perovo je pripadel najstarejšemu Janezu Avguštinu, medtem ko je Volf Ditrih pozneje kot odrasel prevzel z delitvijo med bratoma Rasprov dvorec Dol.³⁸⁷ Tu je imela sicer po očetovi oporoki pravico do dosmrtnega bivanja njegova neporočena sorodnica (*die Freyile Muemb*) Marija Magdalena Rasp.³⁸⁸ Valvasorju so morale biti razmere v Raspovi družini dobro znane, ne le tiste na Krumperku, temveč tudi širše, saj je pri opisu gradu Dol o Mariji Magdaleni, ne da bi jo imenoval z imenom, zapisal: »Pred tridesetimi in več leti [pred 1659] je bila posestnica tega gradu neka nekoliko starejša evangeličanska gospodična Raspova.«³⁸⁹

Na Krumperku je po materini smrti (1650) zagospodaril sin **Janez Avguštin**, polihistorjev precej starejši bratranec, poročen leta 1651 z *Ivano Rozino baronico Watzenberg* iz tik pred tem pobaronjene družine.³⁹⁰

boter Wolfgang Sigfrid Rasp (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 92). Volkanga, brez prvega imena Janez – 1696 »Dominus Bolfgongus Rosp« – navaja vpis v dobski mrliški matici, nastal med 6. in 18. septembrom 1696, ki mu pripisuje starost okoli 56 let in omenja pokop pri sv. Kunigundi na Taboru (prav tam, str. 94). Vsaj zadnjih deset let se je zadrževal na Krumperku ali v okolici. Tudi kot krstni boter je največkrat naveden le s prvim imenom Wolfgang (16. 2. 1686, 7. 10. 1689, 15. 1. 1691, 15. 1. 1692, 22. 5. 1695), pa tudi kot baron Wolfgang (30. 3. 1688, 3. 5. 1688 in 9. 7. 1688), kot Wolfgang Avguštin (21. 6. 1689) in Janez Wolfgang (15. 3. 1690, 17. 3. 1690), pri čemer se jasno razlikuje od Volkanga Sigfrida (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1671–1687, R 1687–1697). Nesporo je bil sorodnik krumperških Rasprov, saj je skupaj z njimi botroval in bil pokopan v njihovi grobnici, začuda pa ga rodovniki rodbine Rasp ne poznajo (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp). Vse kaže, da je šlo za nezakonskega sina Janeza Ludvika.

³⁸⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 317, 354, 437, 614. – Pri Dolu omenja Valvasor kot posestnico (*Besitzerin*) starejšo evangeličansko gospodično Rasp, po katere smrti je grad z delitvijo med brati oziroma bratoma pripadel Volfu Ditrihu, po smrti tega pa sinovom brata (Janeza) Avguštinu (str. 354). – M. Smole zmotno navaja, da so Dol po smrti Janeza Ludvika Raspa (1646) podedovali trije sinovi (Smole, *Graščine*, str. 136), saj Erazem ni bil ne sin ne dedič, oporoka pa govori samo o Janezu Avguštinu in Volfu Ditrihu (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–1, 2. 6. 1646). Erazem je bil v resnici brat Janeza Ludvika (Miklavčič, Rasp, str. 30). Njegovo imenjsko rento blizu 35 goldinarjev so od rente pokojnega očeta odpisali že leta 1643 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5 (1619–1661), fol. 91). Imenjsko rento Dola v višini 60 goldinarjev so v imenjski knjigi 1662–1756 sprva vodili zgolj na ime dedičev Janeza Sigfrida Raspa, tj. očeta Janeza Ludvika, umrlega že leta 1622. Ob manjši odprodaji leta 1669 je razvidno, da je s posestjo gospodaril Volf Ditrih. Leta 1682 so njegovi nečaki, sinovi Janeza Avguštinu, sklenili pogodbo, po kateri je posest pripadla Janezu Baltazarju, ta pa jo je prodal in dal leta 1689 prepisati Janezu Danijelu Erbergu (prav tam, št. 6 (1662–1756), fol. 146). – Janez Avguštin je mali dvorec Perovo z vsega dvema goldinarjema imenjske rente leta 1663 prodal (prav tam, fol. 147; prim. Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 437).

³⁸⁸ ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–1, 2. 6. 1646. – Marije Magdalene ne najdemo na rodoslovnih prikazih Rasprov (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp).

³⁸⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 354.

³⁹⁰ Poročna pogodba je bila sklenjena 31. januarja 1651 v

Janez Avguštin je z družino prebival na Krumperku in v Ljubljani ter zapustil po petnajstih letih zakona šest nedoletnih otrok, štiri sinove in dve hčerki.³⁹¹ Umrli je star šele okoli 40 let, po dolgotrajni bolezni v začetku julija 1666 na Krumperku ali v Ljubljani.³⁹² Z oporoko je postal varuh njegov mlajši brat **Volf Ditrih**,³⁹³

Ljubljani (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Zenitna pisma, 31. 1. 1651), kjer sta se 6. februarja tudi poročila (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1651–1682, pag. 2). Po Vrhovniku naj bi bila poroka vpisana tudi v danes izgubljeno poročno knjigo župnije Dob, in sicer 22. januarja 1656 (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91); pravilna letnica je seveda 1651, dobske poročne matice pa se po daljši vrzeli začenjajo leta 1652 (Krampač, *Vodnik po maticnih knjigah*, str. 21). Nevesta je bila hči Mihaela barona Watzenberga in Marije Katarine, rojene baronice Paradeiser (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/43r, fol. 150). Njen oče Mihael Watz (Waz) iz Ljubljane, sin Vincenca iz Bergama, je bil z dvema bratoma poplemeniten leta 1620 s predikatom »zu Neydegg und Scharffenberg« (po Mirni in Svibnem); leta 1624 je skupaj z enim bratom dobil predikat pl. Watzenberg, baron pa je postal leta 1650 kot gospod na Svibnem in Slatni ter metliški glavar (Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 190; ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 268, I/136, lit. S V, Podeljevanje plemiških naslovov V–Z, W–8, 20. 8. 1650). Prim. ZAL, LJU 340, Lazarinjeva genealoška zbirka, šk. XX, Watz.

³⁹¹ Ko je 29. junija 1666 v Ljubljani sestavil oporoko, v kateri omenja svojo dolgotrajno bolezen, so bili živi otroci: Janez Baltazar, Volf Sigfrid, Janez Ludvik, Janez Jakob, Marija Regina in Ivana Rozina (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–8, 29. 6. 1666). Iz prve roke poznamo le krsta drugega in tretjega otroka, vse ostale pa pogrešamo tako v ljubljanskih stolnih kakor v dobskih in dolških krstnih maticah (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, Rep R 1621–1653, Rep R 1653–1692; ŽA Dob, Maticne knjige, Rep R 1607–1784; ŽA Dol pri Ljubljani, Maticne knjige, R 1627–1654, R 1654–1668). Najstarejši Janez Baltazar bi se lahko rodil še leta 1651, sicer pa glede na rojstvo naslednjega otroka najpozneje v začetku leta 1652. V Dobu sta bila krščena Wolfgang Sigfrid (3. 11. 1652), po navedbi krstne matice rojen na Krumperku, in Marija Regina (7. 10. 1653). Nato zija v dobskih maticah daljša vrzel (1654–1665). O rojstvu Janeza Jakoba 17. februarja 1659 govorijo krumperški koledarski zapiski, ki omenjajo še enega otroka – Volfa Avguštinu, rojenega 16. decembra istega leta (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 92). Nedo-nošeni otrok je moral kmalu umreti, njegova smrt pa ni vpisana v dobsko mrliško matico (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, M 1654–1698).

³⁹² V mrliških maticnih knjigah ljubljanske stolne in dobske župnije vpis njegove smrti in pokopa pogrešamo (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735; ŽA Dob, Maticne knjige, M 1654–1698). Miklavčič navaja datum smrti 3. julij 1666 (Miklavčič, Rasp, str. 30), očitno povzet po Raspovem rodovniku (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp, Fragmentum Genealogicum der Herrn Raspen Stamm-baum). Drugi Rasprov rodovnik ima datum 5. junij 1666 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp), kar je prezigodaj glede na datacijo oporoke 29. junija. Janeza Avguštinu so pokopali v novomeški frančiškanski cerkvi, kjer je imela grobnico družina njegove sestre pl. Busetove; A. Furlan sicer postavlja njegov pokop v leto 1670 in ga imenuje samo s prvim imenom Avguštin (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 27).

³⁹³ ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–8, 29. 6. 1666.

rojen 13. januarja 1636,³⁹⁴ ki je v petdesetih letih študiral v Gradcu,³⁹⁵ podedoval po očetu gospostvo Dol, umrl pa prav tako mlad, in sicer 26. novembra 1674 v Ljubljani, po navedbi v mrliški matici star 37 let.³⁹⁶ Za dediče je imenoval bratove štiri sinove, potem ko naj bi prva tri leta po njegovi smrti uživala njegovo zapuščino sestra Marija Rozina, vdova pl. Buset.³⁹⁷ O kakšnem posebnem udejstvovanju teh dveh Valvasorjevih bratrancev, bratov Rasp, ni pričevanj.³⁹⁸

Glede na to, da sta oba Raspa, Janez Avguštin (* ok. 1625, † 1666) in Volf Ditrih (* 1636, † 1674), tako zgodaj umrla, Valvasorjevi stiki z Raspo družino pozneje niso bili intenzivni. Pomenljivo je dejstvo, da se pri pisanju *Slave* ni več mogel spomniti imena Ivane Rozine, soproge starejšega bratrance, ki je umrla samo osem let prej (1681) v Ljubljani.³⁹⁹ S polnim imenom, kot Ano Rozino, rojeno grofico Watzenberg, jo sicer navaja pri opisu Krumperka, pri obravnavi gradiča Veselka pa jo omenja zgolj kot »vdovo N. N., rojeno grofico Wazenberg«.⁴⁰⁰

Od šestih mladoletnih otrok Janeza Avguština, kolikor jih je živelo ob njegovi smrti (1666), je le eden dočkal več kot šestdeset let, medtem ko so drugi pomrli še razmeroma mladi, zlasti obe hčerki. Oče je v oporoki izrazil željo, da bi hčerki do polnoletnosti

vzela k sebi njegova sestra Marija Rozina pl. Buset.⁴⁰¹ Kot vse kaže, nobena od hčerk ni bila več živa petnajst let zatem (1681) ob smrti matere Ivane Rozine, ki v oporoki omenja samo sinove, snaho in dva vnuka.⁴⁰² Mlajša hči **Ivana Rozina** (* ok. 1660) je morda preminila nedolgo za očetom,⁴⁰³ starejša **Marija Regina** (* 1653) pa je (ne pred letom 1677) postala žena *Ferdinanda Ernesta pl. Hasiberja*, mladega gospodarja Češnjic pri Moravčah, ter umrla že kmalu po poroki.⁴⁰⁴ V skladu z očetovo oporočno željo, da bi študirali, so se v sedemdesetih letih vsi štirje sinovi res

⁴⁰¹ ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–8, 29. 6. 1666.

⁴⁰² Pomenljivo je, da se je Ivana Rozina v oporoki spomnila obeh otrok in žene tedaj edinega poročenega sina Janeza Baltazarja, ne pa svojih dveh hčerk (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–11, 11. 2. 1681).

⁴⁰³ Ivana Rozina je kot živa zadnjič in sploh edinkrat omenjena v očetovi oporoki leta 1666. Pomenljivo je, da je rodovniki Raspe rodovine ne poznajo (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp; ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodovine Rasp, Fragmentum Genealogicum der Herrn Raspen Stammbaum) in da v dobskih krstnih maticah drugače kot njena sestra in bratje nikoli ni izpričana kot krstna botra. Če je ostala na Krumperku, bi lahko umrla med letoma 1667 in 1671, ko zija v dobski mrliški matici štiriletna vrzel (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, M 1654–1698), če pa se je v skladu z očetovo oporočno željo res odselila k teti Busetovi na Dolenjsko, se je tam za njo izgubila vsaka sled.

⁴⁰⁴ O njeni poroki s Hasiberjem govorita samo dva Raspo rodovnika, od katerih jo eden pomenljivo imenuje njegova nevesta (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp), medtem ko je tretji rodovnik ne omenja (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodovine Rasp, Fragmentum Genealogicum der Herrn Raspen Stammbaum). Hasiberjev rodovnik ne pozna njene osebne imena, pravilno pa navaja imeni staršev (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45, fol. 244). Ferdinand Ernest pl. Hasiber je bil sin češnjevskega gospoda Melhiorja in njegove soproge Marije pl. Mordax, krščen v Moravčah 27. maja 1657 (NŠAL, ŽA Moravče, Matične knjige, R 1655–1666, s. p.). Bil je torej štiri leta mlajši od Marije Regine, a je zaradi očetove smrti zgodaj postal gospodar (Smole, *Graščine*, str. 117; ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 173). Poročila sta se po 17. juliju 1677, ko je Marija Regina kot še neporočena izpričana v vlogi krstne botre (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1672–1687, s. p.). Njune poroke, sklenjene konec 70-ih ali v začetku 80-ih let, ni najti ne v ljubljanskih ne v dobskih poročnih maticah; v zadnjih je sicer več kot enoletna vrzel (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, P 1682–1717; ŽA Dob, Matične knjige, P 1652–1680, P 1682–1710). Lahko da je bila poroka vpisana v danes izgubljeno poročno knjigo ženinove župnije Moravče, tako kot bi v danes prav tako izgubljeni moravški mrliški matici moral biti zapis o pokopu Marije Regine. V tamkajšnjih krstnih maticah ni izpričana ne kot mati ne kot krstna botra, a je tudi med temi knjigami več kakor enoletna vrzel (NŠAL, ŽA Moravče, Matične knjige, R 1668–1681, R 1683–1706). Če ob nastanku materine oporoke (1681) vendarle še ne bi bila mrtva, je brez dvoma umrla pred 21. septembrom 1683, ko je njen mož v Moravčah botroval skupaj s svojo bodočo ženo Ano Dorotejo pl. Mordax; ta mu je čez slabo leto rodila prvega otroka, krščenega 14. septembra 1684 (prav tam, R 1683–1706, pag. 16, 31). Po viru druge roke naj bi se poročila že 25. februarja 1683, kar je očitno prepisovalska napaka (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 105, Hasiber).

³⁹⁴ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91.

³⁹⁵ Leta 1654 je bil kot deželan s Kranjske vpisan v najvišji gimnazijski razred, retoriko (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 2*, str. 94).

³⁹⁶ Mrliška matica navaja datum 16. november, kar ni pravilno, in pokop v gradu Dol: »sepultus est in Arce Lustoll« (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 68). Njegova v izvorniku ohranjena oporoka ima datum 21. november 1674, ko naj bi bil že pet dni mrtev (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, prav tam, R–10, 21. 11. 1674). Mrliško matico so očitno pisali za nazaj in Raspo smrt z datumom 16. november pomotoma uvrstili za vpis z datumom 29. oktober ter pred vpise z 18., 20. in 24. novembra. Volf Ditrih je vsekakor umrl po 21. novembru, pri čemer je težko dvomiti o pravilnosti datuma 26. november, ki ga navaja Raspo rodovno deblo (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodovine Rasp, Fragmentum Genealogicum der Herrn Raspen Stammbaum).

³⁹⁷ ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, prav tam, R–10, 21. 11. 1674.

³⁹⁸ Prim. ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, osebna kartoteka Deželne zadeve, Rasp. – Kot mnogi drugi je Janez Avguštin omenjen leta 1660 med gosti pogostitve ob cesarjevem obisku in dedni poklonitvi v Ljubljani (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 386).

³⁹⁹ Ivana Rozina je 6. marca 1681 umrla v Ljubljani, navedena je kot vdova, pri kraju pokopa pa je prazen prostor (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 91). V oporoki je izrazila željo, da jo pokopljejo na Taboru nad Ihanom (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–11, 11. 2. 1681).

⁴⁰⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 317, 614. – Valvasorjevo naslavljanje Ane Rozine kot rojene grofice Watzenberg ni upravičeno, saj so bili v grofe povzdignjeni samo njeni trije bratje, in to šele leta 1673, ko je bila že zdavnaj poročena in vdova (Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 190). O sorodstvenih razmerjih: ŽAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XX, Watz.

šolali v Gradcu⁴⁰⁵ in se nato vrnil na Kranjsko. Oče Janez Avguštin je z oporoko vsem volil enake dedne deleže,⁴⁰⁶ a so se pozneje (1682) glede delitve dogovorili drugače. Največji del posesti je namreč prevzel najstarejši Janez Baltazar, ki sta mu pripadla Dol in Sostro, nekaj manjši del s Krumperkom je dobil tretji sin Janez Ludvik, medtem ko se je moral Janez Jakob zadovoljiti tako rekoč z drobtinico, z dvorcem Veselka pri Krumperku, Volfgang Sigfrid, ki ni imel družine, pa ni po kranjski imenjski knjigi premogel sploh nobene posesti.⁴⁰⁷

Najstarejši **Janez Baltazar** (* 1651–52, † 1703), poročen s *Suzano Marjeto baronico Saurau* (1677), s katero je imel vsaj devet otrok,⁴⁰⁸ je torej podedoval

⁴⁰⁵ Leta 1670 najdemo Janeza Baltazarja na logiki, Volfganga Sigfrida pa na retoriki; leta 1676 sta na logiki izpričana tako Janez Ludvik kot mlajši Janez Jakob; vsi štirje so navedeni kot kranjski deželani, Janez Jakob poleg tega kot Ljubljčan in Janez Ludvik kot Krumperčan (Andritsch, *Die Matrikeln, Band 2*, str. 28, 29, 50, 51).

⁴⁰⁶ ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–8, 29. 6. 1666.

⁴⁰⁷ Iz kranjske imenjske knjige je razvidno, da so bratje sklenili dedno pogodbo leta 1682 (ARS, AS, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 146). Janezu Baltazarju sta pripadla Dol z dobrimi 58 goldinarji imenjske rente, dotlej še vedno voden na ime dedičev njegovega deda Janeza Sigfrida Raspa (prav tam, fol. 146), in približno 27 goldinarjev in pol imenja pokojnega očeta Janeza Ludvika (prav tam, fol. 147). Janez Ludvik je bil v imenjsko knjigo vpisan leta 1683 z imenjsko rento nekaj manj kot 83 goldinarjev, ki se je nanašala na posest Krumperk, dotlej še vedno vpisano na njegovega pradedu Jurija Rauberja, in na dve manjši imenji (prav tam, fol. 84, 147v). Janez Jakob je bil z dvorcem Veselka pri Krumperku in desetino oziroma s približno 8 goldinarji in pol imenjske rente pravi revež (prav tam, fol. 148). Volfgang Sigfrid, čigar imena v imenjski knjigi sploh ni, je sicer imel neko majhno posest v Dobu, o kateri govori v svoji oporoki kot o zemljišču, podložnem Krumperku (ARS, AS 308, Testamenti, III. serija, fasc. R 1–274, testament R–22, 6. 8. 1696). O njihovem lastništvu gradov gl. tudi: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 354, 434, 475, 509, 614.

⁴⁰⁸ Poročila sta se 21. marca 1677 v Dobu (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, P 1652–1680, s. p.). Nevestina starša sta bila Franc Ernest baron Saurau in Eva Felicita, rojena grofica Paradeiser (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp). V poročni matici je nevesta Suzana Marjeta navedena kot grofica, a je bil njen oče v resnici že pokojni († 1673), ko je brat baron Ferdinand Ernest leta 1676 skupaj s sorodnikom Sigfridom dobil grofovski naslov (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 226; ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 267, I/136, lit. S IV, Podeljvanje plemiških naslovov S–T, S–7, 5. 12. 1676). Kljub temu sta se odtlej naslavljali kot grofici tudi Suzana Marjeta in njena mati. O sorodstvenih razmerjih v rodbini Saurau: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/43r, fol. 126, 127. – Rodovni debli Raspor poznata sedem otrok zakoncev Janeza Baltazarja in Suzane Marjete (prav tam), od katerih najdemo v krstnih maticah štiri in še dva druga. Prvi otrok se je rodil še na Krumperku, »in Kraitperg« (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1671–1687, s. p., 10. 1. 1678), za dva ni znano, dva sta prišla na svet na gradu Dol (NŠAL, ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, R 1669–1688, s. p., 4. 12. 1685, 20. 5. 1688), zadnji trije pa so bili spet krščeni v župniji Dob; pri najmlajšem je naveden tudi kraj rojstva – Črnelo, »ex Rottenpohl (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1687–1697, s. p., 22. 8. 1690, 20. 10. 1692, 11. 2. 1694).

Dol in Sostro, a ju je leta 1688 prodal.⁴⁰⁹ Poslej je z družino živel še bliže rodnemu Krumperku, v dvorcu Črnelo, ki ga je tako kot bližnji Češenik pridobil prek poroke po baronih Saurau.⁴¹⁰ Ob smrti 19. januarja 1703 v Ljubljani mu je bilo približno 51 let.⁴¹¹ V kranjski deželni politiki je imel vidnejše mesto še za življenja svojega mrzlega strica Janeza Vajkarda Valvasorja. Ne samo, da je bil od leta 1682 prisednik kranjskega ograjnega sodišča, ampak naj bi leta 1692 opravljal funkcijo deželnega upravitelja, v letih 1690–1692 pa je izpričan tudi v stanovskem odboru. Po polihistorjevi smrti ga v letih 1696–1700 – tako kot veliko prej njegovega deda Janeza Ludvika Raspa – najdemo v najožjem vodstvu kranjskih deželnih stanov, med stanovskimi poverjeniki. Zadnje mesece mandata je bil sicer predsednik poverjeniškega urada, a zaradi boleznih zgolj po naslovu.⁴¹² Še pomembnejšo družbeno vlogo in časti je dosegel njegov mlajši brat **Janez Ludvik** (* ok. 1656, † 1720), ki je zagospodaril na Krumperku in bil poročen s *Rozalijo Terezijo pl. Pernburg* (1682) iz šele malo prej poplemenitene rodbine s kočevskimi koreninami.⁴¹³ Rodilo se mu je vsaj devet otrok,

⁴⁰⁹ Regesti kupnega dogovora in kupnega pisma v: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 22, fasc. XII, lit. E–24, 22. 4. 1716, pag. 129/Nr. 1, 130/Nr. 2; šk. 24, fasc. XIII, lit. E–36, 20. 12. 1759, pag. 185–186/Nr. 69. Prim. Smole, *Graščine*, str. 136. – Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 354, 434. – V imenjski knjigi je bila posest prepisana na kupca Janeza Danijela pl. Erberga naslednje leto 1689 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 146).

⁴¹⁰ Češenik z dobrimi 50 in Črnelo s slabimi 72 goldinarji imenjske rente so v imenjski knjigi prepisali nanj leta 1690 (ARS, AS, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 146, 146v). Valvasor za oba navaja, da ju je podedoval po (svoji tašči) Evi Feliciti grofici Saurau in izplačal druge sodediče (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 475, 509); Evo Felicito polihistor obakrat imenuje grofica, njenega pokojnega moža pa prvič pravilno baron in drugič grof (prim. op. 408). Domovanje Janeza Baltazarja Raspa na Črnelu razkrivajo poleg kraja rojstva pri najmlajšem otroku (gl. op. 408) tudi podatki o kraju bivanja umrlih otrok: »ex Rottenpohl« (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, M 1654–1698, s. p., 8. 10. 1690, 8. in 11. 4. 1693).

⁴¹¹ Umril je v Ljubljani 19. januarja 1703. Mrliška matica ga imenuje »Praetor Inclitae Provinciae Car:niolae«, starosti ne navaja, govori pa o pokopu v neimenovani podružnični cerkvi [sv. Kunigunde] nedaleč od njegovega gradu v župniji Dob (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 143).

⁴¹² O prisedniški funkciji, na katero je bil izvoljen 14. marca 1682, gl. seznam prisednikov v: ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 15, protokoli 1695–1698, s. p., pred pag. 1. – O funkciji deželnega upravitelja leta 1692 gl. Miklavčič, Rasp, str. 30. – O članstvu v stanovskem odboru: ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709, fol. 216v, 319. – Za stanovskega poverjenika so ga izvolili 13. februarja 1696, na sejah pa se je pojavljal od 4. junija istega leta; potem ko je bil zaradi boleznih 8. avgusta 1699 oproščen opravljanja nalog, je v nasprotju s svojimi željami 17. decembra 1699 formalno vendarle nastopil predsedniško mesto in ga 25. maja 1700 odložil, ne da bi kdaj vodil sejo (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 908, sejni zapisniki 34, 1694–1699, fol. 108v, 129v, 472v, 479; šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 643v, 669).

⁴¹³ Datum in kraj poroke – 25. novembra 1682 v Ljubljani – sta

starejši na domačem gradu, mlajši v Ljubljani.⁴¹⁴ Potem ko je leta 1690 postal prisednik kranjskega ogradnega sodišča, je bil v letih 1704–1708 – kot že pred njim starejši brat – tudi stanovski poverjenik in zadnjega pol leta na čelu poverjeniškega urada.⁴¹⁵ Takoj zatem mu je leta 1708 kot prvemu polihistorjevemu krvnemu sorodniku uspelo pridobiti grofovski naslov in zasnovati grofovsko vejo Raspov.⁴¹⁶ Umrl je kot najstarejši od sorojencev, star 64 let, 17. aprila 1720 v Ljubljani,⁴¹⁷ potem ko sta z ženo pet let prej (1715) izročila Krumperk sinu Janezu Adamu.⁴¹⁸

Precej mlajša sta se v samo enem tednu drug za drugim poslovila od tega sveta abata Volfgang Sigmund in Janez Jakob, oba manj ambiciozna oziroma v življenju manj uspešna od drugih dveh bratov. **Volfgang Sigfrid** (* 1652, † 1696), ki je prebival v Dobu, je imel očitno precej veselo življenje, saj poznamo kar dve njegovi nezakonski hčerki, umrl pa je samski 6. avgusta 1696 v Ljubljani.⁴¹⁹ Čez sedem dni mu je 13.

znana iz Raspovega rodovnega debla; nevesta je bila hči Janeza Peera pl. Pernburga in Marjete Kosler (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp). V ljubljanski poročni matici so za vpis poroke pustili zgolj prazen prostor med vpisoma 16. in 23. novembra: »deest Copul[at]io D[omi]ni Rosp« (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1682–1717, s. p.). Nevestin oče, cesarski odposlanec Janez Peer, je bil skupaj z bratom povzdignjen v plemiški stan s predikatom pl. Pernburg šele leta 1665 (*Frank, Standeserhebungen. 4. Band*, str. 47; ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 75, Peer von Peernburg (Erberg), 30. 10. 1665).

⁴¹⁴ Ni znano, kje je prišel na svet naslednik Janez Adam, sicer pa so bili štirje otroci krščeni v Dobu in štirje v Ljubljani (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1671–1687, s. p., 18. 1. 1684, 26. 5. 1686, 15. 9. 1687, 30. 8. 1690; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, R 1686–1692, pag. 83 (28. 3. 1689), 154 (12. 7. 1691); R 1692–1699, pag. 11 (3. 1. 1693), 149 (5. 1. 1697).

⁴¹⁵ Prisednik ogradnega sodišča je postal 11. marca 1690 (ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, knj. 15, protokoli 1695–1698, s. p., pred pag. 1). Prvič se je udeležil seje poverjeniškega urada 24. maja 1704, predsedniško mesto je nastopil 19. decembra 1707, odložil pa 26. maja 1708 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709, fol. 578v, 642, 648).

⁴¹⁶ ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 86, Rasp, 13. 6. 1708. Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp; Miklavčič, Rasp, str. 32.

⁴¹⁷ Ljubljanska mrliška matica navaja poleg starosti še pokop v avguštinski cerkvi (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 254).

⁴¹⁸ Smole, *Graščine*, str. 246. – Citiranega vira (str. 248, op. 10: Zap. inv. R–81, pag. 19/Nr. 20) danes v zbirki zapuščinskih inventarjev ni najti.

⁴¹⁹ Zelo pogosto ga v dobskih krstnih maticah srečamo kot krstnega botra. Da je živel v Dobu, priča krst 22. maja 1694, kjer je ob botrotem imenu dodano: »ex Aich« (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1687–1697, s. p.). V Dobu se je rodila tudi njegova nezakonska hči iz razmerja z Jero Milihar, krščena 25. septembra 1693 na ime Marija (prav tam, pag. 119). Umrl je 6. avgusta 1696, mrliška matica mu daje 42 let, pokopali pa naj bi ga v avguštinski cerkvi v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 124). Kraj pokopa je morda zmoten, saj je v nasprotju z oporočno željo, zapisano na dan smrti, naj bo pokopan v Raspovi kapeli na Taboru nad Ihanom (ARS, AS 308, Testamenti, III. serija, fasc. R 1–274,

avgusta 1696 prav tam sledil na drugi svet najmlajši **Janez Jakob** (* 1659, † 1696).⁴²⁰ Ta je imel tako kot brat nezakonsko hčerko (roj. 1685),⁴²¹ nato pa se je poročil z *Marijo Ano baronico Apfaltrer* (1687)⁴²² in si ustvaril družino. Po očetu je podedoval dvorec Veselka pri Krtini, kjer je tudi prebival in kjer so prišli na svet trije od štirih otrok.⁴²³ Štiri leta pred smrtjo, 1692, je Veselko prodal bratu Janezu Ludviku, krumperskem gospodu,⁴²⁴ in nato vsaj nekaj časa živel v Dragomlju.⁴²⁵ V javnem življenju je od leta 1688 do smrti deloval kot prisednik kranjskega ogradnega sodišča.⁴²⁶ Vsi štirje bratje so torej večidel živeli v neposredni bližini, na rodnem Krumperku in okolici, čeprav so se njihova življenja iztekla v deželni prestolnici. Na Ljubljano je bil zasebno in službeno najbolj navezan najpomembnejši med njimi, Janez Ludvik.

testament R–22, 6. 8. 1696). Z oporoko je svoje imetje zapustil bratu Janezu Baltazarju, bravoto ženo pa prosil naj materinsko poskrbi za deklico Miciko (njegovo nezakonsko hčerko). Tej je volil svoje zemljišče v Dobu z obveznostjo, da pri sebi do smrti vzdržuje svojo mater. – Enajst let pred Miciko se mu je iz razmerja z neko Marijo Eleonoro Kogler rodila še ena nezakonska hči, krščena 30. avgusta 1682 na Vranskem na ime Marija Rozalija (Župnijski urad Vranksko, krstna maticna knjiga 1673–1701, pag. 116), o kateri ne vemo ničesar drugega.

⁴²⁰ Po ljubljanski mrliški matici je imel 37 let, pokopali so ga pri avguštincih (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 124).

⁴²¹ NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1671–1687, s. p., 24. 6. 1685.

⁴²² Poročila sta se 25. junija 1687 v Dobu (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, P 1682–1710, s. p.). Žena je bila hči Ferdinanda Ernesta barona Apfaltrerja in Regine Doroteje, rojene Gall pl. Rudolfseck (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 2–2v). Njen oče je bil povzdignjen v baronski stan leta 1672 (ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 3, Apfaltrer, 2. 1. 1672; prim. Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 26), njegova glavna posest pa je bila Brdo pri Lukovici (Smole, *Graščine*, str. 102).

⁴²³ Janez Jakob je živel v Veselki vsaj od poroke, saj je konec leta 1687 kot krstna botra izpričana tamkajšnja kuharica »pri gospodu Raspu« (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1687–1697, s. p., 26. 12. 1687). V župniji Dob so bili krščeni trije njegovi otroci (prav tam, s. p., 11. 5. 1688, 19. 7. 1689, 5. 7. 1690). Ko je srednji 3. januarja 1690 umrl, je v dobski mrliški matici označen kot »Ex Veselka« (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, M 1654–1698, s. p.). Najmlajši otrok je bil krščen v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, R 1686–1692, pag. 181, 12. 4. 1692).

⁴²⁴ ARS, AS 748, Gospodstvo Krumperk, fasc. 48, Kupna in menjalna pisma, 18. 7. 1692; ARS, AS, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 147v, 148.

⁴²⁵ Kraj bivanja, »ex Dergemel«, razkriva dobska krstna matica, ko sta z ženo 20. julija 1694 botrovala v Dobu (NŠAL, ŽA Dob, Maticne knjige, R 1687–1697, s. p.). Vdova Marija Ana se je po letu 1699 omožila z Janezom Danijelom pl. Erbergom, od leta 1688 gospodarjem Dola (Umek, *Erbergi in dobski arhiv*, str. 82).

⁴²⁶ Prisednik ogradnega sodišča je postal 13. marca 1688 (ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, knj. 15, protokoli 1695–1698, s. p., pred pag. 1). – Ljubljanska matica ga imenuje »Inclytæ provincie Car.(niolae) Assessor« (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 124). Prim. Miklavčič, Rasp, str. 31.

Postavlja se vprašanje, kako je Janez Ludvik Rasp leta 1708 postal grof, ne da bi pred tem imel baronski naslov. Do zanimivih ugotovitev o tem je prišel že M. Miklavčič. Obsežna grofovsko diploma Janezu Ludviku Raspu, ki tega naslavlja kot barona, skuša odstraniti nesoglasje med njegovim uradnim viteštvom in nepotrjenim baronstvom. Navaja namreč, da je Leopold I. leta 1660 med dedno poklonitvijo (v Ljubljani) povišal v barona njegovega očeta Janeza Avgušтина Raspa. Cesar ni temu dejansko nikoli izdal baronske diplome in sinovi Janeza Avgušтина so si pozneje večkrat neuspešno prizadevali za podelitev baronskega naslova.⁴²⁷ Po Miklavčiču naj bi bilo o njihovem dejanskem prištevanju med barone sicer »polno prič«, a ključni viri tega vendarle ne potrjujejo.⁴²⁸ Tudi Valvasor navaja Raspe (Rosp) v *Slavi* (1689) zgolj med kranjskimi viteškimi rodbinami.⁴²⁹ Takšno cesarjevo priznanje za nazaj, kot smo mu priča leta 1708 v Raspovi grofovski diplom, spominja na retroaktivno potrditev baronskega naziva Rauberjem leta 1681.

O tem, v kakšnih odnosih je bil Valvasor s svojimi mlajšimi sorodniki Raspi, s štirimi mrzlimi nečaki, nimamo poročil. Pomelljivo se zdi, da v XI. knjigi *Slave* pri obravnavi krumperškega gradu, rodnega gradu svoje matere, ne navaja nikakršnih zanimivosti, lastnih doživetij ali spominov na kakšne dogodke. Povsem drugače torej kakor pri Zavrhu, »matičnem gradu« druge veje Valvasorjev, ali pri Gamberku, kjer je za očetom Jernejem gospodaril njegov polbrat Karel. Tudi ko govori o Raspih kot lastnikih Krumperka, je njegova pripoved neosebna.⁴³⁰ Tako daje vtis, ki morda sicer ni točen, kot da s krumperškimi in okoliškimi materinimi sorodniki v svojih zrelih letih ni imel veliko stikov, ali pa tam res ni nikoli slišal, videl ali doživel česa omembne vrednega.⁴³¹ Enako velja tudi za druge gradove v rokah Raspov.⁴³²

Precej bolj kot z mlajšimi Raspi, otroki svojega pokojnega bratranca, je moral biti polihistor povezan z

družino sestrične **Marije Rozine Rasp, poročene pl. Buset** (* 1629, † 1694), ki je živela na Dolenjskem, med Busetovim gradom Gracarjev turn pod Gorjanci, dvorcem Velika vas pri Krškem in Novim mestom. Zgovorno je že spoznanje, da več mest v XI. knjigi *Slave* priča o njegovi zelo dobri obveščenosti o družini Buset, s katero je moral biti tudi sicer v dobrih odnosih. Sklepamo lahko, da je bila prav sestrična Marija Rozina z Gracarjevega turna »sokriva« za polihistorjevo drugo poroko (1687). Oženil se je namreč v sosednjem dvorcu Vrhovo, in sicer z Ano Maksimilo baronico Zetschker, ki je tam živela z materjo in očimom Janezom Jurijem pl. Wernegkom, lastnikom Vrhovega.⁴³³ Še več, posredno je bil s polihistorjem povezan tudi Gracarjev turn, v 18. stoletju glavno domovanje njegovih kranjskih potomcev. Ana Maksimila se je namreč kot vdova ponovno poročila (1699) prav s tedanjim turnskim gospodom Janezom Herbardom pl. Busetom, sorodnikom svojega moža, odpeljala na novi dom obe svoji hčerki in tam tudi umrla.⁴³⁴ Njen drugi mož pl. Buset ni bil nihče drug kot sin polihistorjeve sestrične Marije Rozine, torej Valvasorjev mrzli nečak. In za povrh je Janez Herbard pl. Buset, ki ni imel otrok, zapustil Gracarjev turn svojemu nečaku Volfu Sigmundu pl. Dienerspergu, s katerim se je leta 1711 omožila polihistorjeva najmlajša hči Regina Konstanca. Tudi Volf Sigmund je imel skupne korenine z Valvasorjem. Bil je namreč vnuk Marije Rozine pl. Buset, sin njene hčerke Ivane Rozine, poročene pl. Dienersperg.⁴³⁵ Gracarjev turn je nato s kratko prekinitvijo ostal v rokah polihistorjevega potomstva vse do leta 1800 in videl marsikatero bridko uro zadnjih kranjskih potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja.⁴³⁶

Vrnimo se k njegovi sestrični Mariji Rozini pl. Buset in njeni družini. Ko polihistorju še ni bilo niti pet let, se je 17-letnica leta 1646 omožila z Novo-meščanom Janezom Gregorjem pl. Busetom,⁴³⁷ čigar

⁴³³ Golec, Neznano in presenetljivo, str. 318.

⁴³⁴ Prav tam, str. 356–360.

⁴³⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset; šk. 2, št. 52, Dienersperg.

⁴³⁶ Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo (1. del), str. 370–381.

⁴³⁷ Dve različici Raspovega rodovnika navajata kot datum nastanka poročnega pisma oziroma kot datum poroke 4. februar 1646 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 208, Rasp). Ne preseneča, da oče Janez Ludvik pl. Rasp štiri mesece pozneje hčerke ne omenja v oporoki, saj jo je pred tem že odpravil z doto (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–1, 2. 6. 1646). Kot samska je zadnjč izpričana 26. maja 1645, ko je šla v Dobu za krstno botro (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1642–1654, s. p.). Busetov rodovnik zmotno pravi, da je bila Marija Rozina hči Volfa Ditriha Raspa in Katarine, rojene baronice Rauber (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset). – Tudi če bi se pojavil dvom, ali je Marija Rozina res identična z Marijo Rozino Rasp, rojeno 1629 na Krumperku, hčerko Janeza Ludvika in Regine Doroteje – še posebej, ker ni omenjena v oporoki svojega očeta –, razblini vse pomisleke oporoka Volfa Ditriha Raspa iz leta 1674, v kateri oporočitelj Marijo Rozino, vdovo Buset, imenuje »moja sestra« (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45,

⁴²⁷ Miklavčič, Rasp, str. 32, 33. – ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 86, Rasp, 13. 6. 1708.

⁴²⁸ Niti tik pred podelitvijo grofovskega naslova ni Janez Ludvik kot stanovski poverjenik nikoli označen kot baron (gl. op. 415). – V dobskih matičnih knjigah so Raspi navedeni brez baronskega naslova, razen »skrivnostnega« Volfganga leta 1688 (30. 3. 1688, 3. 5. 1688 in 9. 7. 1688), medtem ko so njihovi sorodniki in drugi plemiči praviloma baroni in grofi (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1665–1678, R 1671–1687, R 1687–1697). Prav tako nimajo baronskega naslova v kranjski imenjski knjigi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 146–148), v katero je dal Janez Ludvik leta 1710 vpisati svoje povišanje v grofa (prav tam, fol. 147v). Je pa Janez Ludvik izjemoma naveden kot baron ob krstu hčerke 3. januarja 1693 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 11).

⁴²⁹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 116.

⁴³⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

⁴³¹ Stiki s krumperškimi so sicer izpričani za polihistorjevega polbrata Karla, ki je šel 10. januarja 1678 za krstnega botra prvorojenki Janeza Baltazarja, rojeni na Krumperku (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1671–1687, s. p.).

⁴³² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 353–354, 433–434, 437, 474–475, 508–509, 614.

oče, znani trgovec Jakob, je kot že nekdanji novomeški mestni svétnik in sodnik le malo prej dobil plemiški naslov (1642).⁴³⁸ Janez Gregor, ki je imel že plemiško mater, Barbaro Dorotejo pl. Ruess s Hmeljnika,⁴³⁹ je dve leti zatem kupil dvorec Gracarjev turn (1644)⁴⁴⁰ in bil v času poroke z Raspo sprejet med kranjske deželane (1646).⁴⁴¹ Naj omenimo, da je bil Busetov stric Konrad Ruess baron Ruessenstein (1604–1668), mlajši brat njegove matere, maloprej krstni boter Janezu Vajkardu Valvasorju.⁴⁴²

Zakonca pl. Buset sta z družino živela na Gracarjevem turnu pod Gorjanci, kjer so se skoraj gotovo rodili tudi vsi otroci, ki jih Janez Gregor navaja leta 1666 v svoji tam napisani oporoki.⁴⁴³ Ko je še isto leto umrl – pokopali so ga v rodbinski grobnici pri novomeških frančiškanih⁴⁴⁴ –, so bili otroci mladoletni. Janez Vajkard je moral biti po vrnitvi v domovino in ustaliti na Kranjskem precej reden gost na Gracarjevem turnu, o čemer pričča njegova dobra seznanjenost s tamkajšnjimi razmerami. Tako je po sestričinem pripovedovanju nazorno opisal roparski napad Uskokov na grad junija 1675 in 1676. Med nočnim vdorom v grajsko poslopje je smrtno ranjen obležal oskrbnik, vdova Marija Rozina in njena hči Rozalija pa sta le z

begom za las ušli smrti.⁴⁴⁵ Nemara je bil to razlog, da je Valvasorjeva sestrična vdova pl. Busetova dala, kot pravi XI. knjiga *Slave*, »pred nekaj leti« povsem na novo zgraditi dvorec Velika vas pri Krškem. Tudi Veliko vas je polihistor dobro spoznal, še posebej ker so ga zanimali tamkajšnji arheološki artefakti »iz poganskih časov«. Razpisal se je o rimskem mestu Neviodunum in o tem, da je Marija Rozina med gradnjo dvorca našla v zemlji popisan kamnit steber, ki so ga na njen ukaz postavili pokonci.⁴⁴⁶ Do zadnjega je ostala gospodarica velikovaškega dvorca, umrla pa je na pragu pomladi 1694 v Novem mestu, kjer so jo tudi pokopali, staro 65 let. Preživela je dva že odrasla otroka in preminila nekaj mesecev za svojim 12 let mlajšim bratrancom Janezom Vajkardom Valvasorjem.⁴⁴⁷

Njeni štirje sinovi so najbrž vsi študirali v Ljubljani in vsaj trije od njih v Gradcu,⁴⁴⁸ nobeden pa se pozneje ni posebej proslavil. Zadovoljili so se z vlogo manjših in srednje velikih zemljiških gospodov in le malo posegali po javnih funkcijah. Zgodaj umrli Vajkard Eberhard je izpričan kot prisednik ograjnega

prav tam, R–10, 21. 11. 1674). Poleg tega je skupaj z obema odrastlima bratoma navedena na rodovnem deblu Raspo (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp).

⁴³⁸ Prepis plemiškega pisma, 1642, I. 7., Dunaj v: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset. – Prim. Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 146. – O Jakobu Busetu gl. tudi Gestrin, *Trgovsko prometni položaj*, str. 138.

⁴³⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37. – O poroki njegovih staršev: ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2020, 1609 III. 1., Novo mesto.

⁴⁴⁰ Regest kupoprodajne pogodbe in pobotnice za plačano kupnino: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 120, fasc. XXXIX, lit. W–33, 14. 2. 1667, pag. 6/Nr. 36, 7/Nr. 38. Prim. Smole, *Graščine*, str. 164.

⁴⁴¹ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg., šk. 2, fasc. 2, s. d., Verzeüchnus der herrn vnd landtleüth in dem herzogth: Crain. Regest deželanskega pisma ima datum 3. marec 1646 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 120, fasc. XXXIX, lit. W–33, 14. 2. 1667, pag. 1/Nr. 2). Prim. Schviz, *Der Adel – Krain*, str. 496.

⁴⁴² O sorodstvenih razmerjih: Žvanut, Valvasorjev boter, str. 186.

⁴⁴³ Štiri sinove, ki po doseženi polnoletnosti postanejo njegovi dediči, je navedel v zaporedju: Volf Avguštin, Franc Ludvik, Vajkard Eberhard in (Janez) Herbard, hčerki Ivani Rozaliji, ki jo imenuje »hčerkica« (*Töchterlein*) je namenil 2.000 golderarjev, ženo pa imenoval za varuhinjo otrok (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. B 1–42, B–7, 27. 7. 1666). Krstov otrok ne poznamo, ker so krstne matice župnije Šentjerneje za obdobje med letoma 1644 in 1688 izgubljene (Župnijski urad Šentjerneje, prim. Umek–Kos (ur.), *Vodnik po maticnih knjigah*, str. 684).

⁴⁴⁴ Po Furlanu je Janez Gregor pl. Buset umrl 15. avgusta 1666, njegova grobnica v frančiškanski cerkvi pa je bila med prižnico in spovednico; Furlan sicer Buseta zaradi napačno prebranega drugega osebnega imena Gregor kot Georg imenuje Janez Jurij (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 26, 27). Busetov zapuščinski inventar je datiran na Gracarjevem turnu 14. februarja 1667 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 120, fasc. XXXIX, lit. W–33).

⁴⁴⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 133–134. – Valvasor datira dogodek v čas »pred približno 12 ali 13 leti«, meseca junija. Če je nastal zapis že leta 1688, se je napad zgodil junija 1675, sicer pa najpozneje isti mesec naslednje leto, kajti hči Rozalija, ki je navedena še kot »gospodična«, se je poročila kmalu po 20. oktobru 1676, ko je nastal njen poročni dogovor z Janezom Sigmundom pl. Dienerspergom (regist v: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 8/Nr. 7). Po L. Lazariniju, ki se je skliceval na Maksimilijana Raigersfelda, naj bi trije uskoški roparji Marijo Rozino ranili, in sicer januarja 1676 (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. V, Buset). Sodobni vir o napadu so sejni zapisniki kranjskih deželnih stanov. Marca 1679 so na kranjskem deželnem zboru obravnavali prošnjo vdove Busetove, naj ji odpišejo davčni zaostanek zaradi utrpele škode (kraje srebrnine in drugega) med napadom Uskokov »pred dvema letoma« (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 904, sejni zapisniki 30, 1678–1685, fol. 83v, 13. 3. 1679).

⁴⁴⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 230–231.

⁴⁴⁷ Narekovana oporoka Marije Rozine pl. Buset je datirana 5. marca 1694 v Novem mestu. Oporočiteljica, ki je želela biti pokopana pri svojem možu v Busetovi rodbinski grobnici v novomeški frančiškanski cerkvi, se je v oporoki spomnila svojih podložnikov v Veliki vasi in Uršnih selih, treh še živečih sinov ter otrok umrlega sina in hčerke (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. W 1–49, W–15). Novomeške mrliške matice iz tega časa ni, Furlan pa njenega pokopa ne navaja (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 27). Regest poravnave med njenimi dediči ima datum 17. april 1694 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, lit. W–71, 13. 11. 1711, pag. 12/Nr. 15). Starost 65 let je izračunana glede na znani datum rojstva (gl. op. 352).

⁴⁴⁸ O času njihovega rojstva je mogoče sklepati samo na podlagi navedb v šolskih evidencah in zaporedja sinov v očetovi oporoki. Franc Ludvik in Volf Avguštin sta leta 1663 izpričana v Gradcu na jezuitski gimnaziji v razredu poetika, (Vajkard) Eberhard pa leta 1666 v razredu gramatika (Andritsch, *Die Matrikeln, Band 2*, str. 4, 5, 14). V Ljubljani srečamo leta 1665 dva: Franca Ludvika na retoriki in Vajkarda Eberharda v razredu osnove (*principise*), oba označena kot deželana iz Novega mesta (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 88, 89).

sodišča,⁴⁴⁹ Janez Herbard, ki se je leta 1699 poročil z Valvasorjevo vdovo, pa je bil konec 17. stoletja komisar za ceste.⁴⁵⁰

Življenjska pot je najdlje zanesla **Vajkarda Eberharda** (ok. 1653, † 1689) ki se je poročil v Ljubljani s *Kordulo Ignacijo pl. Fabjanič* (1676)⁴⁵¹ in imel vsaj štiri otroke, od katerih sta dva odrastla.⁴⁵² Namesto dela očetove posesti je, kot kaže, dobil dediščino v denarju, a očitno ni bil najboljši gospodar. Dvorca Prapreče pri Grosupljem po vsem sodeč ni pridobil z ženitvijo, kot pravi Valvasor, ampak ga je od ženine družine kupil. Že leta 1688 ga je prodal⁴⁵³ in še isto leto umrl neznan kje, morda v Ljubljani, kjer je bil že po njegovi smrti krščen zadnji otrok in kjer so popisali njegovo skromno premoženje. Ob smrti ni premogel ne posesti ne hiše.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. V, Buset.

⁴⁵⁰ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, osebna kartoteka Deželne zadeve, Buset.

⁴⁵¹ Poročila sta se 18. aprila 1676 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, s. p.). Kordula Ignacija, krščena 1. avgusta 1655 v Ljubljani s priimkom Fabjanič (prav tam, R 1653–1664, pag. 96), je bila hči Lenarta Merheriča, imenovanega Fabjanič, in njegove žene Suzane Marjete, rojene pl. Paradeiser; (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45, fol. 129); dvojni priimek je rodbina nosila od njenega deda Lenarta Fabjaniča dalje, ki ga je posinovil stric Lenart Merherič (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 172; prim. Smole, *Graščine*, str. 257). Kot vdova se je Kordula Ignacija omožila s Francem Sigmundom De Leom baronom Leuenburgom (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45, fol. 129).

⁴⁵² O odrastlih otrocih: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset. – Prvi in zadnji otrok sta se mu rodila v Ljubljani, zadnji že po njegovi smrti, dva pa v Praprečah pri Grosupljem (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1669–1678, pag. 311 (3. 2. 1677); R 1686–1692, pag. 71 (20. 11. 1688); ŽA Šmarje–Sap, Matične knjige, R 1675–1695, s. p., 25. 9. 1679, 17. 12. 1687).

⁴⁵³ Imenjska knjiga govori le o dveh njegovih kupljenih manjših imenjih z imenjsko rento dobrih 11 goldinarjev, prepisanih nanj leta 1682. Naslednji vpis je šele iz leta 1713 in navaja več dotodanjih lastnikov; imenji sta bili najprej prodani Francu Bernardu baronu Tauffererju (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 215v, 516v). Po Valvasorju je (Vajkard) Eberhard Buset dobil dvorec Prapreče prek poroke s hčerko Leonarda Fabjaniča in ga leta 1688 prodal omenjenemu Tauffererju (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 453). V Busetovem zapuščinskem inventarju sta navedena kupoprodajna pogodba za Prapreče iz leta 1682, sklenjena med Leonardom Merheričem, imenovanim Fabjanič, in Evo Eberman, ter nedatirano kupno pismo med Busetom in baronom Tauffererjem (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 121, fasc. XXXIX, lit. W–45, 23. 3. 1689, pag. 6/Nr. 16, pag. 4/Nr. 7). Prim. Smole, *Graščine*, str. 382.

⁴⁵⁴ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 121, fasc. XXXIX, lit. W–45, 20. 3. 1689. – Umrl je pred 20. novembrom 1688, ko je bil v Ljubljani krščen njegov posthumni otrok (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1686–1692, pag. 71). Smrt ni vpisana ne v ljubljansko ne v šmarsko mrliško matico (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735; ŽA Šmarje–Sap, Matične knjige, M 1675–1691), morda zato, ker so ga pokopali pri očetu v Novem mestu, o čemer sicer ni poročil (prim. seznam pokopov pri novomeških franciškanih v: Furlan, *Zgodovina franciškanske cerkve*, str. 27).

Drugi trije bratje so ostali na domačih tleh, vsak na delu očetove posesti pod Gorjanci. Družinski dvorec Gracarjev turn je s polovico pripadajočega gospostva podedoval najmlajši **Janez Herbard** (* po 1653, † 1724), ki je od bratov živel najdlje.⁴⁵⁵ V mladih letih je bil aktiven častnik, poročil se je trikrat, vendar ni imel (preživelih) potomcev. S prvo ženo *Evo Marijo pl. Bavčar* iz plemenitene ljubljanske družine, vdovo pl. Waltreich, je v zakonu preživel vsaj dvanajst let (od 1682), druga, s katero se je oženil leta 1699, je bila Valvasorjeva vdova *Ana Maksimila, rojena pl. Zetschker*, tretja pa *Marija Felicita pl. Gusič*, ki ga je preživela.⁴⁵⁶

⁴⁵⁵ V imenjski knjigi sta bila grad in imenjska renta skoraj 61 goldinarjev prepisana z očeta Janeza Gregorja na njegovo ime leta 1685, še isto leto pa je odpadlo devet hub in pol z rento približno 12 goldinarjev in pol, dodeljeno bratu Francu Ludviku; leta 1696 so Janezu Herbardu od očetove posesti pripisali še 14 goldinarjev imenjske rente, tj. dediščine po materi, a je pridobljeno imenje isto leto prodal. Zaradi odprodaj se je imenjska renta skrčila na manj kot 47 goldinarjev (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 213, 213v). Po zapuščinskem inventarju je leta 1724 poleg Gracarjevega turna premogel še dvorec Zaselo pri Kostanjevici (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, lit. W–81, 11. 7. 1724, pag. 13–14), ki je sicer pripadal družini njegove tretje žene pl. Gusičeve (Smole, *Graščine*, str. 560). Zmotna je trditev M. Smole, da je Gracarjev turn po smrti matere Marije Rozine pripadel kot dediščina sinu Eberhardu Vajkardu, umrlemu leta 1689, in šele nato Janezu Herbardu (Smole, *Graščine*, str. 165). Eberharda Vajkarda oziroma Vajkarda Eberharda je namreč mati preživela.

⁴⁵⁶ Leta 1680 je izpričan kot praporščak v Kreisovem polku (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 903, sejni zapisniki 28, 1677–1682, fol. 217v). Po viru druge roke se je prvič oženil 4. februarja 1682, drugič 28. avgusta 1699, tretjič pa neznan kdaj (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset). Prim. regist poročnega dogovora z dne 4. februarja 1682: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, lit. W–81, 11. 7. 1724, pag. 47/Nr. 63. – Prva žena Eva Marija je bila kot hči Danijela Bavčarja (Bauzher) in Marije Salome krščena 23. decembra 1651 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1643–1653, pag. 287). Njen oče je bil poplemeniten leta 1659 (Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 190), prvič se je poročila 10. novembra 1669 z Baltazarjem pl. Waltreichom in 5. (!) februarja 1682 z Busetom (prav tam, P 1651–1682, s. p.). Kot živa je izpričana še 14. septembra 1694, ko sta skupaj prodala Veliko vas Gotfridu Erenrajhu baronu Winterhofnu (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 12, fasc. VII, lit. B–61, 18. 7. 1752, pag. 14/Nr. 7). Ker njena smrt ni vpisana v šentjernejsko mrliško matico 1693–1700 (ŽU Šentjernej, mrliška matična knjiga 1693–1700) so jo zelo verjetno pokopali v Busetovi rodbinski grobnici v novomeški franciškanski cerkvi, kjer si je malo prej (1694) izbrala zadnje počivališče njena tašča Marija Rozina (gl. op. 447). O Busetovi drugi ženi Ani Maksimili pl. Zetschker, vdovi Janeza Vajkarda Valvasorja (* najpozneje 1663, † 1713–16) gl. Golec, *Neznano in presenetljivo*, str. 318–319, 356–360. Ni znano, koliko zadnjih let je Janez Herbard Buset preživel v zakonu s tretjo ženo Marijo Felicito, rojeno pl. Gusič, ki je bila ob njegovi smrti še živa (prav tam, str. 360). Rodila se je po letu 1669 (poroka staršev) kot hči Franca Friderika pl. Gusiča, gradiščana v Senju in poveljnika v Otočcu, ter Iza-bele Renate, rojene Dilanz (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset; šk. 4, št. 99, Gusič). Tako kot baronski naslov Busetove druge žene Zetschkerjeve ta ni upravičen pri tretji ženi Gusičevi; njen oče je namreč umrl že leta 1687, Gusiči pa so dobili baronstvo šele leta 1701

Z zgoraj omenjeno možnostjo polihistorjeve najmlajše hčerke z Busetovim dedičem (1711) so Gracarjev turn pridobili Valvasorjevi potomci in ga s krajšo prekinitvijo obdržali od leta 1724 do 1800.⁴⁵⁷

Tako kot si je mati Marija Rozina pl. Buset postavila dvorec v Veliki vasi, sta se tudi dva sinova ovekovečila z novozgrajenima gosposčinskima sedežema: z Nemško vasjo pri Krškem in Volavčami pri Šentjerneju. Dvorca Nemška vas, ki ga je zgradil najstarejši brat **Volfgang Avguštin pl. Buset** (* ok. 1648, † 1711), ob izidu *Slave* (1689) še ni bilo, sicer bi ga Valvasor vsaj omenil. Nastal je na Busetovi pododovani posesti, odcepljeni od Gracarjevega turna, in v njem je Volfgang Avguštin preživel jesen življenja.⁴⁵⁸ Valvasor tega svojega mrzlega nečaka torej upravičeno ne omenja kot lastnika kakšnega gradu ali dvorca, mu pa namenja drugačno omembo: pred približno osmimi leti (okoli 1680) je v javnem dvoboju v Krškem ubil Franca Mihaela pl. Zaro.⁴⁵⁹ Morda je v Nemški vasi že stala kakšna pristava, kjer je z družino živel, preden je postal lastnik materinega novozgrajenega dvorca Velika vas pri Krškem. Vse kaže, da je ta dvorec spomladi 1694 ob delitvi materine zapuščine pododoval mlajši sin Janez Herbard. Še isto jesen ga je namreč prodal, neposredno zatem pa od novega lastnika kupil Volfgang Avguštin.⁴⁶⁰ Sedem let pozneje (1701) ga je

izročil sinu Francu Rajmundu⁴⁶¹ in se pridržal del posesti z dvorcem Nemška vas, kjer je tudi umrl (1711).⁴⁶² Prvič je bil poročen s *Katarino baronico Gall pl. Gallenstein*, ki mu je rodila vsaj pet otrok, od tega tri odrastle, in nato še z vdovo nekega stražmojstra.⁴⁶³ Ne vemo, koliko je bil povezan s svojim nekaj let starejšim mrzlim stricem Janezom Vajkardom Valvasorjem, ga pa 16. januarja 1694 srečamo v Krškem v vlogi enega od treh inventurnih komisarjev polihistorjeve tamkajšnje zapuščine.⁴⁶⁴

Na domači Busetovi posesti je ostal tudi **Franc Ludvik** (* ok. 1648, † 1693/94), ki je, drugače kot dva brata, zapustil samo hčerke, rojene v zakonu z *Regino Terezijo pl. Witzenstein* (por. 1676).⁴⁶⁵ Ko so si bratje razdelili posest,⁴⁶⁶ je na Volavčah, nedaleč od Gracarjevega turna, začel graditi dvorec, o katerem Valvasor leta 1689 pravi, da še ni dograjen. Franc Ludvik se je

(Frank, *Standeserhebungen*. 2. Band, str. 145). Oče Franc Friderik pl. Gusič je sicer posedoval dvorec Dominiče v Beli krajini in priženil Dilanzov dvorec Zaselo pri Kostanjevici (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 118, 248; Smole, *Graščine*, str. 137, 560). Sorojenci Marije Felicite so bili med letoma 1671 in 1686 krščeni v Novem mestu in Podzemlju (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. X, Gussitsch; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 372, 400).

⁴⁵⁷ Golec, Neznano in presenetljivo, str. 356–357; isti, Valvasorjevo neznano potomstvo (1. del), str. 370–381.

⁴⁵⁸ V kranjski imenjski knjigi so na Volfgana Avguština leta 1685 s posesti Gracarjev turn prenesli deset hub in dve tretjini ali 15 goldinarjev in pol imenjske rente. Prav toliko mu je ostalo, ko je leta 1703 na sina Franca Rajmunda prepisal večjo posesti, pripisano leta 1696. Ob prepisu »osnovne« posesti (15 gld, 30 kr) na drugega sina Jožefa Antona leta 1723 je ta izrecno označena kot »das Guett Teutschdorf genannt« (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 214v). Zapuščino Volfganga Avguština so leta 1711 popisali v Nemški vasi (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, lit. W–71, 13. 11. 1711, pag. 44). Prim. Smole, *Graščine*, str. 318.

⁴⁵⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 242. – Rodovna debla Busetov pripovedujejo napačno zgodbo: Volf(gang) Avguštin naj bi bil brat, ne sin Janeza Gregorja, in smrtno ranjen leta 1680 v dvoboju z nekim gospodom Zaro (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset). Glede na Valvasorjeve besede – pred približno osmimi leti – zna biti točna samo letnica.

⁴⁶⁰ Po registih pogodb v zapuščinskem inventarju Volfganga Avguština je njegov brat (Janez) Herbard 14. septembra 1694 prodal Veliko vas za 11.000 goldinarjev Gotfridu Erenrajhu baronu Wintershofnu, od tega pa jo je čez šest tednov, 28. oktobra 1694, odkupil Volfgang Avguštin (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, lit. W–71, 13. 11. 1711, pag. 12/Nr. 16, 18/Nr. 23 in 24, 16/Nr. 25). – O dvakratni kupoprodaji gl. tudi: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 12, fasc. VII, lit. B–61, 18. 7. 1752, pag. 14/Nr. 7; šk. 13, fasc. VII, lit. B–79, s. d. 1762, pag. 21). Prim. Smole,

Graščine, str. 520. – V imenjski knjigi je leta 1696 vpisan samo prenos imenjske rente 40 goldinarjev z očeta Janeza Gregorja na Volfganga Avguština (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 205, 215v).

⁴⁶¹ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, lit. W–71, 13. 11. 1711, pag. 16–17/Nr. 27.

⁴⁶² Ob smrti zapuščinski inventar ne navaja posesti, temveč le premoščino v Nemški vasi in Leskovcu (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, lit. W–71, 13. 11. 1711). V leskovski mrliški matici je prav za ta čas vrzel (NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige, M 1701–1731).

⁴⁶³ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset. – Njegovih dveh porok v ljubljanskih poročnih maticah ni (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, P 1682–1717). Krstni podatki so znani le za dva otroka, krščena v letih 1671 in 1683 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1669–1678, pag. 113; R 1678–1686, pag. 234). – Prva žena Katarina s polnim imenom Katarina Doroteja je bila hči leta 1660 pobaronjenega Janeza Ludvika Galla pl. Gallensteina, lastnika gradu Rakovnik v Mirnski dolini, in Elizabete, rojene pl. Portner (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 3, št. 85, Gall; ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. V, Buset; o Rakovniku: Smole, *Graščine*, str. 415). Za drugo ženo ne poznamo niti imena.

⁴⁶⁴ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 131, fasc. LIV, lit. Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 61.

⁴⁶⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 37, Buset; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 198. – Poročila sta se 13. junija 1676 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, s. p.). Regina Terezija je bila krščena v Ljubljani 13. maja 1657 kot hči Janeza Andreja Witzza (pl. Glinškega) in Regine Felicite, rojene pl. Kheysell (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 166). Njen oče, ljubljanski mitničar (prejemnik), je bil brat Karla barona Witzensteina, s katerim je bila kratek čas poročena Valvasorjeva sestrična Poliksena Valvasor (o Witzensteinih gl. Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 51–54). Predikat pl. Witzenstein je Janez Andrej dobil leta 1663 (Frank, *Standeserhebungen*. 5. Band, str. 232), a ga je uporabljal že prej (npr. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 258, 305). Kot vdova se je Regina Terezija 21. junija 1695 v Šentjerneju omožila s Friderikom pl. Lichtenbergom (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. V, Buset).

⁴⁶⁶ Francu Ludviku so leta 1685 v imenjski knjigi leta prepisali od posesti Gracarjevega turna slabih deset hub ali okoli 11 goldinarjev in pol imenjske rente (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 213v).

Busetov grad Gracarjev turn pod Gorjanci po Valvasorjevi Topografiji Kranjske (Topographia, št. 40)

sicer že preselil na Volavče in po Valvasorjevih besedah zraven zasadil velik vinograd, ki je dajal najodličnejše vino.⁴⁶⁷ Njegova posest je bila sicer skromna,⁴⁶⁸ živel je svojim zmožnostim primerno življenje in umrl malo pred materjo († 1694).⁴⁶⁹ Volavče so kmalu zatem prešle s prodajo v tuje roke, a so se po-

sredno spet vrnile v last iste rodbine. Zadnje se je zgodilo po zaslugi Valvasorjeve najmlajše hčerke Konstancije (* ok. 1690, † 1755), ki je odraščala pri vnovič poročeni materi pl. Busetovi na Gracarjevem turnu. Volavški dvorec je namreč leta 1710 podedovala po svojem prvem možu Janezu Lovrencu pl. Wernegku, s katerim je bila poročena le dobri dve leti in ki je leta 1703 kupil Volavče od vmesnega lastnika. Nato pa se je naslednje leto omožila z Volfom Sigmundom pl. Dienerspergom (* 1679, † 1751), čigar mati Ivana Rozalija je bila sestra prejšnjega lastnika Volavč Franca Ludvika pl. Buseteta. Na Volavčah sta prišli na svet tudi njuni hčerki, edini, po katerih se je polihistorjev rod nadaljeval, po starejši do danes, po mlajši samo še dobro stoletje.⁴⁷⁰

Nova gospodarja Volavč, zakonca Volf Sigmund pl. Dienersperg in Regina Konstancija, rojena baronica Valvasor, sta imela torej skupne prednike, in sicer iz Rauberjevega rodu. Dienerspergova mati **Ivana Rozalija, rojena pl. Buset** (* ok. 1660, † pred 1694) je bila namreč hči Valvasorjeve sestrične Marije Rozine pl. Buset, rojene pl. Rasp,⁴⁷¹ obe pa sta bili potomki – pravnukinja in vnukinja – polihistorjevih starih staršev Jurija in Doroteje pl. Rauber. O Ivani Rozaliji, ki ob materini smrti leta 1694 ni več živela, vemo sicer malo.⁴⁷² Poročila se je leta 1676 z Janezom Sigmundom

⁴⁶⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 617. – Na Volavčah (*ex Volauzlb*) se je leta 1690 rodila njegova najmlajša hči (ŽU Šentjernej, krstna matična knjiga 1688–1693, s. p., 13. 9. 1690), za starejše otroke pa zaradi izgubljenih šentjernejskih matic ni krstnih podatkov.

⁴⁶⁸ Po njegovi smrti sta nastala dva zapuščinska inventarja. M. Smole je zmotno mislila, da je šlo za dva Franca Ludvika, očeta in sina (Smole, *Graščine*, str. 535). Prvi inventar, iz leta 1694, navaja pri nepremičninah posest Volavče s tremi hubami in vinogradom, drugi, leto dni mlajši, pa govori o dvorcu Volavče s pripadajočim imenjem Mokro polje (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 121, fasc. XXXIX, lit. W–54, 5. 4. 1694, pag. 1; prav tam, šk. 122, fasc. L. lit. W–57, 6. 9. 1695, pag. 1). O nakupu Mokrega polja 12. julija 1684, kupljenega od Jurija Sigmunda pl. Wernegka, govorita regesta v prvem Busetovem zapuščinskem inventarju (prav tam, šk. 121, fasc. XXXIX, lit. W–54, 5. 4. 1694, pag. 3/Nr. 5 in 9). Po XI. knjigi *Slave* naj bi gradiček Mokro polje kupil že pred približno dvanajstimi leti, tj. okoli leta 1677 (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 392). V imenjski knjigi so ga pripisali k njegovi posesti šele leta 1689, s čimer se je imenjska renta povečala na dobrih 15 goldinarjev. Ko so posest leta 1707 prenesli na Janeza Lovrenca pl. Wernegka, jo imenjska knjiga imenuje »Guett Volautsche« (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 213v).

⁴⁶⁹ Umril je v začetku leta 1694 ali konec prejšnjega leta, vsekakor pred 5. marcem 1694, ko ga mati v oporoki označuje kot že pokojnega (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. W 1–49, W–15). Oba zapuščinska inventarja pričata o skromnosti (gl. prejšnjo opombo). Njegova smrt ni vpisana v najstarejšo šentjernejsko mrliško matico, ki se začneja oktobra 1693 (ŽU Šentjernej, mrliška matična knjiga 1693–1700). Morda so ga pokopali pri očetu v Novem mestu, vendar novomeške mrliške matice iz tega časa ni, Furlan pa ga med pokopanimi v frančiškanski cerkvi, enako kot njegove matere, ne navaja (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 27).

⁴⁷⁰ Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo (1. del), str. 368–372. – O lastnikih Volavč od Busetov do Dienerspergov gl. Smole, *Graščine*, str. 535. – V kranjski imenjski knjigi vmesnih lastnikov ni, ampak samo prepis posesti na Janeza Lovrenca pl. Wernegka leta 1707 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 213v).

⁴⁷¹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 52, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg: Familien Acten.

⁴⁷² Mati Marija Rozina pl. Buset govori v oporoki le o otrocih svoje pokojne hčerke Dienerspergove (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. W 1–49, W–15, 5. 3. 1694).

pl. Dienerspergom,⁴⁷³ v čigar lasti je bil od začetka osemdesetih let do prodaje leta 1694 dvorec Pred malim mostkom v novomeški Kandiji.⁴⁷⁴ Sin Volf Sigmund pl. Dienersperg naj bi bil leta 1679 krščen v Šentjerneju,⁴⁷⁵ kar pomeni, da se je zelo verjetno rodil na Gracarjevem turnu, domu svoje matere. Potemtakem je prišel na svet v gradu, ki ga je pozneje (1724) podedoval po stricu Janezu Herbardu pl. Busetu, vdovcu Valvasorjeve žene brez lastnih otrok.⁴⁷⁶ Tako kot se je Valvasorjeva rodbina z dvojno poroko polihistorjeve žene (1699) in hčerke (1711) sorodstveno povezala z Busetovo, se je tudi glavna Busetove posesti stekla v iste roke, k zakoncemu Volfu Sigmundu in Regini Konstanciji, zetu in hčerki Janeza Vajkarda Valvasorja.

Kot smo že omenili, bi utegnili imeti polihistorjeva sestrična Marija Rozina pl. Buset oziroma njena družina kakšno vlogo pri Valvasorjevi drugi ženitvi, saj se je poročil na Vrhovem (1687), le kilometer od Busetovega Gracarjevega turna. Glede na to, da si je Marija Rozina nekaj let prej na novo postavila dvorec Velika vas pri Krškem in tam živela, pa bi lahko svojemu bratrancu svetovala tudi pri nakupu hiše v Krškem (1693), kjer je že po nekaj mesecih umrl.

Zanimiva je tudi zgodba **rodbine Raumschüssl**, katere del je z vnovično poroko svoje matere (1622 ali 1623) postala Valvasorjeva mati Ana Marija, tedaj stara kakšnih trinajst let, morda še manj. Polihistorjeva babica Doroteja Rauber, vnovič omožena z **Leopoldom pl. Raumschüsslom**, je svoje otroke v drugem zakonu rojevala sočasno s starejšo hčerko Regino Dorotejo Rasp, saj sta se mati in hči omožili skoraj hkrati ali morda celo skupaj. Ker Raumschüsslovi otroci, kot smo videli, niso vpisani v krstno matico župnije Dob, mengeške krstne matice iz tega časa pa niso ohranjene, jih poznamo le iz mlajših virov, zlasti iz oporoke njihovega očeta Leopolda Raumschüssla.⁴⁷⁷ Po odhodu s Krum-

perka sta Leopold in Doroteja živela v novozgrajenem dvorcu v Mengšu, od koder se je družina, morda že po Dorotejini smrti, najpozneje v prvi tretjini leta 1632 za nekaj časa preselila na Križ pri Komendi, od koder je Leopold kot zakupnik upravljal kriško in zgornjekamniško gospostvo.⁴⁷⁸ Poleg poročne pogodbe Ane Marije Rauber z Jernejem Valvasorjem, sklenjene 5. aprila 1632, priča o bivanju Raumschüsslov na Križu le še rojstvo prvorojenke iz Leopoldovega drugega zakona Ivane Katarine, krščene 26. junija 1633.⁴⁷⁹ Leopold se je drugič oženil kmalu po 26. avgustu 1632, ko je sklenil poročno pogodbo s *Terencijo pl. Dornberg*.⁴⁸⁰ Ta mu je do svoje smrti okoli novega leta 1644 rodila vsaj šest otrok, zadnjega v Ljubljani, kjer je po porodu tudi preminila.⁴⁸¹ Dvakratni vdovec je nato 31. avgusta

⁴⁷⁸ Gl. op. 30 in 324.

⁴⁷⁹ NSAL, ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647, s. p.

⁴⁸⁰ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 22/Nr. 54. – Terencija je bila, kot kaže, sestra Janeza Rajmunda barona Dornberga, na kar kaže dva regesta listin v Raumschüsslovem zapuščinskem inventarju. Po prvem je Leopold 24. septembra 1632 (v času blizu svoje druge poroke) izplačal Dornbergu sto tolarjev, po drugem pa je ta 26. oktobra 1626 sklenil pogodbo s svojimi neimenovanimi sestrami (prav tam, pag. 11/Nr. 16–17). Po enem od rodovnikov rodbine Dornberg, ki ima sicer napačne podatke o prednikih Elizabete Dornberg, prve žene Jerneja Valvasorja, je bil Janez Rajmund sin Franca Rajmunda barona Dornberga in Lukrecije, rojene baronice Lanthieri (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 60, Dornberg). Srečamo ga nekaj mesecev pred Raumschüsslovo poroko kot eno od prič v poročni pogodbi med Jernejem Valvasorjem in Ano Marijo Rauber (ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632). Živel je na Goriškem, od koder je očitno prišla tudi Raumschüsslova nevesta Terencija (o družini Janeza Rajmunda v goriških in solkanskih matičnih knjigah sredi 17. stoletja gl. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*, str. 74, 263, 302).

⁴⁸¹ Poleg treh otrok iz drugega zakona – Benige, Konstancije in Franca Rajmunda, ki jih leta 1659 navaja Leopoldova oporoka (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659), so znani še trije. Prva med vsemi je prišla na svet Ivana Katarina, rojena na gradu Križ in krščena 26. junija 1633 v Komendi (NSAL, ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647). Rojstev prej omenjenih treh ne najdemo ne v krstnih maticah Komende ne ljubljanske stolne župnije in so bili po vsem sodeč krščeni v Mengšu, preden se maja 1639 spet začena vrsta ohranjenih mengeških krstnih matic. Ni znano, kje so krstili Marijo Sidonijo, ki je umrla 5. marca 1657 v Ljubljani, stara 15 let (roj. okoli 1642), in so jo pokopali (v Mengšu) v grobnici njenih staršev (NSAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 169). Glede na molk ljubljanske mrliške matice (prim. prav tam, pag. 72) sta v Mengšu našla zadnje počivališče tudi Janez Baltazar, krščen 28. decembra 1643 v Ljubljani (prav tam, R 1621–1653, pag. 28), in mati Terencija, katere zapuščino so popisali že 8. januarja 1644 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 31/Nr. 91). O hčerki Benigni po omembi v očetovi oporoki (1659) ni poročil, razen če je kot »gospodična« Benigna Raumschüssl v zapuščinskem inventarju svaka Jurija Andreja Foresta mišljena ona in ne njena polestra Benigna Rozina; ena od obeh gospodičen, ob nastanku inventarja leta 1687 že pokojna, je 20. junija 1670 omenjena kot prejemnica neke zadolžnice (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 27, fasc. XIV, lit. F–20, 14. 4. 1687, pag. 8/Nr. 30). Konstancija oziroma Klara Konstancija se je 26. julija 1665 v Polju pri Ljubljani omožila s stotnikom Ernestom Mistrom (NSAL, ŽA Ljubljana–Sv.

⁴⁷³ Regest poročnega dogovora, sklenjenega na Gracarjevem turnu, ima datum 20. oktober 1676 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 8/Nr. 7). Janez Sigmund je bil krščen 31. julija 1651 v Ljubljani kot sin Janeza Jurija pl. Dienersperga, lastnika dvorca Bokalce pri Ljubljani, in Justine Marjete, rojene pl. Forst (NSAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 276; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 2, št. 52, Dienersperg).

⁴⁷⁴ Dvorec Pred malim mostkom (Neuhof) je po navedbi v *Slavi* kupil pred približno sedmimi leti (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 391), o njegovi prodaji pa govori regest kupoprodajne pogodbe v sinovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 12/Nr. 13; prim. Smole, *Graščine*, str. 286). Dienerspergovo ime najdemo v kazalu k imenjski knjigi, ne pa tudi na navedenem mestu (fol. 10) v sami knjigi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756); indeks).

⁴⁷⁵ Šentjernejska krstna matica iz tega časa je izgubljena. Datum in kraj krsta – 27. junij 1679 v Šentjerneju – navaja njegov pravnik Franc Ksaver baron Dienersperg leta 1835 v genealoško-biografskem pregledu Dienerspergove rodbine (ZAP, ZAP 70, Rokopisna zbirka, R–45, str. 21).

⁴⁷⁶ Golec, Valvasorjevo neznan potomstvo (1. del), str. 370.

⁴⁷⁷ ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659.

1646 sklenil poročno pogodbo z *Maksimilo baronico Pranck*,⁴⁸² njun edini znani otrok (* 1653) pa je bil ob Leopoldovi smrti leta 1659 že pokojni.⁴⁸³ Zadnja leta je Leopold z družino prebival v deželni prestolnici, a je imel za dom svoj mengeški dvorec Novi grad. Tega je leta 1655 sicer prodal sinu Francu Vajkardu iz prvega zakona, Valvasorjevemu polstricu, vendar mu ga je ta leta 1659 vrnil v zameno za dediščino v gotovini.⁴⁸⁴

Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, s. p.), Franca Rajmunda pa v petdesetih letih srečujemo kot dijaka oziroma študenta: najprej v letih 1655 in 1656 na ljubljanski jezuitski gimnaziji, kjer je pri drugi pojavitvi označen kot baron in Ljubljančan (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 77, 78), ter nato leta 1658 v konviktu v Gradcu (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 43/Nr. 141). Pri pogostitvi ob dedni poklonitvi cesarju Leopoldu I. leta 1660 v Ljubljani je naveden za isto mizo kot Erazem, brat Leopolda barona Raumschüssla (Valvasor *Die Ehre X*, str. 385). Zasledimo ga še leta 1693 kot varuha otrok sestre Benigne Rozine (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 227), po dosedanjih dognanjih pa ga pozneje na Kranjskem ne srečamo. V razdelku Deželne zadeve v fondu kranjskih deželnih stanov se njegovo ime pojavlja samo enkrat, in sicer leta 1695 med udeleženci koroškega deželnega zbora (ARS, AS 23, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 52, fasc. 311b, pag. 1311, 10. 6. 1695). Franc Rajmund je torej živel na Koroškem. Po Schönlebnovi genealogiji Raumschüsslov je bil poročen z Marijo Klaro Frančiško pl. Reinwaldt in imel osem otrok (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 586).

⁴⁸² Poročna pogodba je bila sklenjena v Ljubljani (ARS, AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 4, fasc. 5, Razine pogodbe, Zénitne pogodbe in dogovori, 31. 8. 1646), vendar poroka ni vpisana v tamkašnjo poročno matico (NSAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651). Poročna matica župnije Stari trg pri Ložu, kjer so Prancovi živeli in kjer sta se najverjetneje poročila, za ta čas ni ohranjena (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 96). Maksimila je bila hči Jurija Adama barona Prancka in Kirchfelde, rojene pl. Scheyer (prim. tudi ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210), ter sestra Marije Elizabete, s katero je bil poročen polihistorjev starejši bratranec Janez Jurij pl. Posarel (Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 57). Njun oče, po rodu s Štajerske, je leta 1591 postal kranjski deželan in je izpričan kot lastnik gospostva Snežnik na Notranjskem (Smole, *Graščine*, str. 450), zastavni imetnik bližnjega dvorca Koča vas (prav tam, str. 224) in najemnik dvorca Breg pri Ložu v lasti knezov Eggenbergov, kjer so leta 1647 tudi popisali njegovo skromno zapuščino (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 81, fasc. IV, lit. P–29, 27. 9. 1647). Snežnik naj bi od Prancka kupil prav Leopold Raumschüssl gl. op. 489). Prancova širša rodbina je dobila baronski naslov leta 1628 (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 164).

⁴⁸³ V tretjem zakonu se je Leopoldu v Ljubljani rodil sin Karel Leopold, krščen 1. aprila 1653 (NSAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 9), čigar smrt v ljubljanskih mrliških maticah pogrešamo (prav tam, M 1635–1657, M 1658–1735) in so ga vsekakor pokopali v družinski grobnici v Mengšu. V oporoki, sestavljeni pred pričami 3. novembra 1659 v Ljubljani, navaja Leopold le sedem otrok iz prvega in drugega zakona, vdovi Maksimili pa nalaga, naj poskrbi za tri otroke iz drugega zakona in jim izplača dediščino po materi (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659).

⁴⁸⁴ Po kupni pogodbi in poravnavi z dne 31. decembra 1655 se je Franc Vajkard poravnal z očetom za dediščino po obeh starših in za prodano posest Mengeš za vsoto 6.000 goldinarjev. Kot pričata obračun za leto 1658 in pobotnica, je oče vsaj deloma, če ne v celoti, še naprej užival posest, 27.

Tako je Leopold ob smrti istega leta spet posedoval Mengeš, ki je skupaj s posestjo deloma pripadel tretji ženi in deloma otrokom, vse njegove premičnine pa so inventarizirali v Ljubljani.⁴⁸⁵ Po koledarskih zapiskih Gabrijela Lukanciča je umrl je 16. novembra 1659 v Mengšu, star 67 let.⁴⁸⁶ Njegovo mengeško posest je po Valvasorjevih besedah podedovala vdova Maksimila, ki se je še dvakrat poročila, nekaj let pred izidom *Slave* (1689) pa je njen tretji mož posest prodal baronu Leuenburgu. Tudi imenjska knjiga potrjuje, da je Raumschüsslovo premoženje spolzelo v tuje roke.⁴⁸⁷

Očim polihistorjeve matere Leopold Raumschüssel se je sicer precej ukvarjal z nepremičninami, tako z nakupi in prodajami kot z zakupi, ter se uveljavil z opravljanjem raznih javnih služb. O njegovi podedovani znatni posesti in prodaji Volčjega potoka (1647) smo že govorili. Poleg gospostev Križ in Zgornji Kamnik je imel bržčas vse do leta 1656 od grofa Werdenberga v

marca 1659 pa mu jo je sin vrnil proti obljubi, da mu oče dediščino izplača v denarju (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 46–47/Nr. 145). Prim. Smole, *Graščine*, str. 290.

⁴⁸⁵ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660. – Netočna je navedba M. Smoletove, da je bil leta 1659 lastnik Belneka (Smole, *Graščine*, str. 79). V citirani listini je Belnek vsebovan zgolj v Leopoldovem plemiškem predikatu »Freyherr zum Schön: vnnd Wildeneg (ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2514, 1659 V. 5., Ljubljana).

⁴⁸⁶ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 149v. – Smrt Leopolda Raumschüssla ni vpisana v mrliško matično knjigo ljubljanske stolne župnije (NSAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735), mengeška mrliška matica iz tega časa pa ni ohranjena (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 64). Vsekakor so mu izpolnili željo biti pokopan v rodbinski grobnici v kapeli sv. Ane v mengeški župnijski cerkvi, ki jo je izrazil v oporoki (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659). 3. januarja 1660 je bila imenovana inventurna komisija za popis njegove zapuščine (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 67).

⁴⁸⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 362. – V kranjski imenjski knjigi je posest Leopolda Raumschüssla še vse do začetka 18. stoletja vodena na ime dedičev njegovega očeta Danijela Raumschüssla in dedičev deda Nikolaja Bonoma (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 118, 140). Leta 1672, 13 let po Leopoldovi smrti, so veliko manjšo prvo rento (nekaj več kot 5 goldinarjev) pripisali k drugi, tako da sta skupaj znašali dobrih 44 goldinarjev. Iz imenjske knjige ni razvidno, kdaj natanko je posest, ki se je vztrajno manjšala, prešla na barone Leuenburge; skrbnik v sodnih zadevah pokojnega Leopolda barona Raumschüssla je njen ostanek (uradno) prodal dedičem Janeza Antona barona Leuenburga (Leuenberga) šele leta 1697 (fol. 118). Del mengeškega Bonomovega imenja je podedoval Leopoldov sin Franc Vajkard († 1662), vsaj od leta 1672 pa ga je posedoval polihistorjev polbrat Karel baron Valvasor, ki je v tej vlogi nekajkrat omenjen v zvezi z Raumschüsslovim davčnim zastankom (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 901, sejni zapisniki 27, 1671–1680, fol. 73, 5. 3. 1672; fol. 121–121v, 28. 11. 1673; šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 46, 7. 1. 1682). V imenjski knjigi so to posest z imenjsko rento dobrih 15 goldinarjev prepisali šele leta 1699 Karlovemu sinu Janezu Karlu (fol. 118). – Skromna posest Leopolda Raumschüssla na Štajerskem, nekaj več kot 15 goldinarjev imenjske rente, je bila prodana leta 1677 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 293).

zakupu še tretje grofovo gospostvo Smlednik.⁴⁸⁸ O njegovem posedovanju gospostva Snežnik na Notranjskem imamo le skope virove, ki v časovnem oziru nasprotujejo navedbam v Valvasorjevi *Slavi*. Snežnik je vsekakor pridobil od Adama Jurija barona Prancka, očeta svoje tretje žene, in sicer leta 1646 ali 1647, izgubil pa ga je že kmalu zatem.⁴⁸⁹ Leta 1639 je Raumschüssl postal z nakupom lastnik novozgrajenega dvorca Dobrnica pri Dobrni Štajerskem, ki ga je obdržal dobro desetletje do prodaje leta 1650, med 1643 in 1654 pa je bil njegov tudi bližnji manjši dvorec Vine pri Lembergu.⁴⁹⁰ Po prodaji Volčjega

potoka (1647) sta z bratom leta 1648 kupila dvorec Gabrje pri Gabrovki in ga že čez nekaj let prodala,⁴⁹¹ poleg tega pa je imel Leopold nekaj časa v zakupu komendo malteškega viteškega reda v Komendi (1652).⁴⁹² Po vidnejših javnih službah je posegal na jesen življenja. Tako je leta 1643 zamenjal Jerneja Valvasorja kot član poverjeniškega urada kranjskih deželni stanov in se temu tri leta pozneje spet umaknil.⁴⁹³ V letih 1648–1658 ga srečujemo kot stotnika pri deželni konjenici,⁴⁹⁴ leta 1648 je izpričan v vlogi vojaškega komisarja⁴⁹⁵ in ob pobaronjenju leta 1654 kot deželni svetnik ter prisodnik ograjnega sodišča.⁴⁹⁶ Vrhunec njegove kariere je vsekakor predstavljal položaj upravitelja kranjskega vicedomskega urada (1650–1654).⁴⁹⁷ Končno ga je cesar Ferdinand III. 13. aprila 1654 skupaj z dvema njegovima bratoma povzdignil v barona.⁴⁹⁸ Ker se je baronski naslov avtomatično pre-

⁴⁸⁸ O Križu in Kamniku gl. op. 30 in 324. – Na zakup Smlednika kaže snopič dokumentov z dne 15. marca 1656 o Werdenbergovem oddajanju navedenih treh gospostev v zakup (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 29/Nr. 85).

⁴⁸⁹ Valvasor pravi, da je Raumschüssl kupil Snežnik pred približno petdesetimi leti (torej okoli leta 1640) od nekega gospoda Prancka, od njega pa nato knezi Eggenbergi (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 513). Ker so Eggenbergi po P. Ribnikarju kupili Snežnik skupaj z gospostvom Lož leta 1635 (Ribnikar, *Posestne in gospodarske*, str. 35), je M. Smole premaknila Raumschüsslov nakup v čas okoli leta 1630 (*Graščine*, str. 450). Vsekakor je Raumschüssl pridobil Snežnik šele leta 1646 ali 1647, med pri čemer ni dognano, ali je bil res pravi lastnik in na kakšen način je posest prišla v njegove roke. V Raumschüsslovi poročni pogodbi z 31. avgusta 1646 (gl. op. 482) je namreč njegov tast Jurij Adam baron Pranck še naveden kot »gospod na Snežniku« (*Herrns auf Schneberg*), leta 1648 pa je Raumschüssl od Pranckove vdove že zahteval, naj iz moževe zapuščine poravnava davčni zaostanek za leto 1646, ko je bil imetnik Snežnika njen pokojni mož (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 503, fasc. 300b, pag. 621–624, 1. 7. 1648). Ko je ta prejšnje leto umrl, ni več gospodaril na Snežniku, saj so njegovo zapuščino popisali v dvorcu Breg pri Ložu, ki ga je imel v zakupu od knezov Eggenbergov (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 81, fasc. IV, lit. P–29, 27. 9. 1647). Pomenljivo je dejstvo, da je v Pranckovem zapuščinskem inventarju navedena obliacija Raumschüsslovih mladoletnih otrok do knezov Eggenbergov z dne 16. avgusta 1646 (prav tam, pag. 6). Ni jasno, kakšno vlogo so imeli tedaj Eggenbergi, ki naj bi Snežnik po Valvasorju (neznano kdaj) kupili od Raumschüssla. Kranjska imenjska knjiga ni tu v nikakršno pomoč. Snežniška posest z imenjsko rento nekaj manj kot 61 goldinarjev je namreč ostala vpisana na Prancka in pozneje na njegove dediče še vse do leta 1671, ko jo je Janez Sigfrid knez Eggenberg dal po prodaji prepisati Janezu Vajkardu knezu Auerspergu (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, prav tam, št. 5 (1619–1661), fol. 42v; št. 6 (1662–1756), fol. 67). V Raumschüsslovem zapuščinskem inventarju je v zvezi s Snežnikom samo regist o pravdi Marije Elizabete Thaller zoper njega in o poravnavi z dne 11. maja 1653; poravnava se je nanašala na kupnino za Snežnik, udeležen pa je bil Sebastjan Thaller kot rentni mojster knezov Eggenbergov (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 28/Nr. 83). Thallerjeva je bila sicer hči Jurija Adama barona Prancka in prvič poročena s polihistorjevim bratrancom Janezom Jurijem Posarelom (Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 57).

⁴⁹⁰ O nakupu Dobrnice (Gutteneck) od Erenrajha pl. Hohenwarta govori regist v zapuščinskem inventarju (prav tam, pag. 23/Nr. 56). Po Pircheggerju jo je leta 1650 prodal tujskemu trgovcu Gabrijelu Caccia (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 222). V štajerski imenjski knjigi sta navedeni letnica nakupa 1641 in letnica prodaje 1654 (obe se očitno nanašata na vpisa lastništva), imenjska renta pa je znašala dobrih 55 goldinarjev. Po istem viru je Leopold leta 1643 od

Sigmunda Friderika pl. Praga kupil Vine (*das Gutt Weinpüchl*) z imenjsko rento nekaj več kot 21 goldinarjev in obe posesti s skupno rento dobrih 77 goldinarjev leta 1654 prodal omenjenemu trgovcu (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 293).

⁴⁹¹ Gabrje (Gallenhof) sta 12. decembra 1648 kupila od Viljema Leopolda grofa Tattenbacha; neznano kdaj po 15. decembru 1651, ko je bila sklenjena poravnava, a pred letom 1659, ga je Leopold prodal Ivani Suzani baronici Egkh (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 28–29/Nr. 59). Prim. drugačno interpretacijo regesta v: Smole, *Graščine*, str. 149.

⁴⁹² ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 506, fasc. 301a, pag. 492, 14. 3. 1652.

⁴⁹³ Prav tam, šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 497v, 594v. – Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 89.

⁴⁹⁴ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 503, fasc. 300b, pag. 634, 3. 7. 1648; šk. 512, fasc. 302b, pag. 353, 6. 4. 1658.

⁴⁹⁵ Prav tam, šk. 502, fasc. 300b, pag. 564, 17. 6. 1648; šk. 503, fasc. 300b, pag. 711, 31. 2. 1648.

⁴⁹⁶ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Ramschissl, Adam, Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654, fol. 3.

⁴⁹⁷ Za leto 1650 gl. Smole, *Vicedomski urad. 2. del*, str. 195. – ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 507, fasc. 301a, pag. 657, 11. 5. 1652; šk. 508, fasc. 302, pag. 167, 6. 3. 1654. – Leta 1654 je nadomeščal odsotnega deželnega vicedoma na srečanju po blagoslovitvi temeljnega kamna za novi samostan klaris v Ljubljani (Smole, *Vicedomski urad. 4. del*, str. 224), tri leta pozneje pa je bil s strani vicedomskega urada navzoč pri ogledu popravil na ljubljanskem gradu (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 510, fasc. 302a, pag. 831, 26. 2. 1657).

⁴⁹⁸ Baronska diploma cesarja Ferdinanda III., izdana 13. aprila 1654 v Regensburgu, se glasi na brate Adama Sigfrida, Leopolda in Erazma (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Ramschissl, Adam, Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654). Po prošnji, ki jo je napisal Adam Sigfrid naj bi bili Raumschüssl vitezi že v času cesarja Friderika Barbarosse konec 12. stoletja, nato pa naj bi pod Habsburžani opravljali različne vojaške in civilne službe. Ob podelitvi baronstva je bil Adam Sigfrid 12 let stotnik v Vojni krajini, Leopold deželni svetnik in prisodnik ograjnega sodišča na Kranjskem, Erazem pa praporščak. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 138 (v citirani literaturi je pomotoma navedena letnica 1554 namesto 1654). – Baronsko diplomu brez navedbe datacije so leta 1660 popisali tudi v Leopoldovi zapuščini (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 15/Nr. 30).

nesel na otroke,⁴⁹⁹ so bili dva Valvasorjeva polstrica in dve polteti prvi polihistorjevi krvni sorodniki baronskega stanu, povzdignjeni trinajst let pred Valvasorji (1667). V listini, ki jo je Leopold Raumschüssl izstavil pol leta pred smrtjo, se je naslovil kot cesarski svetnik na Kranjskem, glavni stražmojster, prisednik ogradnega sodišča in stotnik deželne konjenice (1658).⁵⁰⁰

Odnose med družinama Valvasor in Rasp na eni strani ter Leopoldom Raumschüsslom na drugi je vsekakor bremenilo dolgotrajno pravdanje za izplačilo dediščine po materi Doroteji, o čemer smo že govorili. A z vplivnim očimom oziroma »nadomestnim dedom« si je kazalo biti dober vsaj navzven. Tako je bil Leopold leta 1651 v Ljubljani navzoč pri sklepanju poročne pogodbe Janeza Avguština Raspa, sina svoje pokojne pastorki,⁵⁰¹ če nič drugega kot ženinov najstarejši živeči moški sorodnik. Leto poprej je bil tudi poročna priča sinu druge pastorki, Karlu Valvasorju.⁵⁰² O njegovih siceršnjih stikih z Valvasorjevo družino nimamo podatkov, kar je posledica neohranjenih rodbinskih arhivov Valvasorjev in Raumschüsslov. Ne gre prezreti, da je bil Leopold Raumschüssl, drugi mož polihistorjeve zgodaj umrle stare matere, v Valvasorjevih mladih letih njegov najstarejši živeči sorodnik, katerega spomin je segal še v prejšnje stoletje, saj se je rodil kmalu po letu 1592.⁵⁰³ Če kdo v širši družini, je prav on lahko poznal številne podrobnosti in je morda z nekaterimi seznanil tudi zvedavega sina svoje pastorki, mladega Janeza Vajkarda Valvasorja.⁵⁰⁴

Precej manj opazno vlogo v deželi kot materin očim so imeli njegovi otroci, Valvasorjeva polstrica in polteti, vrstniki polihistorjevih polbratov in polsester. Najpomembnejši med njimi je bil najstarejši **Jurij Sigmund**, rojen okoli leta 1625, ki se je 20. novembra 1650 v Ljubljani poročil s plemeniteno Ljubljankanko *Marijo Sidonijo König pl. Königsfeld*.⁵⁰⁵ V kranjski prestol-

nici so se mu rodili tudi trije otroci, potem ko je dobil nezakonskega sina še zelo mlad, precej pred poroko.⁵⁰⁶ Leta 1660 je izpričan kot gradiščan na ljubljanskem gradu,⁵⁰⁷ umrl pa je kot praporščak deželne konjenice, in sicer že 9. novembra 1663 v Königovi hiši, star 38 let. Tako kot druge člane družine so ga pokopali v Mengšu.⁵⁰⁸ Vdova Marija Sidonija je po očetu podedovala dvorec Repnje pri Vodica in za skoraj štirideset let preživela moža.⁵⁰⁹ Otroci so kot kaže, vsi pomrli zgodaj. O dveh hčerkah ni drugih podatkov razen vpisov njunih krstov v Ljubljani in posredne omembe v popisu družinskih poglavarjev ljubljanske stolne župnije leta 1660.⁵¹⁰ Sin Volfgang Sigmund (* 1656, † 1686), pet-

Pavlu Königu in Sidoniji, rojeni pl. Krazenbach, in bila krščena 6. avgusta 1624 (prav tam, R 1621–1626, pag. 149). Njen oče je leta 1632 kot ljubljanski gradiščan prejel plemiški naslov pl. Königsfeld (Frank, *Standeserhebungen*. 3. Band, str. 52).

⁵⁰⁶ V Ljubljani je bila 27. marca 1654 krščena Maksimila Rozina, 8. junija 1656 pa dvojčka Volfgang Sigmund in Marija Sidonija (NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 38, 136). – Še zelo mlademu Sigmundu (»Praenobilis Dni Sigismundi Raimschishel«) je Ljubljankanka Marina Plebanka povila nezakonskega sina Janeza, krščenega 29. maja 1644 v Mengšu (NŠAL, ZA Mengeš, Matične knjige, R 1643–1650, s. p.).

⁵⁰⁷ Njegovo ime najdemo v popisu družinskih poglavarjev ljubljanske stolne župnije ob velikonočni spovedi 1660: »Perillustris D. Sigismundus Raimsisell Purgraffius in Arce«; popisan je bil na Rebri, njegova družina pa je štela osem odraslih oseb (spovedancev) in tri katehumene, očitno njegove lastne otroke, tedaj stare šest oziroma štiri leta (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 58/17, Ljubljana, Nomina et Cognomina Patrum familias, qui de se suisque Anno 1660 Paschali tempore Confessionis et Communionis dedere Schedas [...] Levitae Joanni Goste). Da je svojčas nekje opravljal službo gradiščana (*Burggraff Stöhl*), razkriva tudi inventar njegove skromne zapuščine (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–26, 15. 2. 1664, pag. 1/Nr. 1).

⁵⁰⁸ NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 26. – Opis smrti: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148v.

⁵⁰⁹ Po Valvasorju je dvorec Repnje vdova Katarina Donessa zamenjala s Pavlom Königom za njegova imenja. Ko pa se je Königova hči Marija Sidonija poročila s Sigmundom baronom Raumschüsslom, naj bi Repnje s poroko pripadle Raumschüsslom in po Sigmundovi smrti ostale njegovi vdovi, ki je bila lastnica še leta 1689 (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 468–469). M. Smole zmotno navaja, da Valvasorjevih trditvev o lastnikih Königih in Raumschüsslih ni mogoče dokazati (Smole, *Graščine*, str. 419). Raumschüsslov zapuščinski inventar posredno prča, da Repnje leta 1663 niso bile njegova last (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–26, 15. 2. 1664). Toda po kranjski imenjski knjigi je bila posest vodena na ime dedičev Pavla Königa do leta 1689, ko sta si jo razdelili hčerki, obe vdovi, Veronika pl. Palmburg in Marija Sidonija baronica Raumschüssl, na kateri so hkrati prepisali tudi posest njune matere (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 179, 180). Marija Sidonija je po Lukantschitschevem rodovniku umrla leta 1701 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148v). Njene smrti ni ne v vodiški ne v ljubljanski mrliški matiči (NŠAL, ZA Vodice, Matične knjige, M 1673–1718; ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735). Izpričana je še kot krstna botra leta 1694 v Ljubljani (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel–Krain*, str. 35).

⁵¹⁰ Njihovih smrti in porok ni v ljubljanskih mrliških maticah, nobenega pa tudi ne srečamo v maticnih knjigah župnije

⁴⁹⁹ Prvič zasledimo baronski predikat v regestu kupne in poravnalne pogodbe med Leopoldom in njegovim sinom Francem Vajkardom 31. decembra 1655 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 46/Nr. 145). S sinom Jurijem Sigmundom sta navedena kot barona v uvodu v zapuščinski inventar (prav tam, pag. 1), sam pa se je Leopold naslovil z baronom tudi malo prej v oporoki (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659).

⁵⁰⁰ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2514, 1659 V. 5., Ljubljana. – Cesarjevo imenovanje za stražmojstra ter razne cesarjeve priznanice in komisijske ukaze je iz očetove zapuščine takoj vzel sin Jurij Sigmund (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 18/Nr. 38).

⁵⁰¹ ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 31. 1. 1651.

⁵⁰² NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 154, 27. 2. 1650.

⁵⁰³ Gl. op. 298 in 313.

⁵⁰⁴ Valvasor ga omenja kot stanovskega poverjenika in posestnika treh gradov (*Die Ehre IX*, str. 89; *XI*, str. 360–362, 513, 658) ter v zvezi z viteškim turnirjem igro v Ljubljani leta 1652 (Valvasor, *Die Ehre XV*, str. 594).

⁵⁰⁵ NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 159. – Marija Sidonija se je rodila v Ljubljani

najst let mlajši od svojega bratranca polihistorja Janeza Vajkarda, pa je umrl v tridesetem letu kot poročnik v Slunju v Vojni krajini.⁵¹¹

Vojaškemu poklicu se je prav tako zapisal drugi polihistorjev polstric **Franc Vajkard**, rojen okoli leta 1630, za domače Vajkard, tako kot so klicali nečaka Janeza Vajkarda Valvasorja. Neznano kje, morda v Vojni krajini, se je primerno svojemu svežemu baronskemu stanu oženil, in sicer nedolgo po sklenitvi poročne pogodbe (12. julija 1655) z *Regino baronico Sauer*.⁵¹² Kot že rečeno, je tisto leto kupil od očeta mengeški dvorec in mu ga tri leta zatem vrnil za dediščino, izplačano v gotovini.⁵¹³ Ko je čez štiri leta 19. februarja 1662 v Ljubljani preminil, je bil po mrliški matični knjigi star 32 let in je služboval kot konjeniški stotnik v Karlovcu; pokopali so ga pri drugih Raumschüsslih v Mengšu.⁵¹⁴ O poznejši usodi vdove Regine

in edine hčerke je znanega zelo malo in zdi se več kot verjetno, da nista ostali na Kranjskem. Po očetu in možu podedovani del mengeškega imenja, nekoč Bonomovega, je najpozneje leta 1672 pristal v rokah polihistorjevega polbrata Karla barona Valvasorja.⁵¹⁵

Med smrtima obeh bratov Raumschüssl (1662 in 1663) je umrla tudi sestra **Ivana**, rojena med letoma 1625 in 1632, ki je 25. novembra 1648 vstopila v samostan klaris v Škofji Loki in dobila redovno ime Ivana Katarina.⁵¹⁶ Bila je med prvimi štirimi redovnicami, ki so prišle konec leta 1657 v novoustanovljeni samostan v Ljubljani,⁵¹⁷ kjer je čez šest let 7. sep-

Vodice (NŠAL, ŽA Ljubljana, Matične knjige, M 1635–1657, M 1658–1735; ZA Vodice, Matične knjige, M 1643–1672, M 1673–1718, P 1638–1685, R 1654–1670). – O popisu družinskih poglavarjev gl. op. 507. – Schönlebnova genealogija navaja samo sina Wolfganga Sigmunda (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 586).

⁵¹¹ Umrl naj bi 25. januarja 1686 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148v).

⁵¹² Kot ženo (Franca) Vajkarda jo brez baronskega naslova (*Regina Sauerin*) navaja Schönlebnova genealogija (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 586). Sodobni vir, regest poročne pogodbe v zapuščinskem inventarju tasta Leopolda jo pomotoma imenuje Regina baronica Rauber (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 47–48/Nr. 146). Da gre za prepisovalsko napako, izhaja že iz dejstev, da kranjski Rauberji tedaj še niso uporabljali baronskega naslova in da rodovniki Rauberjeve rodbine Regine ne poznajo (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 579–582; I/44r, fol. 142–147v). Njen pravi dekliški priimek so potrdili sejni zapisniki kranjskih deželnih stanov. Štiri mesece po moževi smrti je namreč stanove prosila za spregled moževih davčnih zaostankov kot »vdova Regina baronica Raumschüssl, rojena Sauer (!)« (ARS, AS 2, šk. 896, sejni zapisniki 22, 1657–1662, fol. 403). Sauer je različica priimka kranjske plemiške rodbine Sauer, ki je tudi po preselitvi na Štajersko in Koroško v plemiškem predikatu obdržala ime gradu Kozjak na Dolenjskem (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 315). Regina, za katero ne vemo, kje je odraščala, je bila hči Andreja barona Sauerja in Suzane Elizabeth, rojene pl. (baronice) Kronegg (Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 259; ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 120, Genealogica R–Z, Sauer, pag. 51, 93). Glede na koroški izvor matere bi se lahko rodila na Koroškem. Njen ded Janez Ludvik pl. Sauer je v začetku 17. stoletja postal deželan Koroške (Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 258) in imetnik gospostva Velenje na Štajerskem, ki ga je rodbina obdržala vse do konca 18. stoletja (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 211), oče Andrej pa je bil leta 1630 skupaj z bratom in dvema bratrančema povzdignjen v baronski stan (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 225). Opravljal je pomembne funkcije notranjeavstrijskega vojnega svetnika, višjega vojnega komisarja na Koroškem ter generala in poveljnika Varaždina in Karlovca (Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 259). Najverjetneje je prav v Vojni krajini spoznal bodočega zeta častnika Franca Vajkarda barona Raumschüssla.

⁵¹³ Gl. op. 484.

⁵¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 19.

⁵¹⁵ Za obstoj mladoletne hčerke brez znanega imena (*Töchterlein*) izvemo šele leta 1672, ko je njen varuh Janez Franc baron Platz prosil kranjske stanovske poverjenike za odlog plačila davčnega zaostanka Franca Vajkarda barona Raumschüssla; zaostanek se je nanašal na mengeško imenje, ki je bilo tedaj že v rokah Karla Valvasorja (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 901, I. reg., sejni zapisniki 27, 1671–1680, fol. 73, 5. 3. 1672). Naslednje leto srečamo v vlogi skrbnika v sodnih zadevah (*Curator*) Jakoba Potočarja, ker je baron Platz živel na Koroškem (prav tam, fol. 121–121v, 28. 11. 1673). Bržkone sta se tam znašli tudi vdova Regina in hči, saj je imela Regina po materi koroške korenine (gl. op. 512). Omenjena varuh in skrbnik v sodnih zadevah sta se v zvezi z Mengšem vsaj še do leta 1678 pravadala z Maksimilo, vnovič omoženo vdovo Leopolda Raumschüssla, nič novega pa pri tem ne izvemo o Regini in njeni hčerki (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 810, fasc. 543d, kopalne knjige poverjeniškega urada, 1673–1675, s. p., 9. 7. 1674, 10. 7. 1674, 15. 7. 1675, 27. 7. 1675, 20. 8. 1675; šk. 811, fasc. 543e, kopalne knjige poverjeniškega urada, 1676–1677, s. p., 29. 8. 1676; 1677–1679, 26. 1. 1678). Rodoslovni prikazi rodbine Sauer molčijo o Reginini morebitni vnovični poroki (Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 259; ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 120, Genealogica R–Z, Sauer). O mengeškem Bonomovem imenju gl. tudi op. 487. – Kje in kdaj se je Francu Vajkardu rodila edina znana hči, ne vemo. Morda je imel več otrok, a so drugi do leta 1672 že pomrli. Krstov njegovih otrok ne najdemo ne v ljubljanskih ne v mengeških krstnih maticah (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Rep R 1653–1692; ŽA Mengše, Matične knjige, R 1655–1668). Prav tako jih ne pozna Schönlebnova genealogija, ki pri (Francu) Vajkardu navaja le ženo Regino, medtem ko ima pri njegovem bratu (Juriju) Sigmundu poleg žene tudi sina (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/42r, pag. 586). Pomenljivo je dejstvo, da govori Lukantschitscheva genealoška zbirka le o družini Jurija Sigmunda in Franca Vajkarda niti ne omenja (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 148v).

⁵¹⁶ Hancič, *Klarise na Kranjskem*, str. 64. – V svoji oporoki jo oče omenja le kot redovnico in samo s krstnim imenom kot »die Closter Frau, Frau Joanna« ter pravi, da je bila že v celoti izplačana (ARS, AS 308, Testamenti, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659). V njegovem zapuščinskem inventarju je regest pogodbe, ki jo je 14. oktobra 1648 sklenil z opatinjo škofjeloškega samostana o hčerkinih doti, tu je Ivana navedena že z redovnim imenom kot Ivana Katarina (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 94, fasc. XXXX, lit. R–23, 14. 1. 1660, pag. 50/Nr. 152). Vstop v samostan 25. novembra 1648 opisuje koledar Corbiniana Führenpfeila (po: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 149). Njeno redovno ime je bilo sicer enako dvojnemu krstnemu imenu polsestre, krščene 26. junija 1633 v Komendi (NŠAL, ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647, s. p.), ki je očetova oporoka leta 1659 ne omenja, ker ni bila več živa (gl. v isti opombi zgoraj).

⁵¹⁷ Hancič, *Klarise na Kranjskem*, str. 30, 76.

tembra 1663 tudi zapustila ta svet,⁵¹⁸ stara ne veliko več kot 31 let, le malo verjetno več kakor 35.⁵¹⁹ V manj kot enem letu so torej umrli kar trije od štirih Raumschüsslovih odraslih otrok. Svojega očeta so preživeli le za tri oziroma štiri leta, vsi pa so bili šele v četrtem desetletju življenja.

Spodobnejšo starost je dočakala samo njihova sestra **Benigna Rozina**, rojena med letoma 1625 in 1632. Do očetove oporoke (1659) je prejela le del dediščine in se omožila pozno, ko ji je bilo že štirideset let ali več. 3. junija 1671 jo je v ljubljanski stolnici peljal pred oltar **Jurij Andrej Forest**,⁵²⁰ o katerem vemo malo. Leta 1648 je izpričan v Gradcu na višještidjski stopnji logika, in sicer kot Ljubljčanec plemenitega rodu,⁵²¹ kar pomeni, da je bil skoraj gotovo sin leta 1631 poplemenitenega častnika Melhiorja Foresta.⁵²² Vse kaže, da se je v začetku osemdesetih let zadrževal v Krškem,⁵²³ sicer pa je v tem času posedoval in prodal Hotemež pri Radečah.⁵²⁴ V *Slavi* ni

navedbe, kdaj je pridobil mali dvorec Stari dvor ali Robalja pri Svibnem (*Altenhof*), ki je bil leta 1689 v rokah njegovih dedičev, a po vsem sodeč se je to zgodilo pozno. Ob smrti leta 1687 so tam tudi popisali njegovo skromno zapuščino.⁵²⁵ Kot priča zapuščinski inventar, je bila Benigna Rozina tedaj že pokojna.⁵²⁶ Podatek v imenjski knjigi, da je varuh Forestovih otrok Rajmund baron Raumschüssl malo posest leta 1693 prodal, je sploh edino pričevanje o Forestovih otrocih, o katerih ne vemo ničesar razen tega, da sta morala biti vsaj dva, in sicer spričo množinske oblike (*Kinder*). Glede na neomenjanje Forestove morebitne poznejše druge žene, glede na varuha – šlo je za Franca Rajmunda, polbrata Benigne Rozine – in ob dejstvu, da so bili otroci tedaj še pod varuštvom, je bila mati Forestovih otrok zagotovo Benigna Rozina.⁵²⁷ Ta polteta kranjskega polihistorja je v najboljšem primeru dočakala okoli šestdeset let, če je umrla šele malo pred možem (1687), sicer pa nimamo o njej nobenih neposrednih podatkov vse od poroke leta 1671. Njeni otroci so se torej rojevali šele sočasno s starejšimi otroki nečaka Janeza Vajkarda.⁵²⁸

518 Prav tam, str. 64, 76. – Ljubljanska mrliška matica njene smrti ne navaja, kot v njej tudi sicer ni redovnic (prim. NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 25).

519 K škofjeloškimi klarisam so namreč večinoma vstopala dekleta med 15. in 17. letom starosti (Hančič, *Klarise na Kranjskem*, str. 67–68).

520 NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, s. p., 3. 6. 1671.

521 Andritsch, *Die Matrikeln. Band 2*, str. 71.

522 Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 6. – V Ljubljani so bili v letih 1629, 1634 in 1635 krščeni trije Melhiorjevi sinovi, a ni bilo med njimi nobenega z imenom Jurij Andrej (NŠAL, ZA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Rep R 1621–1653). V kranjsko imenjsko knjigo 1619–1661 je bil Melhior Forest na začetku vpisan z majhno imenjsko rento za dvorec Čeplje, ki ga je leta 1635 prodal, pridobil pa druga imenja (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, prav tam, št. 5 (1619–1661), fol. 126, 127). Njegovo imenjsko rento, leta 1662 zmanjšano z dobrimi 28 goldinarjev na 11 in pol, je leta 1683 prepisala nase njegova hči Uršula Semenič (prav tam, št. 6 (1662–1756), fol. 227).

523 Leta 1682 je iz Krškega pisal stanovskemu poverjeniskemu uradu v zvezi z nekim neizpolnjenim ukazom (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 539, fasc. 308b, pag. 1825, 13. 5. 1682). Ni izpričano, na kaj se je nanašala neplačana kontribucija, za katero so ga deželni stanovi terjali leta 1678 (prav tam, šk. 534, fasc. 308, pag. 36, 15. 7. 1678). V edini krški matični knjigi iz tega časa Forestov ni zaslediti (NŠAL, ZA Krško, Matične knjige, R 1670–1729).

524 Jurij Andrej Forest je imel »stanovsko pravico« (*Landschaft Jus*) nad Hotemežem očitno že leta 1671 (še pred poroko z Benigno Rozino), ko je v zvezi s tem urejal zadeve z Ano Marijo Graffenweger, skorajšnjo polihistorjevo taščo (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 810, fasc. 543d, kopalne knjige poverjeniskega urada, 1671–1672, s. p., 7. 4. 1671, 5. 9. 1671; 1675–1676, 10. 6. 1675, 4. 7. 1675). Hotemež naj bi po *Slavi* od Foresta »pred petimi ali šestimi leti«, torej okoli leta 1683, kupil Volf Engelbreht baron Gall, potem ko ga je Forest posedoval malo pred tem (*der es kurz vorher besessen*) (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 288). Jurij Andrej je dvorec prodal Galloma po izteku leta 1681 in pred 12. avgustom 1683, ko ga je poverjeniški urad na zahtevo zakoncev Gall pozval, naj plača davčne zaostanke, nastale do konca leta 1681, in prepíše prodani Hotemež na kupca (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, šk. 812, fasc. 543e, kopalne knjige poverjeniskega urada, 1682–1684, s. p., 12. 8. 1683). Za prepis v imenjski knjigi je Forest prosil

stanovske poverjenike konec leta 1686 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 397, 21. 11. 1686).

525 ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 27, fasc. XIV, lit. F–20, 14. 4. 1687, pag. 1. – Valvasor omenja dvorec le pri opisu dvorca Selo pri Svibnem in mu ne namenja upodobitve. Stal je med vinogradi blizu Sela, pripadal gospodom pl. Sara ali Zara, nato Juriju Andreju Forestu in ob izidu zapuščinskih njegovim dedičem (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 506). Danes ni znana ne lokacija Robalje ne Sela (Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 127, 130), ki je po Valvasorju stal na ljubkem gričku tik pod svibenskim gradom (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 505–506). M. Smole je dvorec zmotno locirala v katastrsko občino Konj pri Vačah (Smole, *Graščine*, str. 679), ker jo je zavedla razrešitev toponima Altenhof kot Konj, ki jo najdemo v popisu Zbirke zapuščinskih inventarjev v ARS. Po Smoletovi je I. Jakič prevedel Altenhof v Stari dvor in ga postavil na območje vasi Konj (Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 314). Vsebinska Forestovega zapuščinskega inventarja (toponimi in antroponimi) jasno priča, da je dvorec ležal nekje na območju Radeč in Svibnega. Razkriva tudi, da ga je Jurij Matešič neznan kdaj prodal Vespazijanu pl. Sari (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 27, fasc. XIV, lit. F–20, 14. 4. 1687, pag. 7–8/Nr. 44), čigar priimek pozna Valvasor. Kot pri opisu Krškega poroča *Slava*, je Volf Avguštin Buset (polihistorjev mrzli nečak) tam v javnem dvoboju okoli leta 1680 zabodel nekega Franca Mihaela pl. Zaro ali Saro (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 242). Dne 3. maja 1682 je v svibenski krstni matici navedena kot botra gospodična Sidonija pl. Sara, vsekakor sorodnica lastnika dvorca Robalja, kar skoraj gotovo kaže, da je Jurij Andrej Forest pridobil dvorec zatem. V kranjski imenjski knjigi je Forest vpisan šele leta 1690, ko je bil že pokojni, in sicer s poltretjim goldinarjem imenjske rente, ki se je nanašala na hubo, kupljeno od posesti Novega dvora pri Radečah, gornino, desetino in odvetščino; posest je leta 1693 prodal Rajmund baron Raumschüssel kot varuh Forestovih otrok (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 227).

526 ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 27, fasc. XIV, lit. F–20, 14. 4. 1687, pag. 3.

527 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 227. – O Francu Rajmundu baronu Raumschüsslu gl. op. 481.

528 V ljubljanskih krstnih maticah ni otrok zakoncev Forest

Od štirih Raumschüsslov, dveh svojih polstricev in dveh poltet, je Janez Vajkard Valvasor najslabše poznal Ivano, ki je postala klarisa, ko je bilo nečaku le dobrih sedem let. Oba polstrica je imel v mladosti gotovo priložnost srečati večkrat, ko pa sta v letih 1662 in 1663 drug za drugim pomrla, je bil mladenič ravno nekaj let zdoma.⁵²⁹ Ob njegovi vrnitvi v domovino in ustalitvi na Bogenšperku je živel le še Benigna Rozina, tedaj sveže poročena Forest. Skoraj ničesar ne vemo o naslednji generaciji, polihistorjevih po poli bratrančih in sestričnih po Raumschüsslovi strani. Kot smo videli, ni znana usoda Forestovih otrok, od treh otrok po poli strica Jurija Sigmunda barona Raumschüssla (* ok. 1625, † 1663) pa je kot odrasel izpričan le Wolfgang Sigmund (* 1656, † 1686), petnajst let mlajši od Valvasorja, ki je umrl že v tridesetem letu.⁵³⁰

Če **povzamemo ugotovitve o povezavah** Janeza Vajkarda Valvasorja s sorodstvom po materini strani, imamo o tem skoraj samo posredna poročila, tako kot ne vemo veliko o zasebnem življenju sorodnikov. Gotovo je to, da polihistor ni bil z njimi v botrstvu ali povezan kot poročna priča, izpričani pa niso niti poslovni stiki, kakršne je imel z nekaterimi očetovimi sorodniki. Po smrti edine prave tete Regine Doroteje Rasp († 1650) se je gotovo večkrat mudil pri obeh bratrančih Raspih na Krumperku in Dolu, dokler sta še živel. Ko se je vrnil z dolgoletnih potovanj, je našel živega le še Volfa Ditriha (1636–1674), ki mu je bil po letih edini blizu, kot vse kaže, pa ni gojil veliko stikov z družino pokojnega krumperskega bratranca Janeza Avguština (ok. 1625–1666). Pozneje se je moral večkrat srečati z njuno sestro, svojo sestrično Marijo Rozino (1629–1694), poročeno Buset, ki ga je edina preživela. Opis napada Uskokov na njen dom, Gracarjev turn pod Gorjanci, in njene skoraj čudežne rešitve je namreč lahko prišel samo iz prve roke, kot tudi poročilo o njenem odnosu do arheoloških najdb. Ni odveč poudariti, da se je Valvasor drugič ženil (1687) v neposredni sosesčini Gracarjevega turna, pri Ani Maksimili Zetschker v dvorcu Vrhovo. Kako dobro se je poznal z zgodaj umrlima materinima polbratom baronoma Raumschüssloma in z njuno sestro,

(NŠAL, *ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige*, Rep R 1653–1692), v mrliški matici pa pogrešamo njuni smrti (M 1658–1735). Glede na starost Benigne Rozine so se morali otroci roditi v sedemdesetih letih. *Ža župnijo Radeče*, v katero je spadal Hotemež, so matične knjige ohranjene šele iz 18. stoletja (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 82), v svibenskih krstnih maticah ne najdemo Forestov niti v vlogi krstnih botrov (NŠAL, *ŽA Svibno, Matične knjige*, R 1671–1684, R 1685–1701), medtem ko mrliška knjiga za ta čas ni ohranjena (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 101). V Forestovem zapuščinskem inventarju ni nobenega namiga, da bi imel potomce (gl. op. 526), imenjska knjiga pa leta 1693 govori o varuhu Forestovih otrok, ki so torej morali biti še mladoletni in iz zakona z Benigno Rozino Raumschüssl (gl. prejšnjo opombo).

⁵²⁹ O svoji večletni odsotnosti v tem času govori Valvasor pri opisu Gamberka (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 162). Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 78–79.

⁵³⁰ Gl. op. 511.

poročeno Forest, ostaja zunaj naših spoznavnih možnosti. Tudi o tem, v kakšnih odnosih je bil s svojim najstarejšim živečim priženjenim sorodnikom, materinim očimom Leopoldom baronom Raumschüsslom (po 1592–1659), je mogoče zgolj ugibati. Kot rečeno, se je čutil bolj povezanega s kravješki Rauberji, ki so nosili priimek njegove matere, bili pa le njegovi daljni sorodniki. Poseben odnos je imel z Vidom Kristofom baronom Rauberjem, na Frankovskem živečim sinom svojega mrzlega po poli bratranca. Valvasorjev izjemno natančen opis sorodnikovega življenja in družine ter potrjeni stiki med Vidom Kristofom in nürnberskim redaktorjem *Slave* Erasmusom Franciscijem navajajo k sklepanju, da je imel ta Rauber pomembno posredniško vlogo med kranjskim polihistorjem in Nürnbergom, kjer je leta 1689 dobila svojo končno obliko *Slava vojvodine Kranjske*.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije:

- AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko: šk. 267, 268.
 - AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg: šk. 87–95, 301–309, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 421, 423, 449, 453, 459, 463, 481, 485, 486, 502, 503, 506, 507, 508, 510, 539, 552, 810, 811, 812, 877, 883, 884, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 901, 903, 904, 905, 908, 911, 912.
 - AS 11, Komisija za fevdne zadeve: šk. 8.
 - AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko: št. 1, 4, 5, 6.
 - AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko: šk. 237.
 - AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko: knj. 11, 12, 13, 14.
 - AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani (= Testamenti): II. serija: fasc. B 1–42, R 1–45, V 1–16, W 1–49. III. serija: fasc. R 1–274.
 - AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani (= Zap. inv.): šk. 12, 18, 27, 68, 81, 93, 94, 97, 118, 120, 121, 122, 123, 130, 131.
 - AS 748, Gospostvo Krumperk: fasc. 25, 26, 28, 48, 79, 85; knj. 12, 13.
 - AS 984, Radics pl. Peter Pavel: šk. 7.
 - AS 1063, Zbirka listin: št. 926, 1061, 1078, 1094, 1116, 1119, 1273, 1441, 1486, 1633, 1663, 1676, 2088, 2207, 2385, 2514; prepisi: 1478 II. 16.
 - AS 1064, Zbirka plemiških diplom: št. 3, 75, 86.
 - AS 1073, Zbirka rokopisov: I/42r, I/43r, I/44r, II/51r.
 - AS 1074, Zbirka urbarjev: 41u, I/30u.
 - AS 1075, Zbirka rodovnikov: šk. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8.
 - AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Histo-ričnega društva za Kranjsko: šk. 4.
- Biblioteca Statale Isontina, Gorizia:
Manoscritti: Ms. 77.

- NG – Narodna galerija v Ljubljani:
NG S 942, NG S 944, NG S 945.
- NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana:
NŠAL 1, Škofijski arhiv Ljubljana 1 (= ŠAL 1):
fasc. 35
NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana (= KAL):
fasc. 58.
NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn: šk. 375.
ŽA Dob, Matične knjige: Rep R 1607–1784, R
1606–1623 in P 1611–1622, R 1624–1633, R
1634–1642, M 1654–1698.
ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige: R 1627–
1654.
ŽA Komenda, Matične knjige: R 1622–1647.
ŽA Kranj, Matične knjige: R 1652–1676.
ŽA Krško, Matične knjige: R 1670–1729.
ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige: M
1701–1731.
ŽA Moravče, Matične knjige: R 1655–1666.
ŽA Mengeš: R 1655–1668.
ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige: Rep R
1621–1653, Rep R 1653–1692, R 1621–1626, R
1638–1643, R 1643–1653, R 1653–1664, R 1664–
1669, R 1669–1678, R 1686–1692, P 1605–1632,
P 1632–1651, P 1651–1682, P 1682–1717, M
1635–1657, M 1658–1735.
ŽA Svibno, Matične knjige: R 1671–1684, R
1685–1701.
ŽA Šmarje–Sap, Matične knjige: R 1675–1695, M
1675–1691.
ŽA Vodice, Matične knjige: R 1654–1670, P
1638–1685, M 1673–1718.
ŽA Vače, Spisi: fasc. 4.
- NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor:
Matične knjige: Stari trg pri Slovenj Gradcu: R
1597–1609 in P 1600–1625.
- ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv:
AVAFHKA – Allgemeines Verwaltungsarchiv –
Finanz- und Hofkammerarchiv, Wien:
Adelsakte: Hofadelsakt von: Ramschissl, Adam,
Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654; Rau-
ber, Kosmus, 3. XII. 1562; Rauber, Franz Adam,
25. VIII. 1648; Rauber, Otto Heinrich und Veith
Christoph Brüder, 12. IV. 1681; Sigestorff oder
Sigersdorff Leonhard, Johann, Georg, Christoph,
Thomas Brüder 4. IV. 1554; Valvasor, Karl und
Johann Adam und die Schwestern 17. XI. 1667.
- StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz:
A. Schrattenbach: K 1.
B 249/5, Adalbert Sikora, Nach den landschaft-
lichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. V. Vi-
ertel enhalb der Drau – Viertel Cilli. (Beide Auf-
schriften werden abwechselnd gebraucht). Kreis
Cilli.
Innerösterreichische Hofkammer (= IÖ HK):
1633–IX–1, 1633–XII–50, 1641–I–139, 1659–I–
25.
Innerösterreichische Regierung (= IÖ Reg.): Cop
1642–IV–16, Cop 1651–IV–74, Cop 1652–VII–
114, Cop 1652–VII–115, Cop 1653–III–120, Cop
1655–VIII–140, Gut 1660–VII–9.
Innerösterreichische Urkundenreihe (= IÖ Ur-
kundenreihe): 514 m.
Landrecht: K 620, 621.
ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka: šk. V, X,
XX, XXV.
ZAP – Zgodovinski arhiv Ptuj:
ZAP 70, Rokopisna zbirka: R–45.
ŽU Šentjernej – Župnijski arhiv Šentjernej:
krstna matična knjiga 1688–1693, mrliška matična
knjiga 1693–1700.
ŽU Vranksko – Župnijski urad Vranksko:
krstna matična knjiga 1673–1701.
- ELEKTRONSKI VIR
- http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzbuerger_Domherren#Das_weltliche_Domkapitel_281514_bis_1806.29
- LITERATURA
- Andrejka, Rudolf: Ravbar (Rauber), geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga Abraham – Lužar*. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1925–1932, str. 36.
- Andriš, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 1. 1586–1630*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 1977; *Band 2. 1630–1662*. 1980.
- Beckh-Widmanstetter von, Leopold: *Die Familienchronik der Grafen Barbo von Wachsenstein*. S. I.: s. a. [18__].
- Bizant, Milan: Marijine kongregacije v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. V: Reisp, Vincenc (ur.): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1997)*. Zbornik razprav (Redovništvo na Slovenskem 4). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, 1998, str. 137–156.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.
- Blaznik, Pavle: *Zemljiška gospostva v območju freisinske dolenske posesti*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1958 (Razprave. Dissertationes IV/6).
- Cevc, Emilijan: *Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom*. Ljubljana: Slovenska matica, 1981.
- Cevc, Emilijan: Štirje renesančni nagrobniki v Novem mestu. V: Jarc, Janko et. al. (ur.): *Novo mesto 1365–1965. Prispevki za zgodovino mesta*. Maribor: Obzorja, Novo mesto: Dolenjska založba, 1969, str. 180–195.

- Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1941–1958), 1999.
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. Zweiter Theil. Vom Regierungsantritte Maximilians I. (1493) bis zum Tode Kaiser Ferdinands I. (1564)*. Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Ferd. Bamberg, 1875; *Dritter Theil. Vom Regierungsantritte Erzherzog Karls in Innerösterreich bis auf Leopold I. (1564–1657)*. Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Ferd. Bamberg, 1875.
- Elze, Theodor: *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Festschrift zur vierten Säcularfeier der Eberhard-Karls-Universität*. Tübingen: Franz Fues, 1877.
- Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 1. Band. A–E. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1967; 2. Band. F–J, 1970; 3. Band. K–N, 1972; 4. Band. O–Sh, 1973; 5. Band. Si–Z, 1974*.
- Furlan, p. Alfonz: *Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu*. Novo mesto: Frančiškanski samostan, 1937.
- Genealogische Beschreibung des Geschlechts derer Grafen von Egg und Hungersbach*. S.l.: 1703.
- Gestrin, Ferdo: Trgovsko prometni položaj Novega mesta (od ustanovitve do konca 16. stoletja). V: Jarc, Janko et. al. (ur.): *Novo mesto 1365–1965. Prispevki za zgodovino mesta*. Maribor: Obzorja, Novo mesto: Dolenjska založba, 1969, str. 130–143.
- Golec, Boris: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. *Zgodovinski časopis* 61 (2007), št. 3–4, str. 303–364.
- Golec, Boris: Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah zgodnjega novega veka – raziskovalni problemi in izzivi. *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 85–110.
- Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del). *Kronika* 61 (2013), št. 2, str. 5–66.
- Golec, Boris: Valvasorjevo neznano potomstvo do današnjih dni (1. del). *Zgodovinski časopis* 62 (2008), str. 351–383; (2. del). *Zgodovinski časopis* 65 (2011), str. 292–373; (3. del). *Zgodovinski časopis* 66 (2012), str. 46–114.
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda. I. del*. Reprint prve izdaje, ki je izšla v 6 zvezkih v letih od 1910 do 1916. Celje: Mohorjeva družba, str. 1992.
- Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005 (Gradivo in razprave 26).
- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1997.
- Kidrič, France: Gall (baroni Gallenstein), geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga Abraham – Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 197–200.
- K.[oblar], A.[nton]: Črtice s Krumperka. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko XVIII* (1908), str. 119–120.
- Koropec, Jože: *Mi smo tu. Veliki punt na Slovenskem v letu 1635*. Maribor: Obzorja, 1985.
- Kos, Dušan: *Med gradom in mestom. Odnos kranjskega, slovenjštajerskega in koroškega plemstva do gradov in meščanskih naselij do začetka 15. stoletja* (Zbirka ZRC: 1). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1994.
- Krampač, Tone: *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofjskega arhiva Ljubljana*. Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Nadškofija, 2008 (Nadškofija Ljubljana, Arhiv, Priročniki 2).
- Miklavčič, Maks: Rasp, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga Raab–Švikaršič*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971, str. 29–33.
- Miklavčič, Maks: Ravbar Krištof, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga Raab–Švikaršič*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971, str. 37–39.
- Miklavčič, Maks: Schönleben Janez Ludvik, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga Raab–Švikaršič*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971, str. 236–240.
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 7). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.
- Ogrin, Rafael, Nekaj o neposrednih davkih v XVI., XVII. in XVIII. stoletju. Kratek prispevek k zgodovini davkov na Kranjskem. *Kronika VI* (1958), št. 1, str. 35–38.
- Oražem–Stele, Majda: Dela Valvasorja leta 1989 v srednjeevropskih knjižnicah in njegov sodobnik pisatelj Franz von Wützenstein. V: Vovko, Andrej (ur.): *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989*. Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990, str. 247–257.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: Verlag R. Oldenbourg, 1962.
- Pörtner, Regina: *The Counter-Reformation in Central Europe. Styria 1580–1630*. Oxford: Clarendon Press, 2003.
- Radics, P.[eter] von: Familien-Chroniken krainischer Adeliger im 16. und 17. Jahrhundert. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain XVI* (1903), str. 1–27, 137–152; *XVII* (1904), str. 3–13.
- Radics, P.(eter) von: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und*

- der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.
- Radics, P.[eter] v.[on]: *Valvasor. Biographische Skizze (Mit dem Portrait und Faksimile Valvasors)*. Graz: Leuschner & Lubensky, k. k. Universitäts-Buchhandlung, 1866.
- Radics P.[eter] v.[on]: Valvasor und die Freifrau von Seisenegg. *Laibacher Zeitung* 113 (1894), Nr. 146, 28. 6. 1894, str. 1251–1252; Nr. 147, 30. 6. 1894, pag. 1259–1260; Nr. 148, 2. 7. 1894, str. 1269; Nr. 149, 3. 7. 1894, str. 1277.
- Rajhman, Jože: *Pisma Primoža Trubarja*. (Korespondence pomembnih Slovencev 7). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986.
- Reisp, Branko: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.
- Reisp, Branko: Nekaj dopolnil k biografiji Janeza Vajkarda Valvasorja. V: *Zgodovinski časopis* 51 (1997), str. 575–576.
- Reisp, Branko: Novejša spoznanja o Valvasorju. *Glasnik Slovenske matice* XXIX/XXXI (2005/2007), str. 10–19.
- Ribnikar, Peter: Posestne in gospodarske razmere loško-snežniškega gospostva od XVI. do XVIII. stoletja. *Kronika* 3 (1955), št. 1, str. 35–39.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*. Gorz: Selbstverlag, 1904.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.
- Schmutz, Carl: *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Erster Theil*. Gratz: Verlag Kienreich, 1822; *Zweyter Theil*, 1822; *Dritter Theil*, 1822; *Vierter Theil*, 1823.
- Slana, Lidija: Utrinki iz zgodovine Brda. *Kronika* 52 (2004), št. 2, str. 131–141.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 2. del: Cerkevne zadeve Lit. G* (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4). Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1988; *4. del: Cerkevne zadeve Lit. L*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994.
- Steska, Viktor: O Lamberghih. *Carniola* VI (1915), str. 81–89.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Druga knjiga. Območje Kamnika in Kamniške Bistrice*. Ljubljana: Viharnik, 1997.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga. Med Goričanami in Gamberkom*. Ljubljana: Viharnik, 2000.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga. Med Bogenšperkom in Mokricami*. Ljubljana: Viharnik, 2001.
- Stražar, Stane: *Župnija Dob skozi stoletja*. Dob: Odbor pri Krajevni skupnosti, 1996.
- Umek, Ema: *Erbergi in dolski arhiv* (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Serija grašinski arhivi: zv. 5). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991.
- Umek, Ema – Kos, Janez (ur.): *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–II*. (Skupnost arhivov Slovenije. Vodniki). Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1972.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, I–XV. Laybach, 1689.
- Valvasor, Johann Weichard: *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970.
- Vilfan, Sergij: Pravna ureditev Kranjske po Valvasorjevi Slavi. V: Vovko, Andrej (ur.): *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989*. Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990, str. 32–48.
- Voje, Ignacij: Odnosi med gospodom Kozmom Ravbarjem s Krumperka in vaško skupnostjo Domžale v 16. stoletju. *Zgodovinski časopis* 45 (1991), št. 1, str. 33–40.
- Vrhovec, Ivan: *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana: Matica slovenska, 1891.
- Vrhovnik, Ivan: Plemenitniki v dobovskih farnih maticah. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* IX (1899), str. 77–102.
- Witting, Joh. Bapt.: Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. Neue Folge IV (1894), str. 89–146; V (1895), str. 162–264.
- Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. 14. Theil*. Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1865.
- Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. 25. Theil*. Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1873.
- Zadravec, Dejan: *Zastave in prodaje deželnoknežjih posesti in prihodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012 (Viri 35).
- Žontar, Jože: Zemljiško gospostvo Krumperk pri Domžalah v 17. in 18. stoletju. *Zgodovinski časopis* 46 (1992), št. 4, str. 437–444.
- Žvanut, Maja: Valvasorjev boter Konrad Ruess baron Ruessenstein na Strmolu. *Kronika* 54 (2006), št. 2 (Iz zgodovine gradu Strmol na Gorenjskem), str. 183–194.